

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ BİRLEŞME VE DEVİRLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM ÖZDENKAYA

İSTANBUL, 2013

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ BİRLEŞME VE DEVİRLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gizem ÖZDENKAYA

Danışman: Prof. Dr. Nurdan ASLAN

İSTANBUL, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi GİZEM ÖZDENKAYA'nın BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ BİRLEŞME VE DEVİRLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.04.2013 tarih ve 2013-14/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..28.../05.../2014....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. NURDAN ASLAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SİNAN ASLAN	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. NURAY TERZİ	

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL AÇIDAN BANKA BİRLEŞMELERİ VE DEVİRLERİ	3
1.1. Bankacılıkta Birleşme ve Devir Kavramı	3
1.2. Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Devirlerin Nedenleri.....	5
1.2.1. Dışsal Nedenler	6
1.2.1.1. Küreselleşme ve Artan Rekabet.....	6
1.2.1.2. Teknolojik Gelişmeler.....	7
1.2.1.3. Deregülasyon.....	9
1.2.2. İçsel Nedenler	10
1.2.2.1. Piyasa Gücünün ve Pazar Payının Arttırılması.....	10
1.2.2.2. Ölçek ve Kapsam (Alan) Ekonomilerinden Yararlanma	11
1.2.2.3. Birleşme ile Ortaya Çıkacak Sinerji Etkisi.....	13
1.2.2.4. Çeşitlendirme ve Risk Azaltımı.....	15
1.2.2.5. Vergi Avantajından Faydalanmak	16
1.2.2.6. Kazanç Artışı Sağlamak.....	18
1.2.2.7. Etkin Olmayan Bankaların Tasfiyesinin Önlenmesi	19

1.2.2.8. Etkin Olmayan Yönetimin Değiştirilmesi	19
1.3. Bankacılık Sektöründe Birleşme Çeşitleri	20
1.3.1. Birleşme Nedenine Göre Birleşme Çeşitleri	20
1.3.1.1. Gönüllü Birleşmeler	20
1.3.1.2. Zorunlu Birleşmeler	20
1.3.2. Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre Birleşme Çeşitleri	21
1.3.2.1. Yatay (Horizontal) Birleşmeler	21
1.3.2.2. Dikey (Vertical) Birleşmeler	22
1.3.2.3. Karma (Conglomerate) Birleşmeler	22
1.3.3. Birleşme Sonrası Hukuki Yapılarına Göre Birleşme Çeşitleri	23
1.3.3.1. Tam Birleşme	23
1.3.3.2. Devralma	23
1.3.3.3. Ele Geçirme	24
1.3.3.4. Çoğunluk Edinme	24
1.3.4. Faaliyet Gösterilen Coğrafi Alanlara Göre Birleşme Çeşitleri	24
1.3.4.1. Yerel Birleşmeler	24
1.3.4.2. Uluslararası Birleşmeler	25
1.4. Banka Birleşmelerinin Etkileri	25
1.4.1. Etkinlik ve Karlılık Üzerindeki Etkileri	26
1.4.2. Küçük İşletmeler Üzerindeki Etkileri	27
1.4.3. Rekabet ve Tekelci Güç Üzerindeki Etkileri	28
1.4.4. Müşteriler Üzerindeki Etkileri	29
1.5. Banka Birleşmelerinin Başarı Olanaklarını Sınırlandıran Nedenler	30
1.5.1. Sektörü Tam Rekabetten Uzaklaştıran Sınırlayıcı Düzenlemeler	30
1.5.2. Yasal ve Düzenleyici Çerçeve	31
1.5.3. Kurum Kültürleri Arasındaki Farklılıklar	32
1.5.4. Ödenecek Fiyatın ve Yaratılacak Sinerjinin Doğru Tahmin Edilmemesi	32

1.5.5. Hatalı İnsan Kaynakları Politikaları	33
1.5.6. Genel Strateji ve Uygulama Hataları.....	33
1.5.7. Yetersiz Bilgi Akışı ve Uygulama Farklılıkları	33
1.6. Banka Birleşmelerinin Başarısını Arttıran Faktörler	34
1.6.1. Alıcı Bankanın Stratejik Planları İle Uyumlu Rasyonel Bir Satın Alma Politikasının Olması.....	34
1.6.2. Satın Alınacak Bankanın Yönetiminin ve Personelinin İyi Değerlendirilmesi	34
1.6.3. Hedef Bankanın Geçmiş Performansının İyi Değerlendirilmesi	35
1.6.4. Hedef Bankanın Varlıklarının (Aktifinin) İyi Bir Şekilde İncelenmesi	35
1.6.5. Bankanın Bilanço Altı Riskleri.....	35
1.6.6. Hedef Bankanın Gelecekte Getirebileceği Mali Yüklerin Sağlıklı Tahmin Edilmesi	36
2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	37
2.1. Türk Bankacılık Sektörüne Genel Bakış	37
2.2. 1923'ten Günümüze Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi	38
2.2.1. 1923-1980 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü	39
2.2.1.1. 1923-1932 Ulusal Bankacılık Dönemi	39
2.2.1.2. 1933-1944 Kamu Bankacılığı Dönemi.....	40
2.2.1.3. 1945-1960 Özel Bankacılık Dönemi.....	41
2.2.1.4. 1960-1980 Planlı Dönem	42
2.2.2. 1980 Sonrası Serbestleşme Dönemi	44
2.2.3. 1990 Sonrası Gelişmeler	47
2.2.4. 2000 Sonrası ve Bankacılık Sektöründe Yapısal Değişimler.....	53
2.2.4.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi	54
2.2.4.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması.....	56
2.2.4.2.1. <i>Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....</i>	<i>57</i>

2.2.4.2.2. TMSF Bankalarının Çözümlemesi	60
2.2.4.2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması.....	61
2.2.4.2.4. Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Sektörde Etkinliğin Artırılması	64
2.2.4.3. Yeniden Yapılanma Sonrası Türk Bankacılık Sektörü	66
2.2.4.4. Küresel Finansal 2008 Krizi	67
2.2.4.5. 2008 Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Yansıması	71
3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİRLEŞME VE DEVİRLER.....	73
3.1. Türk Bankacılık Sektöründeki Birleşme Ve Devirlere Genel Bakış..	73
3.2. Türkiye’de Banka Birleşmelerinin Nedenleri	74
3.2.1. Finansal Krizler.....	74
3.2.2. Etkinlik ve Karlılığı Artırmak.....	75
3.2.3. Ölçek Ekonomilerinden Yararlanmak.....	76
3.2.4. Yasal Düzenlemeler ve Vergisel Teşvikler.....	76
3.3. Türk Bankacılık Sektöründe Uygulamada Birleşme ve Devirler	78
3.3.1. 1997-2002 Yılları Arasında Gerçekleşen Birleşme ve Devirler.....	79
3.3.1.1. Zorunlu Banka Birleşmeleri	79
3.3.1.1.1. TMSF Kurulmadan Önce Gerçekleşen Birleşme ve Devirler.....	79
3.3.1.1.2. TMSF Kurulduktan Sonra Gerçekleşen Birleşme ve Devirler.....	81
3.3.1.2. Gönüllü Banka Birleşmeleri	84
3.3.2. 1997-2002’deki Gelişmelerin Bankacılık Sektörüne Yansıması	87
3.3.3. 2002 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Devirler	91
3.3.4. 2002 Sonrası Gelişmelerin Bankacılık Sektörüne Yansıması	94
3.3.5. Türk Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Devirlerin Değerlendirilmesi	99
SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	105

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1 : 1980-1989 Yılları Arası Banka ve Şube Sayıları	47
Tablo 2.2 : 1990-1999 Yılları Arası Banka ve Şube Sayıları	49
Tablo 2.3 : Çeşitli ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflas, Kamulaştırma ve Birleşme Faaliyetleri	70
Tablo 3.1 : 1997-2002 Döneminde TMSF Bünyesine Alınan Banka Sayıları	82
Tablo 3.2 : TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar ve Mevcut Durum.....	83
Tablo 3.3 : Gönüllü Banka Birleşme ve Devirleri Mevcut Durum.....	86
Tablo 3.4 : 1997-2002 Yılları Arasında Banka, Şube ve Personel Sayısı.....	88
Tablo 3.5 : 1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma	88
Tablo 3.6 : 1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılığı	89
Tablo 3.7 : 1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Karlılığı	90
Tablo 3.8 : 2003 Sonrası Banka, Şube ve Personel Sayısı.....	95
Tablo 3.9 : 2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma	96
Tablo 3.10 : 2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılığı	97
Tablo 3.11 : 2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Karlılığı	98

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIG	: American International Group
ATM	: Otomatik Transfer Makinesi
BBVA	: Banco Bilbao Vizcaya Argentaria
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BNP	: Banque National de Paris
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
FED	: Amerika Merkez Bankası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HHI	: Herfindahl-Hirschmann Endeksi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

ÖZET

BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ BİRLEŞME VE DEVİRLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1980'li yıllarda küreselleşme eğilimlerinin hız kazanmasıyla birlikte yaşanan finansal serbestleşme hareketleri finansal sistem içinde önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte bankacılık sektörü yapısal dönüşümler geçirmiş, bankalar ekonomide sadece aracılık işlevi yapma görevlerinden uzaklaşmışlardır. Küreselleşme, finansal serbestleşme ve teknolojik gelişmenin yaygınlaşarak ulusal finansal piyasaları uluslararası rekabete açmasıyla birlikte ulusal bankalar için rekabet, etkinlik ve karlılık önemli unsurlar haline gelmiştir. Yoğunlaşan rekabet ortamında bankaların ayakta kalabilmeleri için banka birleşmeleri ve devirleri hız kazanmıştır.

Küresel düzeyde yaşanan bu gelişmeler etkisini Türk bankacılık sektöründe de göstermiştir. 1980'li yıllarla birlikte uygulamaya konulan finansal serbestleşme politikaları Türk bankacılık sektöründe de kapsamlı bir reform sürecini başlatmasının yanı sıra sistemi istikrarsızlığa da sürüklemiştir. Sistemin sağlıklı olarak devam edebilmesi ve karlılığını sürdürebilmesi amacıyla banka birleşme ve devirleri ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmada Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişim süreci içerisinde yaşadığı banka birleşmeleri ve devirleri nedenleriyle birlikte incelenmiştir. Türkiye'de gerçekleşen birleşmelerin genellikle yaşanan krizler sonucunda kamu otoritesi tarafından zorunlu banka birleşmeleri şeklinde yaşandığı ancak 2001 yılından sonra özel bankaların pazar payını ve rekabet gücünü artırma gibi nedenlerle gönüllü banka birleşme faaliyetlerine başvurduğu görülmüştür. Özellikle son dönemde yabancı bankaların hisse satın alma şeklinde Türk bankacılık sistemine girdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sektörü, Birleşme, Devir, Finansal Krizler

ABSTRACT

THE EVALUATION OF MERGERS AND ACQUISITIONS IN BANKING SECTOR FROM THE POINT OF THE TURKISH BANKING SECTOR

Along with gaining speed of the globalization trends in 1980s, financial liberalization actions had also affected significantly the banking sector which had an important place in the financial system. The banking sector had transformed structurally within this period, the banks had moved away their mission which was only financial intermediation in the economy. As well as globalization, financial liberalization and technological development had become widespread, it had opened national financial markets into the international competition, thus the competition, efficiency and profitability had become important factors for the national banks. Mergers and acquisitions of the bank had gained speed in order to surviving of the banks in the intensifying competition environment.

These improvements which experienced globally had also taken its effect in the Turkish banking sector. The financial liberalization politics which applied with 1980s had destabilized the system as well as it had also started a comprehensive reform process in the Turkish banking sector. Mergers and acquisitions of bank had come into prominence in order to continue to the system healthy and to maintain profitability.

In this study, it has been examined the bank mergers and acquisitions experienced in the historical development period of the Turkish banking sector with their reasons. It has been understood that mergers realized in Turkey had been generally experienced as compulsory bank mergers by the public authorities in consequence of the crisis, however, after 2001, the private banks had applied to voluntary bank merger operations with the reasons such as increasing market share and competition power. Especially, in the recent period, it has been determined that the foreign banks has entered into the Turkish banking sector by means of purchasing shares.

Key Words: Turkish Banking Sector, Mergers, Acquisitions, Financial Crisis

GİRİŞ

Fon arz edenler ile fon talep edenler arasında köprü rolünü üstlenen finans sisteminin başoyuncularından olan bankalar, sağladıkları kaynakları ekonomiye aktarmalarına bağlı olarak ekonomide önemli etkiler yaratmaktadır. Bankalar temel işlevleri olan mali aracılık fonksiyonlarını haricen sağladıkları kaynaklar ile gerçekleştirirler. Bankaların kullanımına aracılık ettikleri kaynakların başkalarına ait olması ise onları çeşitli riskleri üstlenmekle karşı karşıya getirir. Bu durumda çeşitli riskleri üstlenen bankaların olumsuzlukla sonuçlanan faaliyetlerinin ülke ekonomilerine verebileceği zararların büyüklüğü düşünüldüğünde, banka faaliyetlerinin sağlıklı ve güvenli bir şekilde devamlılığı önem teşkil eder. Bu bağlamda, özellikle 1980'li yıllarla birlikte dünya genelinde yaşanan gelişmeler, bankacılık sektöründe güven ve istikrarın devamlılığını sağlayacak faaliyetlerin önemini ön plana çıkarmıştır.

1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerde başlayan küreselleşme hareketleri, kısa sürede tüm dünya ülkelerini de etkisi altına alarak ulusal sınırları ortadan kaldırmış ve tüm ulusal ekonomilerin dünya ekonomileri ile entegre olmasına neden olmuştur. Finansal piyasaların küreselleşmesi ve serbestleşmesi ile birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin hacmi artmış, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ise yeni finansal araçları ortaya çıkarmasının yanında mevcut finansal araçlara da yeni işlevler yüklemiştir. Ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkması tüm sektörlerde etkisini gösteren rekabetçi bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, yoğun rekabet ortamıyla karşı karşıya gelen bankacılık sektöründe düşen kar oranları, bankaları etkinlik artırma arayışı içerisine yöneltmiştir. Böylece küreselleşen dünyada rekabet gücünü artırmak ve bu gücün devamlılığını sağlamak amacıyla birleşme ve devir faaliyetleri ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1980'li yıllarla birlikte artan küreselleşme hareketlerinin beraberinde getirmiş olduğu finansal serbestleşmenin, bankacılık sektörü üzerinde yansımalarının bir sonucu olarak gelişen birleşme ve devir faaliyetlerini Türk bankacılık sektörü açısından değerlendirmektir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal açıdan bankacılık sektöründe gerçekleşen birleşme ve devir faaliyetleri incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde, bankaları birleşme ve devir faaliyetlerine yönelten

nedenlerden, birleşme çeşitlerinden, banka birleşmelerinin etkilerinden, banka birleşmelerinin başarı olanağını sınırlandıran nedenler ile başarısını artıran faktörlerden bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk bankacılık sektörünün tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişmelerden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde, bankacılık sektörünün tarihsel gelişim sürecinde karşılaştığı krizlerin nedenlerinden ve sonuçlarından bahsedilmiş, krizden çıkış yolu olarak uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programları çerçevesinde sektörde yapılan düzenlemeler ele alınmış ve bu düzenlemeler neticesinde sektörün gelişimi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türk bankacılık sektöründe birleşme ve devirlerin nedenleri incelenmiş, tarihsel olarak gerçekleşen birleşme ve devir faaliyetleri üzerinde durulmuş ve bu faaliyetlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Türk bankacılık sektöründe yaşanan birleşme ve devir faaliyetlerinin genelde sektörün karşılaştığı krizlerden sonra zor durumda olan bankaları kurtarmak amacıyla kamu otoriteleri tarafından gerçekleştirilen zorunlu banka birleşmeleri şeklinde gerçekleştiği ancak 2001 krizinden sonra uygulamaya konulan yeniden yapılandırma süreci ile birlikte gönüllü banka birleşme faaliyetlerinin de gerçekleşmeye başladığı sonucuna varılmıştır.

Banka birleşme ve devirlerinin Türk bankacılık sektörü açısından değerlendirilmesi kapsamında konu ile ilgili birçok akademik çalışmadan yararlanılmıştır. Araştırmanın sayısal verileri, Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) raporlarından ve yayınlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN BANKA BİRLEŞMELERİ VE DEVİRLERİ

1.1. BANKACILIKTA BİRLEŞME VE DEVİR KAVRAMI

Birleşme ve devir kavramlarını açıklamaya geçmeden önce birleşme ve devir kavramlarının temelinde yer alan büyüme kavramının açıklanması konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Tüm işletmelerin varoluş amaçları gelirlerini mümkün olduğunca arttırarak maksimum karı elde etmektir. Bir hizmet işletmesi olan bankaların da amacı karşılaşılabilecekleri risklere karşı varlıklarını ve bağımsızlıklarını koruyarak, piyasa gücünü arttırmak ve kar maksimizasyonunu sağlamaktır.¹ Rekabetin uluslararası boyut kazandığı ortamda bankalar söz konusu amaçlarını gerçekleştirebilmek için stratejik olarak büyümeyi tercih ederler. Büyüme, içsel büyüme ve dışsal büyüme olarak iki şekilde gerçekleştirilebilir.

İçsel büyüme, bankanın faaliyet süreci boyunca elde ettiği veya dışarıdan temin ettiği kaynakları yeni yatırımlara dönüştürmesi ile sağlanır. Diğer bir deyişle içsel büyümede bankanın ihtiyacı olan kaynak, ya bankanın ortakları tarafından karşılanır ya da banka borçlanma imkanlarını kullanır. Dışsal büyüme ise bir bankanın, bir veya birkaç bankanın tamamını ya da bir kısmını devralması veya yönetimlerini denetim altına almasıdır.² Dışsal büyümenin de birçok yöntemi vardır. Birleşme ve satın almalar, ortak girişim, stratejik iş birlikleri gibi yöntemler en sık kullanılanlar arasındadır. İçsel büyümenin uzun zaman alması ve maliyetli olabilmesinin yanında finans sektöründeki rekabetin çok yönlü boyut kazanması dışsal büyüme yöntemleri arasından birleşme ve satın almaları ön plana çıkarmıştır.³

¹Mehmet Takan, **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**, 2.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002, s.730.

²Orhan Çelik, **Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi**, Ankara: Turhan Kitabevi,1999, s.11.

³Başak Turan İçke, **Şirket Birleşmeleri, Hisse Senedi Değeri ve Finans Sektörü**, 1.Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2007, s.6.

Özellikle 20.yy'ın başından itibaren hız kazanan finansal küreselleşmeyle birlikte derinleşen finansal piyasalarda risk ve belirsizlikler artmıştır.⁴ Artan risk ve belirsizlikle birlikte yeni finansal ürünlerin sayısının artması finansal hizmet sektöründe verimlilik ve karlılık arayışlarını hızlandırmıştır. Bu arayışlar çerçevesinde bankalar, ölçek ekonomilerinden faydalanarak daha yüksek hizmet kalitesiyle, daha geniş müşteri kitlesine, daha düşük maliyetle ulaşmak amacıyla birleşme eğilimine yönelmişlerdir.⁵

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde dışsal büyümenin bir aracı olan birleşme devralma yoluyla birleşme (acquisition) ve birleşme (merger) olarak iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Birleşme (merger) kavramının literatürde farklı şekilde tanımları mevcuttur. Dar anlamda birleşme, iki ya da daha çok ortaklığın bir araya gelmesi, birleşerek bir ortaklık kurmalarıdır.⁶ Yapılan tanımlardan bir diğeri ise iki veya daha fazla bankanın büyüme amacıyla hukuksal ve ekonomik açıdan tek bir çatı altında toplanmasını ifade etmektedir. Karşımıza çıkan bir başka tanım ise iki ya da daha fazla bankanın tek bir tüzel kişilik altında toplanarak daha büyük bir yapı oluşturması şeklindedir.⁷ Bununla birlikte Bankaların Birleşme, Devir, Bölünme ve Hisse Değişimi Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde birleşme, bir bankanın bir veya birden fazla banka ya da finansal kuruluş ile tüzel kişilikleri sona ermek suretiyle tüm hak ve alacakları ile mevduat veya katılım fonları dahil tüm borç ve yükümlülüklerinin yeni kurulacak bir bankaya devri şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımların ortak yönüne bakıldığında birleşme ile iki veya daha fazla bankanın tasfiyesiz sona ermesi ve yeni bir bankanın kurulması karşımıza çıkmaktadır.⁸

Devir yoluyla birleşme (acquisition) ise bir bankanın bir veya daha fazla bankayı tüm aktif ve pasifleriyle birlikte devralmasıdır. Devir işleminden sonra devralan banka, devralınan bankanın (hedef bankanın) alacaklarının sahibi, borçlarının sorumlusu olur.⁹ Devir yoluyla birleşmede hedef bankanın tüzel kişiliği sona ermektedir. Satın alma olarak da ifade edilen bu birleşme türünde, birleşmenin karşılığı olan bedel

⁴Tezel Öçal, Ömer Faruk Çolak, **Finansal Sistem ve Bankalar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999, s.277.

⁵TÜSİAD, **Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Konusunda Öneriler**, Yayın No.TÜSİAD-T/2003-4/355, s.42.

⁶Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29 Ocak 2012)

⁷Ümmühan Aslan, **Banka Birleşmeleri, Birleşme İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Bir Uygulama**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1544, 2004, s.10.

⁸Erdem Bafra, **Rekabet Hukuku Açısından Banka Birleşmeleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009, s.67.

⁹Metin Ulusoy, **Son Değişiklikler Çerçevesinde Birleşme, Devir, Bölünme, Hisse Değişimi ve İştirak Yoluyla Şirketlerin Yeniden Yapılandırılması**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, Eylül 2004, s.20.

nakden ödenebileceği gibi devir alınan banka veya banka sahiplerine ortaklık hakkı tanımak suretiyle de ödenebilmektedir.¹⁰ Devir sonucunda hedef bankanın hukuksal varlığı sona ererken, devir alan bankanın hukuksal varlığı devam etmekte olup ekonomik birlik oluşmaktadır. Bu bağlamda her iki birleşmenin de en önemli özelliği en az bir bankanın birleşme sonucunda ekonomik ve/veya hukuki bağımsızlığını kaybetmesidir.¹¹

1.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİRLEŞME VE DEVİRLERİN NEDENLERİ

Bankacılık sektöründe gerçekleşen birleşme ve devirlerin birçok nedeni bulunmakla birlikte bu birleşme ve devirlerin nedenleri bankanın büyüklüğüne, organizasyon yapısına, zamana ve ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir.¹²

Son yıllarda yaşanan teknolojik ilerleme, finansal liberalizasyon ve küreselleşme alanlarındaki gelişmeler, finans piyasalarında yeni düzenlemelere yol açmıştır. Bu bağlamda finans sektöründe önemli değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle rekabetin küresel boyut kazanmasıyla birlikte bankaların geleneksel faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler azalmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde bankaların, yerel veya sınır ötesi birleşme faaliyetlerine başvurma eğiliminde artış gözlemlenmiştir.¹³

Banka birleşmelerinin nedenleri ve sonuçları, diğer işletmelerin birleşme faaliyetlerine göre farklılık taşıdığından dolayı bankacılık işlemleri özel kanuni düzenlemelere tabi tutulmuştur. Çünkü bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler toplumun büyük bir çoğunluğunu etkileyecektir. Örneğin bir ticari işletmenin iflas etmesi bu şirketin ortaklarını ve alacaklarını etkileyecektir. Ancak bir bankanın iflas etmesi veya yükümlülüklerini yerine getiremeyecek duruma gelmesi bütün finans sektörünü, bankaya para yatıranları ve genel olarak alacaklılarını dolaylı olarak da reel sektörü etkileyecektir.¹⁴ Yaşanılan ekonomik istikrarsızlığın toplumsal maliyeti ağır

¹⁰Çelik, s.14

¹¹Ümmühan Aslan, s.11.

¹²Tuba Kale Korkmaz, **Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Rekabet: Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri Uygulamaları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s.5.

¹³E.Nur Özkan-Günay, **"Birleşmelerin Finansal Performans Açısından Değerlendirilmesi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği"**, Haluk Sumer ve Helmut Pernsteiner (Ed.), **Şirket Birleşmeleri** içinde (663-685), 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, Ocak 2004, s.664.

¹⁴Takan, s.734.

olabileceğinden dolayı banka devir ve birleşmeleri genel anlamda ekonomik istikrara katkı sağlaması bakımından önem teşkil etmektedir.¹⁵

1980'li yıllara kadar banka birleşmeleri genel olarak bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde bölgesel birleşmeler şeklinde yaşanırken, 1980'li yılların sonuna doğru küreselleşme hareketleriyle birlikte daha çok uluslararası ve sınır ötesi (crossborder) boyut kazanmıştır.¹⁶

Bu çalışmada bankaları birleşme faaliyetlerine yönelten nedenler, dışsal ve içsel nedenler olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir. Daha sonra bu iki ana başlık alt başlıklara ayrılarak nedenler üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

1.2.1. Dışsal Nedenler

Bankaların iç bünyesiyle ilgili olmayıp daha çok bankanın içinde bulunduğu sektör veya tüm piyasayı etkileyen ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilen birleşmeler dışsal nedenler olarak tanımlanabilir.¹⁷

1980'li yıllarla birlikte dünyada yaşanan küreselleşme, teknolojik gelişme ve serbestleşme (deregülasyon) bankacılık sektöründe önemli yapısal değişikliklere neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler bankaları birleşmeye teşvik etmiştir.

1.2.1.1. Küreselleşme ve Artan Rekabet

Küreselleşme, kullanıldığı alana göre farklı anlamları içinde barındırmakla birlikte konumuz gereği bu çalışmada ekonominin küreselleşmesinden ve bunun finans sektörüne yansımalarından bahsedilecektir. Bu çerçevede birbirinden ayrılması mümkün olmayan finansal küreselleşme ve finansal serbestleşme (liberalizasyon) gibi iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Finansal serbestleşme, ulusal finans piyasaları üzerindeki resmi denetimlerin esnekleştirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılmasıdır.¹⁸

Dar anlamda küreselleşme, ulusal ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu ifade etmektedir. Finansal küreselleşme ise ulusal finans

¹⁵ Ulusoy, s. 220.

¹⁶ Ömer Faruk Çolak, **Banka Birleşmeleri**, Ankara: Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, TBB Yayınları, 10-11 Şubat 2000, s.4.

¹⁷ Ulusoy, s.219.

¹⁸ M.Tuba Ongun, "1980'lerden Küresel Krize Dünya Ekonomisi", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt.23, Özel Sayı, (2012), s.52.

piyasalarındaki kontrol ve sınırlamaların ortadan kalkıp uluslararası rekabete açılması şeklinde tanımlanabilir.¹⁹

1970'lerin sonu 1980'li yılların başında gelişmiş ülkelerde başlayan finansal liberalizasyon daha sonra gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına almıştır. Finansal liberalizasyon ile genel olarak, faiz oranları ve kredi tavanlarına ilişkin sınırlamalar ortadan kaldırılmış, bankaların hisse senedi işlemlerine serbesti getirilmiş, tahvil ihracına konan kısıtlamalar kaldırılmış, bankacılık işlemlerinden alınan vergi ve harç alımlarına son verilmiş, zorunlu disponibiliteler gibi uygulamalar kaldırılmıştır.²⁰

Finansal küreselleşme faaliyetleri ile birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin hacmi artmıştır. Aynı zamanda küreselleşme yeni finansal araçları ortaya çıkardığı gibi uygulanmakta olan finansal araçlara yeni işlevler de yüklemiştir. Finans piyasalarının entegre haline gelmesiyle birlikte yerel piyasalar uluslararası rekabete açılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda finansal sistemde aracılık yapan yerel bankalar, yabancı bankalar ile karşı karşıya kalmıştır.²¹ Böylece küreselleşen dünyada rekabet gücünü arttırmak ve bu gücün devamlılığını sağlamak için finans piyasalarının öncüsü olan bankacılık sektöründe birleşme ve devirler önemli hale gelmiştir.²²

Yabancı bankaların piyasaya girmesiyle birlikte artan rekabet, yerli bankaların sahip oldukları kar marjında düşme eğilimi göstermesine yol açmıştır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği artan rekabet ortamında etkin olmayan bankalar, finans sektöründe varlıklarını devam ettirebilmek için verimliliği artırmanın arayışı içerisine girerek yerli veya yabancı bankalarla birleşme veya devir yoluna başvurmaktadır.²³

1.2.1.2. Teknolojik Gelişmeler

Finansal küreselleşmeyle birlikte teknoloji alanında yaşanan gelişmeler finansal hizmet sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmeyle birlikte bilgi transfer hızında artış sağlanmıştır. Bu bağlamda finansal hizmet sunulan müşterilere

¹⁹Muharrem Afşar, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004, s.59.

²⁰Ongun, s.52-53.

²¹Afşar, s.59-65.

²²Erişah Arıcan ve Diğerleri, "Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri, Pazar Hakimiyeti ve Rekabet Gücü, Maliyet Etkinliği ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Ekonometrik Bir Uygulama", İstanbul: **TBB Yayınları**, Yayın No.278, (2011), s.40.

²³Mert Ural ve Nilgün Acar Balaylar, "Türk Bankacılık Sektöründe Konsolidasyonların Hisse Senedi Getirileri Üzerine Etkilerinin Analizi", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt.45, Sayı.524, (2008), s.17.

telefon merkezleri, otomatik transfer makineleri (ATM) ve internet bankacılığı gibi yeni dağıtım kanalları ile daha hızlı ve daha düşük maliyetle ulaşma olanağı doğmuştur. Yeni dağıtım kanalları ile birlikte ulaşılan müşteri sayısı da artış göstermiştir. Diğer bir deyişle, teknolojik ilerleme ile birlikte çok daha fazla sayı ve çeşitte ürün ve hizmet, daha geniş ve çeşitli müşteri portföyüne daha ucuz maliyetle ulaştırılabilir hale gelmiştir.²⁴

İşlem maliyetlerinin düşük olması ve dağıtım hizmetinin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi nedeniyle bankalar, teknolojik yatırımlarını arttırmışlardır. Teknolojik yatırımların artması ile birlikte finansal hizmet arzı artmış ve arzı artan finansal ürünlerin fiyatı düşerek bu ürünlere karşı müşteri talebinde artış yaşanmıştır. Finansal ürünlerin fiyatlarındaki düşüşe karşılık uluslararası alanda yaşanan rekabet teknolojik altyapının sürekli yenilenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç da bankaların yatırım maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde bankalar, hem maliyet avantajı sağlamak hem de mevcut karlılıklarını koruyacak şekilde daha fazla müşteriye ulaşmak için yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir.

Müşterilerin gelişmiş arama motorlarıyla çok daha kolay ürün karşılaştırması yapabilmesi, fiyatlar arasındaki farklılıkların daha net görülmesine imkan tanımıştır. Bu durum rakip banka müşterilerine ulaşabilmek amacıyla bankalarda maliyetlerin kontrol altında tutulması ve sabit maliyetlerin toplam aktif içindeki payının azaltılması gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁵

Bu bağlamda küreselleşme ve teknolojik gelişme bankaların faaliyetlerini, geleneksel şube bankacılığından uzaklaştırdığı gibi ileri teknoloji kullanmaya, nitelikli personele sahip olmaya ve uzmanlaşmaya yönlendirmiştir.²⁶ Müşterilere farklı alternatif yollarla ürün ve hizmet sunumu sağlayan yeni dağıtım kanallarının bankaların maliyetlerinde ve karlılığında sağladığı avantajların yanında teknolojik yapılanmayı da gerekli kılması, bankaların varlıklarını devam ettirebilmesi için birleşme yoluna başvurmalarına neden olmuştur.²⁷

²⁴ Korkmaz, s.14-15.

²⁵ Ahmet Dinçer, "Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler", **DPT Uzmanlık Tezi**, Yayın No: DPT: 2697, Ekim 2006, s. 17.

²⁶ Afşar, s.66.

²⁷ Burak Cem Şahözkan, **Banka Birleşmeleri**, TBB Yayınları, Yayın No: 233, Temmuz 2003, s.29.

1.2.1.3. Deregölasyon

Finansal serbestleşme, finans sektöründe kaynakların etkinliğini ve rekabetçi yapıyı bozduğu varsayılan her türlü denetim ve gözetim düzenlemelerinden (regölasyon) piyasaları arındırma süreci (deregölasyon) olarak tanımlanabilir.²⁸

Düzenleyici otoriteler, çeşitli düzenlemeler ile finansal sektörün lokomotifi olan bankacılık sektörüne farklı şekillerde etki edebilmektedir. Söz konusu etkiler,

- Sisteme giriş ve çıkışların önündeki engellerin kaldırılması,
- Birleşme faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılması,
- Banka iflaslarının sosyal maliyetlerinin en aza indirilmesi şeklinde sıralanabilir.²⁹

1980 öncesi dönemde finansal sistem birçok ülkede, düzenleyici otoriteler tarafından finansal istikrarı sağlamak amacıyla yoğun düzenlemelere ve ihtiyatlı denetime tabi idi. Ancak 1980'li yıllarla birlikte yaşanan finansal hizmetlerdeki hızlı teknolojik gelişme ve artan rekabet yeniden yapılanma sürecini ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalardaki gelişmelere ayak uydurabilmek için sınırlayıcı düzenlemelerin ve denetlemenin modernize edilmesi gerekliliğinin anlaşılmasıyla birlikte politika yapıcılar, finansal sistemi rekabetten uzaklaştıran düzenlemeleri ortadan kaldırmıştır.³⁰

Yapılan değişikliklerden en yaygın olanı mevduat ve kredi faizlerinin ve bankacılık işlemlerinden alınan komisyon oranlarının devlet tarafından belirlenmesi kuralının ortadan kaldırılması olmuştur. Bununla birlikte finansal kurumların ortaklık ve portföy yapılarını düzenleyen kurallarda da modernizasyona gidilmiştir. Ortaklık yapısında yapılan düzenleme ile birlikte bankacılık sektörüne yabancı sermayenin girmesine olanak tanınmıştır.³¹

Yapılan önemli değişikliklerden bir diğeri ise düzenleyici otoritelerin çeşitli piyasalara girişteki engelleri ortadan kaldırması olmuştur. Bu sayede yatırımcılar

²⁸Ziya Tunç Aloğlu, **Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri**, Ankara: SPK Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mart 2005, s.48.

²⁹Dinçer, s.19.

³⁰Güven Delice ve Adem Doğan ve Meral Uzun, "Finansal Regölasyon ve Piyasa Disiplini", **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 1, (2004), s.112-113.

³¹Korkmaz, s.18.

coğrafi sınırlamaya maruz kalmadan daha fazla getiri elde etmek ve karşılaşılabilecekleri riskleri minimize etmek amacıyla yeni piyasalara girme imkanına sahip olmuşlardır.³²

1980 öncesi dönemde bankacılık sektöründeki düzenlemeler, tüketicinin korunması ve banka iflaslarının önlenmesi üzerinde yoğunlaşmışken, deregülasyon faaliyetleriyle birlikte gerçekleştirilen yeni düzenlemeler bankacılık sektörünü sıkı kontrole dayalı sistemden, risk bazlı sermayeye önem veren, etkin denetim ve piyasa disiplinine dayanan bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır.³³

Finansal piyasaları müdahalelerden uzaklaştıran finansal liberalizasyon uygulamaları beraberinde çeşitli riskleri de getirmiştir. Faizler üzerindeki kontrollerin kaldırılması, zorunlu rezerv oranlarının azaltılması, yerli ve yabancı bankaların piyasaya girişlerinin kolaylaştırılması ve sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik olarak yapılan düzenlemeler, bankacılık sektöründe piyasa, döviz kuru, likidite ve kredi risklerinin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Artan riskler karşısında bankacılık sektöründe birleşme eğilimlerinde artış gözlemlenmiştir.³⁴

1.2.2. İçsel Nedenler

1.2.2.1. Piyasa Gücünün ve Pazar Payının Arttırılması

Bankaları birleşmeye yöneltten önemli unsurlardan biri pazar paylarını arttırarak daha yüksek rekabet gücü elde etmektir. Rakip banka ile gerçekleştirilen bir birleşme, piyasadaki fiyat rekabetini azaltacağı için birleşen bankaların daha büyük bir pazar gücüne sahip olmasını ve yeni pazarlarda faaliyet göstermesini sağlar.³⁵

Yeni pazarlara ve bölgelere girmenin en hızlı yolu olan birleşmeler ile bankalar, daha önce nüfuz edilmemiş olan bölgelere ve/veya ülkelere daha uygun maliyetle ulaşma imkanı elde eder. Yeni piyasalarda faaliyet göstermek isteyen ancak yeterli bilgi birikimine veya uygun dağıtım ağına sahip olmayan bankaların birleşme yöntemine başvurmaları, yeni alanlara girmenin beraberinde getireceği risk ve maliyette azaltıcı etki yaratır.³⁶ Çünkü yeni pazarlara girmek o pazara ait bilgilerin

³² Cafer Kaplan, **Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No.9910, Nisan 1999, s.5-6.

³³ Dinçer, s.19.

³⁴ Afşar, s.107.

³⁵ Çelik, s.56.

³⁶ Şahözkan, s.60.

toplanmasını, sabit yatırımların yapılmasını, reklam ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesini ve yeni nitelikli personelin istihdam edilmesini gerektirir. Uzun bir süreç gerektiren bu faaliyetler ile uğraşmak istemeyen bankalar, daha önce o pazarda faaliyet gösteren bir bankayı devir alma veya onunla birleşme yoluna başvurur.³⁷

Pazar gücünü arttırmak amacıyla gerçekleştirilen birleşmelerin bir takım sakıncaları vardır. Aynı sektörde yer alan büyük bankaların gerçekleştirdikleri birleşmeler, rakip piyasadaki rekabeti azaltır. Rekabet düzeyi azalırsa finans piyasasına hakim olan bankaların fiyatlar üzerindeki hakimiyeti artar. Böylece fiyatlar yükselir. Birleşme sonucunda oluşan monopolistik ya da oligopolistik piyasada birleşme öncesinden daha yüksek kar oranları ortaya çıkar.³⁸ Bu gelişmelerle birlikte azalan rekabet ortamında bankalar, daha yüksek hizmet bedelleri, daha yüksek kredi faizleri ve daha düşük mevduat faizleri uygulayabilir.³⁹ Bu bağlamda piyasa gücündeki artış, tüketici refahında kayba yol açarak sosyal faydanın azalmasına neden olabilir.⁴⁰

1.2.2.2. Ölçek ve Kapsam (Alan) Ekonomilerinden Yararlanma

Bankalar büyük ölçekte faaliyette bulunmanın sağlayacağı avantajlardan faydalanmak amacıyla birleşme ve devir yoluna başvururlar. Bu çerçevede banka birleşmelerinde önemli bir motivasyon unsuru olan ölçek ekonomilerinden faydalanma karşımıza çıkmaktadır.

Ölçek ekonomileri, tüm girdilerin optimal dağıtıldığı varsayımı altında üretim ölçeğinin artması ile ortalama maliyetlerin azalması arasındaki ilişkiyi açıklar.⁴¹ Şirketin ölçeğini arttırmasıyla birlikte uzun dönemde ortalama maliyetler optimal noktaya kadar azalır. Şirket, optimal ölçek büyüklüğünü sağlayan noktadan sonra ölçeğini arttırmaya devam ederse ortalama maliyetlerin artması nedeniyle negatif ölçek ekonomileri ile karşı karşıya kalır. Ölçek ekonomisinin gerçekleşmesi sonucunda birim başına düşen maliyet azalır ve birim fiyat düşer. Böylece işletmenin piyasada rekabet etme gücü artar.

³⁷L.W. Punt ve M.C.J. van Rooij, "The Profit-Structure Relationship, Efficiency and Mergers in the European Banking Industry: an empirical assessment", **De Nederlandsche Bank Econometric Research and Special Studies Department**, December 1999, s. 2-3.

³⁸Ümmühan Aslan, s.17.

³⁹Hüseyin Gösterici, "Banka Birleşmeleri ve ABD'deki Uygulamaları", **Maliye Dergisi**, Sayı.135, (Eylül-Aralık 2000), s.65.

⁴⁰Korkmaz, s.9.

⁴¹İçke, s.52.

Bankalarda ölçek ekonomisi kavramı ise “bir bankanın işletme giderlerindeki artış, hizmet üretimindeki artışa oranla daha az ise ve hizmet üretimi arttıkça ortalama birim maliyet düşüyorsa, bankanın ölçek ekonomisiyle çalıştığı” şeklinde ifade edilmiştir.⁴²

Ölçek ekonomilerinin avantajlarından bazıları aşağıdaki gibidir⁴³:

- Birleşme sonucu sağlanan ölçek ekonomileri ile atıl olan kaynaklar etkin kullanıldığı gibi insan gücü, ekipman, duran varlıklar gibi mevcut kaynaklar daha verimli bir şekilde kullanılır. Aynı zamanda kaynakların, söz konusu bankalar arasındaki geçişi esneklik kazanır.
- Bankanın piyasadaki gücü ve ağırlığı artar.
- Pazarlama faaliyetlerini daha etkili bir şekilde yürütebilir.
- Farklı ürün ve kazanç yelpazesi oluşturarak genişleyen değere bağlı risk azaltımı yapılabilir.
- Büyümenin sonucunda daha düşük maliyetle kaynak temin edilebilir. (Bankanın sahip olduğu rating notlarının yükselmesiyle dışarıdan temin edilen kredilerin fiyatlarında düşüş yaşanabilir veya büyüklüğün verdiği güven ile banka daha ucuza mevduat toplayabilir.)

Bankacılık sektöründe kapsam (alan) ekonomisi; iki ya da daha fazla ürünün aynı anda üretilmesi ya da sunulması durumundaki maliyet, ürünlerin ayrı ayrı sunulmaları durumundaki maliyetten daha az ise burada kapsam ekonomilerinin varlığından söz edilir. Kapsam ekonomileri ürün yelpazesinin genişlemesiyle sağlanan avantajları ifade eder.⁴⁴ Ürün çeşitlemesiyle sahip olunan ölçek, diğer sektörler veya bölgelere daha çok kredi verilmesine olanak tanıdığı için ortalama maliyetler azalır.⁴⁵ Diğer bir ifadeyle alan ekonomileri ile farklı ürün ve hizmet yelpazesi birleştirilir. Bu da birleşen bankalar arasında bilgi ve tecrübe aktarımını sağlar ve daha düşük maliyetle

⁴²Ümmühan Aslan, s.14.

⁴³Şahözkan, s.55.

⁴⁴Ümmühan Aslan, s.13-15.

⁴⁵Dinçer, s.34.

piyasaya daha çeşitli ürün sunulabilmesine imkan tanır. Bunun faaliyetlerin sonucunda bankaların birleşme sonrasında karlılıkları arttırabilmektedir.⁴⁶

Birçok araştırmacı, bankacılık sektöründe ölçek ve kapsam ekonomilerinin maliyet avantajını ölçümlerle ortaya koymaya çalışmıştır. Bankaların büyük ölçekte çalışmasının avantajları olduğu genel olarak kabul görmekle birlikte, ölçek ve kapsam ekonomilerinin getirdiği maliyet avantajının ölçümlerle doğrulanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Bu incelemeler sonucunda, 1990'larda ölçek ekonomisinin küçük ve orta büyüklükteki finansal hizmet veren kurumlar açısından önemli bir itici güç olduğu görülmüştür. Ancak bu görüşün büyük bankalar açısından geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Finansal sektörde kapsam ekonomilerinin birleşmeyi motive edici etkileri ile ilgili yapılan araştırmalarda ise ölçek ekonomileri kadar güçlü kanıtlara ulaşılamamıştır.⁴⁷

1.2.2.3. Birleşme ile Ortaya Çıkacak Sinerji Etkisi

Birbirlerinden bağımsız şekilde faaliyet gösteren bankaların, faaliyetlerini bir araya getirerek birleşme yoluna başvurmalarına teşvik eden en önemli unsurlardan biri kazanç elde etme ve banka değerini yükseltme beklentisidir. Bu bağlamda değer yaratımına öncülük yapan önemli faktörlerden biri olarak sinerjik etkiler karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸

Sinerji "bir sistemi oluşturan unsurların birleştirilmiş faaliyetlerinden elde edilen toplam sonucun, tek tek bütünü oluşturan unsurların faaliyetlerinden elde edilen sonuçların toplamından daha büyük olması" şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁹ Daha basit bir ifadeyle tanımlamak gerekirse, parçalardan oluşan bütünün, parçalar toplamından daha büyük olmasını ifade eder.⁵⁰ Bankacılık sektöründe ise sinerji kavramı, iki bankanın birleşmesi sonucu elde edilen değer, söz konusu bankaların ayrı ayrı değerleri toplamından daha büyük olmasıdır.⁵¹

⁴⁶Müjgan Hacoğlu Deniz ve Nur Işık, "Banka Birleşmelerinde Verimlilik ve Karlılık Arayışları: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.1, (2011), s.60.

⁴⁷Korkmaz, s.8.

⁴⁸İçke, s.55.

⁴⁹Çelik, s.31.

⁵⁰Yalın Kılıç, **Rekabet Politikası Açısından Birleşme ve Devralmalar**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT:2509, Haziran 2000, s. 26.

⁵¹Şahözkan, s.56.

Sinerji kavramını semboller aracılığı ile de açıklamak mümkündür.

Sinerji = $(V_{A, B}) > V_A - (V_A - V_B)$ şeklinde formüle edilebilir.

V_A : A bankasının birleşmeden önceki değerini

V_B : B bankasının birleşmeden önceki değerini

$V_{A, B}$: Birleşen bankaların değerini ifade etmektedir.

Burada pozitif sinerjinin oluşabilmesi için bir araya gelen iki bankanın pozitif net kazanç elde etmesi gerekmektedir.

Banka birleşmeleri sonucunda ortaya çıkan sinerji, birleşme sonucu elde edilen ek nakit akımlarının bugünkü değeri şeklinde de ifade edilebilir. Buna göre;

$$\text{Sinerji} = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{\Delta NAt}{(1+r)^t}$$

Bu formülde;

ΔNAt : t zamanında birleşme sonucu oluşan bankanın nakit akımları ile birleşen bankaların ayrı ayrı nakit akımlarının toplamı arasındaki farktır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, birleşmenin sağladığı ek nakit akımdır ve aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\Delta NAt = \Delta Yt - \Delta Ct - \Delta Tt - \Delta AEt$$

ΔYt : Birleşmenin sağladığı ek geliri,

ΔCt : Birleşmenin getirdiği ek maliyetleri,

ΔTt : Birleşmeden kaynaklanan ek vergileri,

ΔAEt : Birleşmeden kaynaklanan ek sermaye gereksinimlerini,

r: Birleşmeden kaynaklanan ek nakit akımları için riske göre düzeltilmiş iskonto oranını ifade etmektedir.⁵²

⁵²Çelik, s.31-32.

Sinerjiyi faaliyet sinerjisi ve finansal sinerji olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Faaliyet sinerjisi, banka birleşmelerinde operasyon merkezlerinin, şubelerin, yönetim birimlerinin maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla tekrar yapılandırılmasını ifade etmektedir.⁵³ Böylece banka değerinin artması beklenmektedir. Finansal sinerji ile de daha düşük vergiler, daha yüksek borçlanma kapasitesi yada serbest nakitin daha etkin kullanılması yolları ile değer artışı beklenir.⁵⁴ Bir başka deyişle, finansal kaldıraç etkisinden yararlanmak amaçlanır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği hızlı büyüme ortamında özellikle küçük bankalar, büyümenin finansmanında kullanılacak olan kaynakları temin etmekte bazı güçlükler ile karşılaşabilirler.⁵⁵ Bu durumda büyümenin durdurulması veya zor durumda olan bankanın tasfiyesi yerine başka bir banka ile birleşme yoluna gidilmesi istenilen büyümeyi sağlamada bir çözüm olabilir.⁵⁶ Çünkü bir bankanın tasfiye edilmesi, ekonominin tüm kesimlerini etkileyerek makroekonomik dengesizlikler yaşanmasına neden olabilir.

Her banka birleşmesi sonucunda sinerji etkisiyle bankanın değerinde artış gerçekleşmeyebilir. Ancak banka birleşmeleri ile yaratılan sinerji sonucunda, pazar etkinliğinin ve rekabet gücünün artması, giderlerin azalması, yönetim becerilerinin yükselmesi, finansal yapının düzenlenmesi gibi çeşitli alanlarda olumlu sonuçlar görülebilir.⁵⁷

1.2.2.4. Çeşitlendirme ve Risk Azaltımı

Çeşitlendirme, herhangi bir işletmenin faaliyette bulunduğu endüstrilerin sayısını arttırmak şeklinde tanımlanmaktadır. İşletmeler, birleşmelerin beraberinde getirdiği çeşitlendirme yolu ile risklerini azaltmayı hedeflemektedir. Bu nedenle çeşitlendirme ile işletmelerin belirli bir alanda uzmanlaşma derecesi azalır. Aynı zamanda dönemsel dalgalanmalara karşı aynı şekilde duyarlı olmayan işletmeler, çeşitlendirme ile birlikte karlarındaki ve satışlarındaki istikrarsızlığı da azaltabilmektedirler.

Banka birleşmeleri açısından çeşitlendirme ise, bankaların sahip oldukları ürün ve hizmet yelpazesini genişleterek, daha geniş bir coğrafi alana yayılmasını ve

⁵³Deniz ve Işık, s.60.

⁵⁴İçke, s.56.

⁵⁵Çelik, s. 34.

⁵⁶Şahözkan, s.56.

⁵⁷Deniz ve Işık, s.61.

birleşmeye konu olan bankaların hisse fiyatlarının artmasını sağlamaktadır.⁵⁸ Özellikle 1990 yılı başlarından itibaren uluslararası boyutta faaliyet gösteren bankalar için türev ürünlerin hacminin artış göstermesi, banka birleşmelerinde bu amacın önem kazanmasını sağlamıştır.⁵⁹

Bankacılık sektöründe gerçekleşen birleşmeler, bankaların prestijini arttırarak yeni pazarlara açılmasına olanak tanır. Birleşme sonucunda sunulan hizmetlerin genişlemesiyle birlikte yeni müşterilere farklı zamanlarda ve hacimlerde nakit akışı sağlanabilir.⁶⁰ Bu sayede çeşitlendirme, bankanın nakit akış riskini azaltacağı gibi verilen kredilerin geri dönmeme riskini de azaltacaktır. Çünkü riskin azaltılması bankanın sadece aktifleri açısından değil aynı zamanda mevduat yapısı açısından da önemlidir. Çünkü mevduat sayısının artması ve mevduat bankalarından sağlanan çeşitlendirme, bankaların pasiflerini olumlu yönde etkilediği gibi bankaların iflas riskini de azaltmaktadır.

Çeşitlendirme, birleşmeye konu olan bankaların ortaklarına ve yöneticilerine de fayda sağlamaktadır. Çeşitlendirme sonucu riskin azalmasıyla birlikte yöneticiler, bankaların geleceklerini finansal açıdan güvence altına almaktadır. Bankaların ortakları ise sahip oldukları bankaların piyasadaki prestijinin artmasından dolayı fayda elde etmektedir.⁶¹

Çeşitlendirmenin yukarıda bahsedilen faydalarının yanı sıra, bu uygulama her zaman sermaye verimliliğini arttırmayabilir. Bir çeşitlendirme stratejisinin banka değerini arttırabilmesi için, çeşitlendirme faaliyeti sonucunda sağlanacak kazancın artışı, birleşen bankaların pay sahiplerinin portföy yönetimleri sonucunda gerçekleştirecekleri kazançların artışından daha büyük olması gerekmektedir.⁶²

1.2.2.5. Vergi Avantajından Faydalanmak

Vergisel avantajlar, bazı banka birleşmeleri açısından önemli bir teşvik edici unsur olmaktadır. Vergisel avantajlar sağlama konusunda öne sürülen hipotezler, bankaların ayrı ayrı vergi yükümlülükleri toplamının, birleşme sonrasında oluşan toplam vergi yükümlüğünden daha fazla olduğu şeklindedir.

⁵⁸Ümmühan Aslan, s.20.

⁵⁹Takan, s.735.

⁶⁰Şahözkan, s.58.

⁶¹Ümmühan Aslan, s.21.

⁶²Çelik, s.42.

Birleşmelerden sağlanan muhtemel vergi kazançları şu durumlarda ortaya çıkabilir⁶³:

- Net faaliyet zararı olan bir banka ile karlı bir bankanın birleşmesi
- Kullanılmayan borçlanma kapasitesinin kullanılması
- Amortisman ayırmadan kaynaklanan vergi avantajları
- Serbest nakit akımlarının kullanılması⁶⁴

Zarar eden bir banka, karlı bir banka ile birleşme faaliyetini gerçekleştirdiğinde, söz konusu ülkenin vergi kanunlarının öngördüğü sınırlar çerçevesinde zarar eden bankanın zararı, birleşmenin sağladığı karlar üzerinden mahsup edilir. Bu bağlamda söz konusu ülkenin vergi yasaları, karlı bir bankanın zarar eden bir banka ile birleşmesi halinde zararın vergi matrahından indirilmesi imkanını sağlıyorsa, böyle bir vergi avantajı zarar eden bir bankanın karlı bir banka ile birleşmesini özendirebilir.

Birleşme sonucunda ortaya çıkan diğer bir vergi avantajı ise kullanılmayan borçlanma kapasitesinin kullanılması ile sağlanan avantajdır. Optimal Borç/Özsermaye oranına (banka değerini maksimum, bankanın sermaye maliyetini minimum yapan oran) sahip bir banka yeterli kaynağı olmadığı için borçlanma yolu ile ihtiyacı olan finansmanı sağlamak isterse ek borçlanmadan kaynaklanan finansal baskı maliyetleri ile karşılaşır. Çünkü optimal noktadan sonra yapılacak olan her birim borçlanma bankanın sermaye maliyetlerini arttıracığı için bankayı daha riskli hale getirecektir. Bu da bankanın değerinin düşmesine neden olacaktır. Eğer söz konusu banka borç ile finansman yolunda ısrar ederse borcun maliyeti olan faiz ödemeleri vergi matrahını düşürecektir. Ancak banka ek maliyetlere de katlanmak zorunda kalacaktır. Bu durumdaki bir banka, borçlanma kapasitesine sahip başka bir banka ile birleşme yoluna başvurursa, birleşme sonucu oluşan yeni bankanın Borç/Özsermaye oranı birleşme öncesine göre daha düşük olacaktır. Bu da bankaya vergi avantajı sağlayacaktır.

Diğer bir vergi teşviki ise amortisman ayırmadan kaynaklanan vergi avantajıdır. Bankaların birleşme sonucunda amortisman tabi maddi duran varlıklarının

⁶³Ummühan Aslan, s.18.

⁶⁴Şahözkan, s.60.

artması aynı zamanda amortisman tutarını da arttıracaktır. Amortisman tutarının artması bankanın vergilendirilebilir kazancını diğer bir deyişle bankanın vergi yükünü azaltacaktır. Böylece vergi avantajı sağlanmış olacaktır.

Bankaların serbest nakit akımlarına sahip olması, bankaları bu fonları kullanmakta farklı alternatifler ile karşı karşıya getirir. Bu alternatiflerin hemen hemen hepsi de vergisel yükümlülük doğurur. Ancak serbest nakitler kullanılarak başka bir banka ile gerçekleştirilen birleşme, herhangi bir anda birleşmeye konu olan bankalara vergi yükümlülüğü getirmemektedir. Çünkü birleşmelerde çoğunlukla ortaya çıkan karın vergilendirilmesi ertelenmekte veya istisna tutulmaktadır.

Birleşmelerde uygulanan vergisel muafiyetler ve vergi ertelemeleri, birleşmeleri teşvik etmesinin yanında sosyal fayda açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bankalar birleşme sonucunda bir kazanç elde ettikleri halde bu kazançlarının vergilendirilmemesi sosyal çıkarlar açısından sakıncalı bulunmaktadır. Bu yüzden birçok ülke vergi uygulamalarında birleşme sonucunda ortaya çıkan kazançları muafiyet kapsamına almaktansa, verginin ertelenmesi yoluna başvurmaktadır.⁶⁵

1.2.2.6. Kazanç Artışı Sağlamak

Banka birleşmelerinin önemli bir nedeni de birleşme sonucunda oluşacak gelirin, ayrı ayrı iki bankanın yaratacağı gelirden daha fazla olacağı beklentisidir. Gelir artışı beklentisi, bankanın pazar payını arttırarak monopol gücü elde etmesi, yeni pazarlarla birlikte pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve stratejik kazançların elde edilmesi nedenlerinden kaynaklanabilir.⁶⁶

Bankalar yeni coğrafi alanlarda gerçekleştirdikleri birleşmeler ile daha fazla müşteri sayısına ulaşarak pazarlama kazançları elde etmeyi hedeflerler. Alıcı bankanın coğrafi genişlemeyle birlikte şube sayısı ve yetişkin personel sayısı artar. Böylece alıcı bankanın, banka hizmetlerini pazarlamadaki etkinliği artar.⁶⁷ Beklenen bu etkinlik artışı da bankaları birleşme faaliyetine yöneltten önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarır.

⁶⁵ Çelik, s.44.

⁶⁶ Şahözkan, s.57.

⁶⁷ Öztin Akgüç, **Bankalararası Birleşmeler ve Satın Almalar**, İstanbul: TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, 4-5 Nisan 2001, s.7.

1.2.2.7. Etkin Olmayan Bankaların Tasfiyesinin Önlenmesi

Zor durumda olan bankaların kendi çabaları ile içinde bulundukları olumsuz durumdan kurtulmaları zordur. Çünkü zor durumdaki bankaların sermaye artırımı yolu ile fon temin etmesi oldukça güçtür. Aynı zamanda bankanın mevduat sahiplerine alacaklarından vazgeçmeleri konusunda bir teklifte bulunması bankaya olan güveni sarsacaktır. Bankaya olan güvenin sarsılması da beraberinde birçok sorunu getirecektir.⁶⁸

Bu açıklamalar çerçevesinde bankacılık sektöründe yaşanan bir istikrarsızlık beraberinde reel sektörü de istikrarsızlığa sürükleyecektir. Bu nedenle sermaye yeterliliği zayıf olan bankaların tasfiyelerinin önlenmesi, aynı zamanda işsizliğin önlenmesinde ve kaynakların atıl bırakılmamasında da fayda sağlayacaktır. Aynı zamanda birleşmelerin bankaların finansal durumlarını güçlendirmesi sayesinde iflas maliyetlerinin bugünkü değeri düşecektir. Bununla birlikte bankacılık sektörünü düzenleyen kurumlar tarafından müşteriye korumaya yönelik kuruluşların müdahalelerinden sakınmak ve mevduat sigortası sistemini korumak amacıyla da banka birleşmeleri teşvik edilmektedir.⁶⁹

1.2.2.8. Etkin Olmayan Yönetimin Değiştirilmesi

Teknolojik değişimler ile birlikte bankaların yeniden yapılanmak durumunda kalması, bu durumun gereklerini yerine getirecek yönetim kadrosuna sahip olmalarını gerekli kılmıştır. Bu durumda bankanın pazar değerini arttıracak yeniliklere karşı kayıtsız kalan yöneticiler, yönetimde etkinsizliğe neden olacaktır. Yetenekli bir yönetime sahip olmayan bankaların, etkin olmayan yönetiminin görevden alınması için satınalma ve birleşmeler bir çözüm yolu olarak görülmektedir.⁷⁰

Etkin olmayan yönetimin değiştirilmesi üzerine yapılan çalışmalarda, bankaların başarısızlıklarının nedenleri arasında etkin olmayan yöneticilerin durumunun tek başına ve çok önemli bir sorun olmadığı saptanmıştır. Yine bu çalışmalarda birleşme faaliyetine başvurmada da etkin olmayan yönetici sorununun çözülebileceği sonucu ortaya konmuştur.⁷¹

⁶⁸Ümmühan Aslan, s.25.

⁶⁹Şahözkan, s.58.

⁷⁰Çelik, s.54.

⁷¹Ümmühan Aslan, s.24.

1.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİRLEŞME ÇEŞİTLERİ

Farklı nedenlerle gerçekleştirilen banka birleşmeleri çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Aşağıda bu nedenler açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Birleşme Nedenine Göre Birleşme Çeşitleri

Bankaların birleşme nedenine göre birleşme çeşitleri, gönüllü birleşmeler ve zorunlu birleşmeler şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1.3.1.1. Gönüllü Birleşmeler

Bankaların kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri birleşme türüdür.⁷² Diğer bir ifadeyle, bankaların belirli bir stratejik plan ve amaçlar doğrultusunda, banka yönetiminin ihtiyari olarak aldığı karar ile gerçekleştirilen birleşmelere gönüllü birleşmeler denir.⁷³

1.3.1.2. Zorunlu Birleşmeler

Finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucunda banka yönetiminin isteği dışında gerçekleştirilen birleşme türüdür.

Bankalar, alınan önlemlere rağmen mali bünyelerini güçlendiremiyorsa, faaliyetlerine devam etmeleri mevduat ve katılım fonu sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ediyorsa, yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremiyor ve yükümlülüklerinin toplam değeri varlıklarının toplam değerini aşıyorsa kısmen veya tamamen devir, satış veya birleşme faaliyetlerine başvururlar.⁷⁴

Özellikle dünyada yaşanan 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinden sonra bankaların sahip oldukları sorunlu kredilerin hacmi artmıştır. Bu nedenle devlet, bankacılık sektörünü korumak amacıyla bazı sorunlu bankaların devlet kurumlarına devredilmesi, bazı bankaların satışa çıkarılması ve yabancı sermaye üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması gibi çözümler bulmaya çalışmıştır. Bu gelişmeler zorunlu banka birleşmelerinin yaşanmasına neden olmuştur.⁷⁵

⁷²Bafra, s.120.

⁷³Haşmet Sarıgül ve Fahri Kurşunel, "Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Satınalma Nedenleri: 2001-2011 Türkiye Örnekleri", http://www.academia.edu/1549248/Bankacilik_Sektorunde_Birlesme_ve_Satin_Alma_Nedenleri_2001_-_2011_Turkiye_Ornekleri (15 Nisan 2013)

⁷⁴Bafra, s.116-117.

⁷⁵Deniz ve Işık, s.58.

1.3.2. Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre Birleşme Çeşitleri

Birleşmeler genel olarak yatay (horizontal), dikey (vertical) ve karma (conglomerate) birleşmeler olmak üzere üç ana grupta incelenmektedir.⁷⁶ Ancak, bankaların özel durumlarından dolayı birleşmeler, çoğunlukla yatay birleşmeler şeklinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle diğer birleşme türlerine kısaca değinilecektir.

1.3.2.1. Yatay (Horizontal) Birleşmeler

Aynı mal veya hizmet piyasasında ve piyasanın aynı ekonomik faaliyet alanında yer alan, birbirine rakip nitelikteki işletmelerin aralarında gerçekleştirdikleri birleşmelere yatay birleşme denir.⁷⁷ Kısacası yatay birleşmeler, aynı alanda çalışan ve piyasada daha çok pay almaya yönelik olarak gerçekleştirilen birleşme faaliyetleridir.⁷⁸

Yatay birleşmelerin ardında yatan temel amaç, toplam maliyetleri azaltmak ve daha büyük bir yapıya ulaşılmasıyla yüksek sabit maliyetli faaliyetlerde ölçek ekonomisi sağlamaktır. Bankaların bu amaçlarına ulaşabilmeleri için şube sayılarını azaltmaları gerekmektedir.⁷⁹ Aynı zamanda bu birleşmeler, piyasadaki mevcut rakip firmaları azaltmak, pazar gücünü ve pazar payını arttırmak, bankaların geleceklerini güvence altına almak gibi amaçlarla da gerçekleştirilmektedir.⁸⁰

Yatay banka birleşmelerinden elde edilmek istenilen faydalar şu şekilde özetlenebilir⁸¹:

- Ölçek ekonomilerinden faydalanmak,
- Ürün ve pazarlama faaliyetlerinde tasarruf ve etkinlik sağlamak,
- Rekabeti azaltarak pazar gücünü arttırmak,
- Bilgi birikiminin getireceği uzmanlaşmayı kullanmak,
- Mevcut teknolojide işbirliği sağlamak

Yatay birleşmelerin yukarıda sayılan faydalarının yanı sıra birtakım sakıncaları da vardır. Bu sakıncalardan en önemlisi sektördeki rekabeti azaltarak, bankanın tekeldi

⁷⁶Ulusoy, s.23.

⁷⁷Bafra, s.112.

⁷⁸Çolak, s.7.

⁷⁹Lüizet Palombo, **Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları**, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 1997, s.2.

⁸⁰Çelik, s. 19.

⁸¹Ümmühan Aslan, s.32.

güç elde etmesidir. Bu durum da sektörde giriş engellerine neden olmaktadır. Bu nedenle bu tür birleşmeler birçok gelişmiş ülkede belirli yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur. Böyle bir birleşme öncesinde birleşmeye taraf olan bankalar, bulunduğu ülkenin ilgili kurumlardan izin almakta ve rekabeti engelleyici bir durum var ise birleşmeye izin verilmemektedir.

Ancak her türlü yatay birleşmenin rekabet karşıtı sonuçlar doğurması da söz konusu değildir. Örneğin; etkin olmayan küçük bankaların birleşerek sektörde daha büyük bankalara karşı daha etkin bir rekabet başlatmaları piyasada daha rekabetçi bir ortam yaratacaktır.⁸²

1.3.2.2. Dikey (Vertical) Birleşmeler

Hedef kitleleri aynı olan ancak farklı alanlarda faaliyet gösteren bankalar arasında gerçekleştirilen birleşmelere dikey birleşmeler denir. Rakip durumda olmayan bankalar arasında herhangi bir yatay ilişki olmaması ile birlikte birbirleri ile bağlantılı teknoloji, pazarlama veya ürün gibi alanlarda ortak faaliyetleri mevcuttur. Bankaların yaygın dağıtım ağına sahip tüketim, medya veya markalaşarak faaliyet gösteren diğer sektörlerdeki kuruluşları satın almaları dikey birleşme faaliyeti olarak adlandırılmaktadır.⁸³

Genel olarak bu tür birleşmelerin nedenleri her banka için değişebilmektedir. Rekabet avantajı, araştırma geliştirme faaliyetleri, farklı teknolojik ve uzmanlık gerektiren konularda bilgi sahibi olmak, fonların dolaşımını sağlamak gibi faktörler birleşme nedenleri olarak gösterilebilmektedir.⁸⁴

Uzmanlık alanları farklı olan bankalar arasında gerçekleştirilen bu birleşmeler fazla rastlanılan bir birleşme türü değildir.⁸⁵

1.3.2.3. Karma (Conglomerate) Birleşmeler

Farklı pazarlarda faaliyet gösteren, mal ve hizmet üretiminin farklı aşamasında bulunan ve birbirlerine rakip olmayan bankalar arasında gerçekleştirilen birleşmelere karma birleşmeler denir. Özellikle bankaların telekomünikasyon, tüketim, medya veya

⁸² Kılıç, s.33.

⁸³ Şahözkan, s.45.

⁸⁴ Bafra, s.113.

⁸⁵ Ummühan Aslan, s.31.

markalaşmak amacıyla diğer sektörlerde faaliyet gösteren teşebbüsleri devralmaları karma birleşme türü kapsamına girmektedir.

Bu tür birleşmeler, farklı finans hizmetlerinin bir arada sunulmasını amaçlayan finansal ortaklık gruplarını ifade etmektedir. Oluşan ortaklık grubunun içindeki önde gelen ortaklık ise bir kredi kurumu, bir sigorta ortaklığı, bir holding veya bir başka finans kuruluşu olabilmektedir.

Farklı faaliyet alanlarına kısa sürede giriş imkanı tanıyan bu tür birleşmeler sonucunda finans sektörünün çeşitli alanlarında faaliyet gösteren bir işletme ortaya çıkmaktadır.⁸⁶

Karma olarak adlandırılan birçok birleşme faaliyetinin temelde dikey birleşme olduğu da ileri sürülmektedir. Karma birleşme faaliyeti sonucunda hedef firmanın dağıtım kanallarının kullanılması, bu birleşme türünün dikey birleşme tanımı içerisine girdiği görüşünü desteklemektedir. Bu nedenle karma birleşmelerin bir anlamda gizli birer dikey birleşme olduğu ifade edilmektedir.⁸⁷

1.3.3. Birleşme Sonrası Hukuki Yapılarına Göre Birleşme Çeşitleri⁸⁸

Bankaların birleşme sonrası hukuki yapılarına göre birleşme çeşitleri 4'e ayrılmakta olup aşağıda bu unsurlara kısaca değinilmektedir.

1.3.3.1. Tam Birleşme

İki ya da daha fazla bankanın hukuki varlıklarının sona ermesi sonucunda daha büyük bir yapı oluşturma faaliyetine birleşme denir. Birleşme faaliyeti sonucunda birleşmeye taraf olan bankaların tüzel kişilikleri sona erer. Aktif toplamı açısından birbirleri ile yakın büyüklükte olan iki bankanın birleşmesine de tam birleşme denir. Bu tür bir birleşme faaliyeti gerçekleştirerek bankalar, sinerji yaratmayı hedeflenmektedir.

1.3.3.2. Devralma

Bir bankanın diğer bir banka tarafından tüm aktif ve pasifleri ile birlikte satın alınmasıdır. Birleşme faaliyeti sonucunda devralınan bankanın tüzel kişiliği sona erer. Yani devralınan banka devralan banka içinde kaybolur.

⁸⁶Bafra, s. 113.

⁸⁷İçke, s.17.

⁸⁸Ummühan Aslan, s.34-35.

1.3.3.3. Ele Geçirme

Bir bankanın yönetiminin, kontrol ya da sahiplik elde etmek amacıyla hisse senetlerinin satın alınmasına ele geçirme denir. Bu satın alma faaliyeti bazı ortaklıkların isteği dışında da gerçekleşebilir.

Bu tür birleşmeler, ele geçirme isteğinde olan bankanın, hedef bankanın hisselerini çeşitli ele geçirme savaşları neticesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu tür birleşmeler, hileli ele geçirme, yıkıcı ya da düşmanca ele geçirme (hostile acquisition) olarak da adlandırılabilir. Bu bağlamda hedef banka durumuna düşmek istemeyen bazı bankalar bazen sözleşmelerinde bu tür saldırıları karşılamaya yönelik madde koyarlar. Buna “köpekbalığını defetmek” denir.

1.3.3.4. Çoğunluk Edinme

Bu birleşme türünde birleşmeye taraf olan bankalar, kendi personelleri, kendi şube ağı ve yönetim ekipleriyle bağımsız yasal birim olarak faaliyet göstermesine karşın bankalardan biri karar verme yetkisini elinde tutarak çoğunluğa sahip olmaktadır. Daha çok yönetsel sorunları olan bankalar tarafından tercih edilen bu birleşme türünde bankalar, finansal kaldıraçtan faydalanma amacı taşımaktadırlar.

1.3.4. Faaliyet Gösterilen Coğrafi Alanlara Göre Birleşme Çeşitleri

Ekonomik faaliyet alanlarına göre tanımladığımız yatay, dikey ve karma birleşmeler, faaliyetin gösterildiği coğrafi bölgeye göre iki ayrı grupta sınıflandırılabilir. Bu tür birleşmelerde, birleşen bankalar etkin dağıtım kanallarına sahip olurlar. Böylece bankalar ürün ve hizmetlerini daha geniş alanlarda pazarlama olanağını elde ederler.⁸⁹

1.3.4.1. Yerel Birleşmeler

Aynı ülke sınırları içerisinde faaliyet gösteren iki banka veya finansal kuruluşun gerçekleştirdiği birleşmelere yerel birleşmeler denir. Yerel banka birleşmeleri daha çok küçük ölçekli bankalar arasında gerçekleştirilmektedir. Birleşmedeki temel amaç ise toplam maliyetleri azaltmak ve yüksek sabit maliyetli faaliyetlerde ölçek ekonomisi sağlamaktır. Bu nedenle genellikle birleşme sonrasında şube ve personel

⁸⁹Şahözkan, s.47.

sayısı azaltılmaya çalışılarak toplam maliyetlerde tasarruf sağlanılmaya çalışılmaktadır.⁹⁰

1.3.4.2. Uluslararası Birleşmeler

Farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankaların sınır ötesi birleşme yoluna gitmelerine uluslararası birleşme adı verilir.⁹¹ Bu tür birleşmelerdeki temel amaç, farklı ürünlere ve bölgelere dayalı riskleri ve maliyetleri azaltmak ve coğrafi büyüme sağlamaktır. Bu alandaki yoğunlaşmaların daha çok satın almalar yoluyla ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ve etkinlik arayışı ortamında bankalar, başarılı olabilmek ve varlıklarının sürekliliğini sağlayabilmek için faaliyetlerini farklı coğrafi bölgelere dağıtmayı bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Bu faaliyetler de bankaların genişlemelerine katkıda bulunmuştur. Bu çıkış yolu, şube ağının genişlemesini, finansal toplulukların bankalarla ve sektör dışındaki firmalarla birleşmesini veya satın almasını gerektirmiştir.⁹²

Elektronik, bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler nedeniyle uluslararası düzeydeki müşterilere daha kolay ve hızlı bir şekilde hizmet verilmeye başlanması, birçok bankanın ulusal pazarlar yerine tüm dünyayı bir pazar olarak görmesini sağlamıştır. Bu nedenle sınır ötesi hatta kıtalararası birleşme faaliyetleri de ivme kazanmıştır.⁹³

1.4. BANKA BİRLEŞMELERİNİN ETKİLERİ

Yukarıda açıklanan nedenlerle bankacılık sektöründe gerçekleşen devir ve birleşmeler, birleşen bankaların etkinlik ve karlılığını etkilediği gibi küçük işletmeler üzerinde de etkisini göstermektedir. Ayrıca rekabet ve tekelleri güç dengelerini değiştiren bu faaliyetlerin müşteriler üzerine etkileri de mevcuttur. Bu çerçevede aşağıda banka birleşme ve devirlerinin çeşitli alanlara olan etkileri ele alınmıştır.

⁹⁰Dmitri O. Pushkin ve Hassan Aref, "Bank Mergers As Scale-Free Coagulation", **Physica A**, Vol.336, Issue3-4, (May 2004), s. 577.

⁹¹Bafra, s.120.

⁹²Şahözkan, s.47.

⁹³Ulusoy, s.26.

1.4.1. Etkinlik ve Karlılık Üzerindeki Etkileri

Birleşmelerin, bankalara, bankacılık sektörüne ve ekonomiye ne kadar katkısı olduğunu gözlemleyebilmek için bankaların birleşme öncesi ve sonrası karlılık ve etkinlik değişimleri incelenmelidir.

Bankaların birleşme öncesi ve sonrasında performanslarının karşılaştırılmasında banka karlılığı ve faaliyet etkinliği önem kazanmaktadır. Bu bağlamda bankaların birleşme sonucunda elde ettikleri kazançlar gelir veya maliyet kaynaklıdır. Ancak birleşmelerle ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen kazançların genelde bankaların gelir kalemlerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Aynı büyüklükte iki küçük bankanın birleşmesi ile ortaya çıkan sinerji artışı ve pazar payının genişlemesi bankaların brüt gelirinde artış yaratmaktadır. Büyük bankalar ise piyasadaki hakim pozisyonundan yararlanarak yarattıkları fiyat artışı ile brüt gelirlerini arttırabilmektedir.⁹⁴ Birleşen bankaların ölçek ekonomisinden yararlanarak sahip olduğu kaynakları daha verimli kullanması, gereksiz şubelerin kapatılması, atıl personelin işten çıkarılması, üst yönetim kadrolarının yeniden düzenlenmesi ise toplam maliyetleri düşürerek kazanç yaratılmasını sağlamaktadır.

Birleşmelerin karlılık üzerine etkisi, bankanın birleşmeden sonra sahip olduğu özkaynak getirisi ve aktif getirisiyle hesaplanmaktadır. Etkinlik üzerindeki etkisi ise birleşme öncesi ve sonrasındaki işgücü maliyet oranı ve faaliyet giderleri oranının hesaplanmasıyla ölçülmektedir. Aşağıda söz konusu oranlar formülize edilmiştir.⁹⁵

$$\text{Faaliyet Karı} = \text{Net Faiz Geliri} + \text{Faiz Dışı Gelir} - \text{Faiz Dışı Gider}$$

$$\text{Özkaynak Verimliliği} = \text{Net Kar} / \text{Aktif}$$

$$\text{İşgücü Maliyet Oranı} = \text{Personel Ücretleri} / \text{Toplam Aktifler}$$

$$\text{Faaliyet Giderleri Oranı} = \text{Toplam Faaliyet Giderleri} / \text{Toplam Aktifler}$$

Bu alanda yapılan çalışmalarda, banka birleşmelerinin ve satın almalarının bankaların etkinlikleri üzerinde genel olarak olumsuz bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Ancak banka birleşmelerinin ve satın almalarının banka performanslarını olumlu etkilediği sonucuna varan çalışmalar da mevcuttur.

⁹⁴ Palombo, s.8.

⁹⁵ Deniz ve Işık, s.64.

Genelde harcamaların azaltılması, pazar gücünün artırılması, gelirlerdeki dalgalanmanın minimize edilmesi, ölçek etkinliğinin sağlanması gibi amaçlarla gerçekleştirilen banka birleşmeleri ile bankaların amaçlarına ulaşip ulaşmadığını gözlemlemek yapılan çalışmaların bir kısmında birleşme ve satın almaların değer artış beklentisini gerçekleştirmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında büyük bankaların birleşmelerinin banka etkinliklerinin asıl etkilediği ve fiyatlara olan etkisinin ne yönde olduğu üzerinde yapılan çalışmaların bir kısmında ise birleşme sonucunda oluşan bankaların mevcut büyük bankalara göre kar etkinliklerinin daha çok arttığını, bu artışın gelirlerin ve verilen kredilerin artışından kaynaklandığı tespit edilmiştir.⁹⁶

1.4.2. Küçük İşletmeler Üzerindeki Etkileri

Bankacılık alanında meydana gelen herhangi bir değişim, ekonomik sistem içinde yer alan tüm aktörleri etkilediği için ucuz fon elde etmek için çaba harcayan ve ihtiyaçları olan fonları genellikle bankalar aracılığıyla gidermeye çalışan küçük işletmeleri de etkilemektedir.⁹⁷ Bu bağlamda birleşmelerin küçük işletmelerin kredi bulma imkanları üzerinde olumsuz etki yarattığı kaygısı ortaya çıkmıştır. Bu alanda yapılan bazı çalışmalarda banka birleşmelerinin, küçük işletmelerin başlıca kredi kaynağını oluşturan yerel bankaların sayısını azalttığı için bu işletmelerin kredi bulma imkanlarını da daraltabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu konuda yapılan araştırmalarda birleşme yoluyla büyüyen bankaların küçük işletmelere ayırdıkları kredi imkanlarının azaldığı sonucuna varılmıştır.⁹⁸

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) banka birleşmelerinin küçük işletmeler üzerindeki etkisinin araştırıldığı akademik çalışmalarda, küçük bankaların birleşmesi sonrasında küçük işletmelere verilen kredi hacminin arttığı, büyük banka birleşmeleri sonrasında ise düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle kısa dönemde büyük banka birleşmelerinin küçük işletmeleri olumsuz etkilediği düşünülebilir. Ancak bu olumsuz etki piyasadaki diğer bankalardan borçlanılması yoluyla kısmen telafi edilebilir.⁹⁹

⁹⁶ Merve Kılıç ve Ahmet Akın, "Banka Satın Almalarının Hedef Bankaların Performansına Olan Etkileri: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinde Ampirik Bir Çalışma", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt. 10, Sayı.3, (2008), s.238.

⁹⁷ Ümmühan Aslan, s.26.

⁹⁸ Gösterici, s.64.

⁹⁹ Ural ve Balaylar, s.17.

Amerika Merkez Bankası (FED) danışmanlarından Srinivasan ve Whitney Johns'ın yaptığı başka bir çalışmada, banka birleşmelerinin küçük işletmeler üzerinde genel olarak olumsuz bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada banka birleşmelerinin küçük işletmeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Bu etkiler şu başlıklar altında toplanmıştır.¹⁰⁰

- Birleşen bankaların kredi portföylerinde küçük işletmelerin yapılarına uygun kredi çeşitlerinin bulunması,
- Büyük bankaların teknolojik yenilikleri kullanma kapasitesinin daha fazla olması nedeniyle bankalardaki maliyetin düşmesi

küçük işletmeler için olumlu etki yaratmaktadır.

Olumsuz etkiler ise şu şekilde açıklanmıştır.

- Küçük işletmelerin yerel bankalar ile iş yapıyor olması ve bu bankaların küçük işletmeleri yakından tanımaları nedeniyle söz konusu işletmeler hakkında istedikleri bilgiyi kolay elde edebilmeleri küçük işletmelere kredi temin etmekte avantaj sağlamaktadır. Ancak birleşme sonrasında küçük işletmelerin büyük bankalar ile ilişki içine girmesi zorlaşmıştır.
- Büyük bankaların uluslararası bankacılık yapmaları ve birleşmeler sonucunda bankacılığın yoğunlaşması bankalarda ek maliyetler doğurmuştur. Bu ek maliyetler de kredi faizlerinin yükselmesine neden olmuştur. Böylece küçük işletmelerin bankalardan fon temin etme imkanı zorlaşmıştır.

1.4.3. Rekabet ve Tekelci Güç Üzerindeki Etkileri

Bankacılık sektöründeki birleşme ve devralmalar rekabeti arttırdığı gibi aynı zamanda tekelci güçlerin doğmasına da neden olabilmektedir. Özellikle aynı piyasada faaliyet gösteren rakip bankanın birleşmesi sonucunda bankaların sahip oldukları piyasa gücü artmaktadır. Piyasaya birkaç büyük bankanın hakim duruma gelmesiyle de piyasa yoğunlaşma derecesi artmaktadır.¹⁰¹ Piyasa yoğunlaşması ise sektörü tam rekabet piyasasından uzaklaştırmakta ve piyasaya giriş çıkışları zorlaştırmaktadır. Böylece fiyatların belirlenmesinde söz sahibi olan bankalar karını maksimize etmek için ürün ve hizmet fiyatlarını yükseltebilme, mevduat faizlerini ise düşürebilme olanağına

¹⁰⁰Ümmühan Aslan, s.26-27.

¹⁰¹Ural ve Balaylar, s.18.

sahip olabilmektedir. Diğer bir değişle, birleşme sonucu azalan rekabet ortamı daha yüksek bankacılık hizmet bedelleri, daha yüksek kredi faizleri ve daha düşük mevduat faizleri uygulanmasına neden olabilmektedir.¹⁰² Bu nedenle iyi işleyen ve yoğunlaşmış bir piyasada faaliyet gösteren büyük rakip bankaların birleşme ile birlikte tekelleri güçten yararlanma isteği artmıştır. Çünkü daha büyük pazar payı bankaya daha fazla itibar kazandırmakta ve böylece banka potansiyel müşterilere karşı daha çekici hale gelmektedir.

Birleşme ve devralma veya başka nedenlerle artan piyasanın yoğunlaşma düzeyinin ölçülmesine yönelik değişik ölçüm teknikleri kullanılabilmektedir. Bu değişik ölçüm teknikleri içinden daha çok toplam aktifler, krediler, mevduatlar içinde ilk 5 veya 10 bankanın payını gösteren k rasyosu ile “Herfindahl-Hirschmann Endeksi (HHI)” kullanılmaktadır.¹⁰³ Bu endeksin hesaplanması ile elde edilen değerin büyük çıkması piyasadaki yoğunlaşmanın yüksek olduğunu gösterir.¹⁰⁴

Artan rekabet ortamının bir başka etkisi ise küçük ölçekli bankaların varlıklarını devam ettirmekte zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olmasıdır. Bu nedenle küçük ölçekli bankalar, diğer ödünç veren kurumlar karşısında daha düşük performans gösterdikleri için ya başka banka ile birleşmek zorunda kalmakta diğer bir değişle yeniden yapılandırma faaliyetine yönelmekte ya da piyasadaki çekilmektedirler.¹⁰⁵

1.4.4. Müşteriler Üzerindeki Etkileri

Bankacılık hizmetlerinden yararlanan müşteriler de bankaların birleşme faaliyetleri ile ortaya çıkan sonuçlardan etkilenmektedir. Daha önce de değinildiği gibi banka birleşmeleri sonucu oluşan büyük bankaların, mevduata daha az faiz vermeleri ve bankacılık hizmetlerinden daha yüksek oranlarda masraf almaları müşteriler açısından en büyük dezavantaj olarak görülmektedir.

Birleşme sonucunda müşteriler için bu olumsuz etkinin yanı sıra büyük bankaların müşterilere sunduğu finansal ürün ve hizmet çeşidinin artması, internet bankacılığı gibi teknolojik yenilikleri küçük bankalara göre daha fazla kullanması,

¹⁰²Patrick Beitel ve Dirk Sheireck, “Value Creation at the Ongoing Consolidation of the European Banking Market”, **Institute for Mergers and Acquisitions**, No.05/01, (2001), s.2-5.

¹⁰³Diğer, s.39.

¹⁰⁴Gösterici, s.64.

¹⁰⁵Beitel ve Sheireck, s.2-5.

müşterilere daha hızlı ve verimli bir hizmet vermesi önemli avantaj olarak belirtilmektedir.¹⁰⁶

Bununla birlikte birleşme sonucunda finansal hizmetlerin tek bir banka tarafından sağlanması, banka müşterisine üretim ve tüketim sinerjisi olarak iki şekilde fayda sağlamaktadır. Üretim sinerjisi, farklı bankaların farklı şekillerde sundukları çok sayıdaki finansal hizmeti tek bir bankanın sunması demektir. Örneğin; banka ve sigorta şirketinin birleşmesi sonrası bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinin tek bir çatı altında toplanması hem müşterilerin bu hizmetlerden daha ucuza faydalanmalarını sağlayacak hem de bankanın ve sigorta şirketinin maliyetini azaltacaktır. Tüketim sinerjisi ise müşterilerin farklı finansal hizmetleri tek bir bankadan satın alması sonucunda zamandan ve maliyetten tasarruf etmesidir. Ancak yapılan ampirik çalışmalar sonucunda yukarıda açıklanan hizmetlerin tek bir banka tarafından sunulmasının müşteriler açısından faydalı olduğuna dair bir sonuca ulaşılamamıştır.¹⁰⁷

1.5. BANKA BİRLEŞMELERİNİN BAŞARI OLANAĞINI SINIRLANDIRAN NEDENLER

Her satınalma ya da birleşme faaliyeti ile beklenen sonuç elde edilmeyebilir. Yönetimin etkinliği, hukuki düzenlemeler, finansal, ekonomik ve psikolojik faktörler, banka birleşmelerinin başarısını etkileyebilmektedir. Ancak bu faktörlerin önemi ülkelere ve piyasalara göre farklılık gösterebilmektedir.¹⁰⁸

Banka birleşmelerinin başarı olanağını sınırlayan nedenler bankaların kendi yapısından kaynaklanabileceği gibi içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve kültürel çevreden de kaynaklanabilir. Banka birleşmeleri üzerinde yapılan incelemeler ve gözlemler sonucu gerek içsel gerek dışsal nedenlerden kaynaklanan başlıca sınırlayıcı nedenler aşağıdaki şekilde özetlenebilir.¹⁰⁹

1.5.1. Sektörü Tam Rekabetten Uzaklaştıran Sınırlayıcı Düzenlemeler

Bankaları birleşmeye teşvik eden en önemli unsurlardan biri rekabettir. Bu nedenle etkin olmayan bankaların ayakta kalmasına olanak sağlayan, sektörün

¹⁰⁶Ümmühan Aslan, s.27.

¹⁰⁷William R. Keeton, "The Transformation of Banking and Its Impact on Consumers and Small Businesses", **Economic Review**, Federal Reserve Bank of Kansas City, (First Quarter 2001), s. 37.

¹⁰⁸Dinçer, s.40.

¹⁰⁹Cihangir ve Demirkol, s.10.

yenilenmesini ve gelişmesini engelleyen düzenlemeler rekabeti sınırlandıracaktır. Bu bağlamda sektöre giriş çıkışların önündeki engeller, tasarrufa tam güvence sağlanması ve kamu bankalarının sektördeki ağırlığı bankacılık sektörünü tam rekabetten uzaklaştıracak gibi birleşme faaliyetlerinin başarısını da engelleyecektir.¹¹⁰

Sektöre girişte aranan yüksek nitelikler ve çıkış için öngörülen uygulamaların zorluğu sektöre giriş ve çıkışı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gerçek anlamda rekabet sağlanamamaktadır.

Sektörü tam rekabetten uzaklaştıran tasarrufa yüksek güvence uygulaması sektör açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Yüksek güvencenin kaldırılması ile birlikte tasarruf sahipleri bazı bankaları diğer bankalara göre daha riskli görmeleri nedeniyle daha fazla faiz talep edeceklerdir. Bu durum sektördeki küçük ve verimsiz bankaların karlılığını azaltacaktır. Bu durumda söz konusu bankalar mevcut durumlarını iyileştirmek için çaba göstereceklerdir. İyileştirme seçeneği olarak büyüme yoluna başvurmaları diğer banka ve finans kurumlarıyla birleşmeye teşvik edecektir. İyileştirme çabası göstermeyen bankalar ise tasfiye olma durumu ile karşı karşıya kalabilecektir.¹¹¹

1.5.2. Yasal ve Düzenleyici Çerçeve

Banka birleşmeleri ve devralmalarının başarısını sınırlandıran diğer bir neden olarak vergisel düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kurumlar vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, harçlar gibi vergilerin birleşme veya devir sonrasında belirsiz olması banka birleşmelerini engellemektedir.¹¹²

Bununla birlikte birleşme faaliyetinin uluslararası olması durumunda ülkeler arasındaki mevzuat farklılıkları bankalararası birleşmelerin önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca birleşme aşamasında veya birleşme sonrasında katlanılması gereken vergilerin yüksek olması ile birlikte vergi mevzuatında belirlilik ilkesinin tam olarak işletilememesi nedeniyle orta ve uzun vadeli vergisel yüklerin tam olarak hesaplanamaması da banka birleşmelerine engel olmaktadır.¹¹³

¹¹⁰BDDK, **Sektör Değerlendirme Raporu**, Şubat 2004, s.33.

¹¹¹Cihangir ve Demirkol, s.11.

¹¹²Gençay, s.21.

¹¹³Cihangir ve Demirkol, s.13.

1.5.3. Kurum Kùltürleri Arasındaki Farklılıklar

Banka birleşmelerinin ulusal sınırlar dışında veya coğrafi olarak farklı bölgelerde gerçekleşmesi kùltürel farklılıkların önemini ortaya çıkarmaktadır.¹¹⁴ İş kuralları, lisan, çalışma pratikleri, şirket prosedürleri, yönetim teknikleri ve felsefeleri, çalışanların tutum ve davranışları şeklinde kendini gösteren kùltürel farklılıklar, banka birleşmelerinin başarı olanağını önemli ölçüde etkilemektedir.

Özellikle günümüzde uluslararası banka birleşmelerinin sayısının artması kùltürel farkların önemini arttırmaktadır. Çalışma alışkanlıklarından ücret farklılıklarına kadar her řey banka faaliyetlerini etkilemektedir. Banka birleşmelerinde öngörölemeyen kùltür farklılıklar, sorunları daha karmaşık hale getirmekle birlikte birleşmelerin başarısını da etkilemektedir.¹¹⁵

1.5.4. Ödenecek Fiyatın ve Yaratılacak Sinerjinin Doğru Tahmin Edilmemesi

Banka birleşmelerinde pazarlık sonucu fiyatın çok yüksek belirlenmesi veya hatalı değerleme sonucu yüksek bir bedel ödenmesi ilk önce hissedarların zarara uğramasına neden olacaktır. Bununla birlikte yeni oluşturulan yapının da varlığını tehlikeye sokacaktır. Fiyatın çok düşük teklif edilmesi durumunda ise reddedilme olasılığı ortaya çıkacak ya da rakip bankanın daha cazip bir teklif sunma durumu ile karşı karşıya kalınacaktır.

Birleşme sonrasında ortaya çıkan sinerjinin doğru tahmin edilmemesi, birleşmeye taraf olan bankaların güçlü yönlerinin fark edilmemesi veya yanlış değerlerin ölçölmesi banka birleşmelerinin başarı olanağını sınırlandıracaktır. Bu çerçevede birleşmenin sağlayacağı yararlar üzerinde yeterli veya gerçekçi değerlendirmelerin yapılmaması, hedef bankanın eksikliklerinin iyi tespit edilmemesi ve uygun özelliklere sahip hedef bankanın seçilmemiş olması birleşmelerin başarısını olumsuz etkileyecektir.¹¹⁶

¹¹⁴Diner, s.29.

¹¹⁵řahözkan, s.85.

¹¹⁶řahözkan, s.83-84.

1.5.5. Hatalı İnsan Kaynakları Politikaları

Birleşme sürecinde insan kaynakları alanında yapılan planlama hataları banka birleşmelerinin başarısını önemli ölçüde etkilemektedir. Genel olarak bu alanda yapılan hatalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir¹¹⁷:

- Birleşmeye konu olan bankaların büyüklüklerinin farklı olması nedeniyle yöneticiler arasında iletişim kurulamaması veya üst kademe yöneticiler arasında temel konularda uyum ve işbirliği sağlanamaması, bu nedenle iki bankayı kapsayacak şekilde ortak plan ve programların oluşturulamaması
- Satın alınan bankanın başarılı olmayan yöneticilerinin kısa sürede değiştirilmemesi veya yönetimin daha verimli çalışması için özendirici önlemlerin alınmaması
- Birleşen bankaların yönetici kadrosunun yeni yapının yönetim faaliyetlerini iyi yürütememesi
- Satın alan bankanın yönetici kadrosunun hedef bankanın yöneticileri üzerinde aşırı baskı kurması nedeniyle hedef bankadaki başarılı yönetici ve personelin kurumdan ayrılması

1.5.6. Genel Strateji ve Uygulama Hataları

Satın alan bankanın bilinçli bir birleşme stratejisine sahip olmaması sadece cazip gördüğü satın alma koşullarından yararlanmak amacıyla satın alma faaliyetinde bulunması bu nedenle alıcı bankanın etkin bir planlama çalışması yapmaması banka birleşmelerinin başarısını önemli ölçüde etkilemektedir.¹¹⁸

1.5.7. Yetersiz Bilgi Akışı ve Uygulama Farklılıkları

Sektörde bilgi akışının yetersiz olması birleşme ve devralma işlemlerinin sonuçları hakkındaki belirsizliği yükseltmektedir. Sektörler ve ülkeler arasında uygulanan muhasebe standartlarındaki farklılıklar ve bu farklılıkların kapatılamaması yetersiz bilgi akışını ortaya çıkarmaktadır. Muhasebe standartlarındaki bu farklılıklar bankanın aktif değerliliği ve risk profili ile ilgili belirsizlik yaratmaktadır. Aynı zamanda yaşanan bilgi asimetrisi likidite derecesi düşük olan varlıkların değerini ölçmede genel olarak bir karmaşıklığa neden olmaktadır.

¹¹⁷Akgüç, s.14.

¹¹⁸Akgüç, s.14.

Özellikle son dönemde finans sektöründe karmaşık işlemlerin artması birleşme faaliyetlerindeki inceleme prosedürlerini yürütmek için güvenilir ve şeffaf muhasebe standartlarının önemini artırmıştır. Birleşecek veya devir alınacak bankanın net değerinin ve yapısının ortaya konulması işlemlerin daha sağlıklı olmasını sağlayacağı gibi aynı zamanda birleşmelerin başarısını da arttıracaktır.¹¹⁹

1.6. BANKA BİRLEŞMELERİNİN BAŞARISINI ARTTIRAN FAKTÖRLER

Birleşmelerdeki asıl amacın bankaların büyüyerek piyasaya hakim olmak ve piyasada daha başarılı bir şekilde faaliyette bulunmak olduğunu önceki konularda ele almıştık. Bu nedenle bankaların birleşme sonrası başarısız sonuçlarla karşılaşmaması için birleşmeye taraf olan bankaların mutlaka birleşmenin avantaj ve dezavantajlarını iyi bir şekilde incelemesi gerekmektedir.¹²⁰ Aynı zamanda birleşme sürecinde doğru kararların alınması ve uygulanmasının yanında başarısız sonuçlarla karşılaşmamak için bazı önlemlerin de geliştirilmesi birleşmenin başarı olanağını arttıracaktır.¹²¹ Banka birleşmelerinin başarısını arttıran faktörleri ya da önlemleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.¹²²

1.6.1. Alıcı Bankanın Stratejik Planları İle Uyumlu Rasyonel Bir Satın Alma Politikasının Olması

Birleşme veya satın alma faaliyeti kişisel veya psikolojik güdülerle salt fiyat açısından çekici görüldüğü için gelişigüzel bir şekilde gerçekleştirilmemelidir. Birleşmenin başarı ile sonuçlanabilmesi için birleşme veya satın alma faaliyeti ekonomik, finansal ve yönetsel gibi rasyonel nedenlere dayanmalıdır.

1.6.2. Satın Alınacak Bankanın Yönetiminin ve Personelinin İyi Değerlendirilmesi

Başarı formülünde en önemli yeri yönetim oluşturduğu için satın alınacak bankanın üst düzey yönetim kadrosunun iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yöneticilerde enerji, motivasyon yüksekliği, değişen koşullara uyum yeteneği, deneyim, karar alma yetkisi, etik kurallara uymada gösterdiği titizlik, ekip

¹¹⁹Dinçer, s.31.

¹²⁰Ulusoy, s.223.

¹²¹Şahözkan, s.86.

¹²²Akgüç, s.15-17.

alışması yapabilmesi, geleceğe dönük planlar yapabilme kapasitesi gibi özelliklere sahip olmaları istenen başlıca niteliklerdir. Bu niteliklere sahip yönetici kadrosu birleşmenin başarı ile sonuçlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Satın alınacak banka çalışanlarının eğitim düzeyleri, deneyimleri, işlerine ve bankaya bağlılıkları birleşmelerin başarısını arttıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6.3. Hedef Bankanın Geçmiş Performansının İyi Değerlendirilmesi

Hedef bankanın büyüme hızı, net faiz marjı, zkaynak karlılığı, zkaynak yeterliliği, likidite riski, net döviz pozisyonu, mevduat yapısı, mevduat dışı kaynakları, özkaynağının oluşumu, gayrinakdi kredileri, yükümlülükleri, faiz haddi ve dövize ilişkin işlemleri ile birlikte bankanın hisse senetleri, borsada kayıtlı ise hisse senedi fiyatlarındaki gelişmeleri, fiyat/kazanç oranı dikkate alınarak gerçekleştirilen birleşme faaliyetleri alıcı bankaların daha başarılı olmasını sağlayacaktır.

1.6.4. Hedef Bankanın Varlıklarının (Aktifinin) İyi Bir şekilde İncelenmesi

Hedef bankanın varlıklarının iyi bir şekilde incelenmesi birleşmenin başarısını arttıracaktır. Bu nedenle alınacak bankanın varlıkları incelenirken özellikle kredilerin kalitesine, donuk krediler için ayrılan karşılıklara, menkul kıymet portföyünün yapısına, iştiraklerin, bağlı ortaklıkların, bağlı menkul kıymetlerin pazarlanabilme olanağı ile likit olup olmadıklarına, bankanın aktifleştirmiş olduğu giderlerin tutarına, faiz-gelir tahakkuk ve reeskontlarının sağlıklı olup olmadığına, kredilerin sektörel ve kredi müşterisi itibari ile dağılımına, bankanın başlamış olduğu yatırımlara ve banka varlıklarının kullanılmış krediler nedeniyle güvence olarak gösterilip gösterilmediği gibi hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

1.6.5. Bankanın Bilanço Altı Riskleri

Bankanın bilanço altında yer alan ve nazım hesaplarda izlenen gayri nakdi krediler, faiz haddi ve dövize ilişkin işlemler (forward, swap, opsiyon gibi) ile repo, ters repo gibi yükümlülüklerden doğabilecek risklerin sınırlı tutulması banka birleşmelerinin başarı olanağını arttıracaktır.

1.6.6. Hedef Bankanın Gelecekte Getirebileceği Mali Yüklerin Sağlıklı Tahmin Edilmesi

Banka birleşmelerinin başarılı olamamasının nedeni bazen seşimin iyi yapılmasına karşılık, alıcı bankanın bu işlemin getirdiği ya da getirebileceği yükleri taşıyabilecek gçte olmamasıdır. Bu nedenle birleşme sonrası karşılaşılabilecek mali yüklerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi başarı olanağını artırmada önemli bir unsurdur.

2.BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

Türkiye’de bankacılık geleneği 19. yy’a kadar uzanmaktadır. Türkiye ekonomisinin gelişme seyrine bakıldığında, mali sistemin yapılanmasında devlet, ağırlıklı ve öncü bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ulusal bir bankacılık sisteminin oluşturulması çalışmaları başlamıştır. Bu bağlamda öncelikle kamu sermayesinin ağırlıkta olduğu bankalar kurulmuştur. Daha sonra bu bankalar mevcut yabancı sermayeli bankalar ve daha sonra kurulan özel bankalarla birlikte Türk bankacılık sistemini oluşturmuşlardır.¹²³

1980’li yıllarda başlayan finansal serbestleşmeyle birlikte Türk bankacılık sektörü liberal bir yapı kazanmıştır. Bankacılık alanı dahil bütün mali sistemde yapısal ve yasal değişiklikler yaşanmıştır. 1980’li yıllarda başlayan liberalizasyon süreci ile mali sistem gerekli altyapının olmaması nedeniyle 1986 yılına kadar geçiş dönemi yaşamıştır. 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu’nun uygulamaya konmasıyla birlikte geçiş dönemi tamamlanmıştır. Bankacılık sisteminde yaşanan reform niteliğindeki yapısal değişiklikler Türk mali sistemin gelişmesini sağlamıştır.¹²⁴

1990’lı yıllarda yaşanan gelişmeler bankacılık sisteminin mali bünyesinin bozulmasına neden olmuştur. 1989 yılında finansal açıkların sürdürülebilmesi için dış sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. İthalatın finansmanı ve kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla kapatılabilmesi için faiz oranları yüksek tutularak kısa vadeli sermaye yurtiçine çekilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte TL’nin dolar karşısında değer kazanması sağlanmıştır. 1993 yılının son çeyreğinde TL’nin aşırı değerlenmesi nedeniyle cari açık büyük bir boyuta ulaşmış ve 1994 yılında krizle karşı karşıya kalınmıştır.¹²⁵

¹²³Oğuz Yıldırım, **Türkiye’de Bankacılık Sektörü (Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma)**, s.1., <http://okul.selyam.net/docs/index-3696.html> (13 Şubat 2013).

¹²⁴Özkan ve Günay, s.668.

¹²⁵Afşar, s.119.

2000'li yıllara gelindiğinde yaşanan likidite krizlerinden bankacılık sistemi de önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle 2000-2001 krizleri bankacılık sisteminde köklü değişikliklerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir.¹²⁶ Bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma süreci Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kontrolü altında yürütülmüştür. Bu süreçte kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilen bankaların çözülmesi, özel bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi ve düzenleme ve denetleme altyapısının iyileştirilmesi alanlarından oluşan sistemin etkinliğini arttıracak dört aşamalı bir yaklaşım benimsenmiştir.¹²⁷

2007 yılında ABD'de başlayan, Eylül 2008'de ABD'nin en büyük 4. yatırım bankası olan Lehman Brothers'ın iflas etmesiyle bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Kriz sonrasında uluslararası piyasalardan sağlanan fonlar önemli ölçüde azalmış, böylece dış borçlanma maliyetleri ve imkanları zorlaşmıştır. Bu durum tasarruf açığı nedeniyle kaynak ihtiyacı yüksek olan Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Ancak Türk bankacılık sektörünün karşılaştığı 2001 krizi sonrasında bankacılık kesiminde yaşanan yapısal dönüşüm sayesinde küresel krizin finans sektörü üzerindeki etkisi diğer ülkelere göre sınırlı kalmıştır. Ayrıca Türk bankalarının kriz döneminde sermaye yeterlilik oranları ile güçlü bir yapıda olması ve riskli enstrümanlara yatırım yapılmamış olması sektörün krizden daha az etkilenmesini sağlamıştır.¹²⁸

2.2. 1923'TEN GÜNÜMÜZE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Finansal sistem içinde önemli bir yeri olan ve finansal aracılık sürecinin en önemli halkasını oluşturan bankacılık sektörü, ülkemizde birçok sorunla karşılaşmış olmakla birlikte yıllara göre belli bir gelişim sürecinden geçip bu günlere gelmiştir.¹²⁹ Aşağıda Türk bankacılık sektörünün yıllara göre tarihsel gelişiminden bahsedilecek, bu

¹²⁶Yıldırım, s.1.

¹²⁷Kılıç ve Akın, s.234.

¹²⁸Cemil Ertuğrul ve Evren İpek ve Olcay Çolak, "Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı.13, (2010), s.62.

¹²⁹Melek Acar Boyacıoğlu, "1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 9, (2003), s.523.

süreç içerisinde karşılaştığı krizlerin sektöre olan etkilerine ve krize çözüm olarak geliştirilen uygulamalara değinilecektir.

2.2.1. 1923-1980 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü

Türkiye’de diğer iktisadi ve sosyal alanlarda yaşanan tüm değişimlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe yaşanan yapısal değişimler de Cumhuriyet dönemi ile ele alınmaktadır. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine kadar bankacılık sektörü yavaş ve zayıf da olsa iktisadi yaşamda varlığını sürdürmüştür. 1923-1980 yılları arasındaki dönemde Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişim süreci, 1923-1932 Ulusal Bankacılık Dönemi, 1933-1944 Kamu Bankacılığı Dönemi, 1945-1960 Özel Bankacılık Dönemi, 1960-1980 Planlı Dönem şeklinde dört alt başlık altında incelenecektir.¹³⁰

2.2.1.1. 1923-1932 Ulusal Bankacılık Dönemi

Kurtuluş savaşı sonrasında bankacılık sektörü ile ilgili ilk görüş ve öneriler İzmir İktisat Kongresinde öne sürülmüştür.¹³¹ Hükümet ve toplumun, tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi’nde, iktisadi gelişmenin sağlanması için ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi gerekliliği tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık sisteminin taşıdığı önem üzerinde durulmuş ve bu doğrultuda ulusal bankacılığın geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.¹³² Özel kesimin olanakları güçlü bankalar kurulması için yeterli olmadığından bankaların kurulması devlet eliyle gerçekleştirilmiştir.¹³³

İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar hemen uygulamaya konularak, tüccar kesimin ana ticaret bankasının kurulması önerisi doğrultusunda Türkiye İş Bankası 1924 yılında özel kesim bankası olarak kurulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk özel sermayeli mali kuruluşu sayılan Türkiye İş Bankası, gayrimenkul alım-satımı yapmak, her türlü sınai, ticari işlerle uğraşmak ve bu alanda çalışan işletmelere kredi açmak görevlerini üstlenmiştir.

¹³⁰M.Necat Coşkun ve Diğerleri, “Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi”, **TBB Yayınları**, No. 280, (Şubat 2012), s.3.

¹³¹Gamze Göçmen Yağcılar, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, Ankara: BDDK Kitapları, No.10, 2011, s.98.

¹³²Coşkun ve Diğerleri, s.5.

¹³³Ekrem Keskin ve Diğerleri, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, **TBB Yayınları**, No. 262, (Kasım 2008), s.3.

Kongreye katılan sanayi kesiminin bir sanayi bankasının kurulması önerileri doğrultusunda 1925 yılında ülkemizde ilk kurulan kalkınma bankası olan Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu bankanın kurulması ile özel sanayi kuruluşlarına orta ve uzun vadeli kredi sağlamak, devlete ait sanayi kuruluşlarını geçici olarak işletip zaman içinde bu kuruluşları özel kesime devretmek amacıyla kurulmuştur. Ancak banka, kaynaklarının büyük bir çoğunluğunu kuruluş halinde devraldığı iştiraklerine bağlaması yüzünden, sanayi ve madencilik alanında faaliyet gösteren işletmelere yeterli kredi yardımında bulunamamıştır. Bu nedenle 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankası kurulmuş, ancak bu bankanın da başarısız olması sonucunda 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur.¹³⁴

Kongreye katılan tarım kesiminin önerileri doğrultusunda, tarım sektörüne daha fazla ve daha uygun koşullarda kredi verilmesi amacıyla 1924 yılında Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılmış, ayrıca bankaya tarım kesimine kredi vermenin yanında her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiştir.¹³⁵

Bu dönemde ülkenin inşasının hızlı gerçekleştirilmesi ve inşaat sektörüne kredi sağlanması amacıyla 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde Türk bankacılık sektöründe yaşanan en önemli olaylardan birisi 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) kurulmasıdır.¹³⁶

Bu önemli gelişmelere ilave olarak, bu dönemde çok sayıda yerel banka kurulmuştur. Bu çerçevede yerel bankacılık alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu yerel bankaların birçoğu 1929 Dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri ve ülkemizde çok şubeli ulusal bankacılığın gelişmesiyle birlikte faaliyetlerini durdurmuşlardır.¹³⁷

2.2.1.2. 1933-1944 Kamu Bankacılığı Dönemi

1920'li yıllarda izlenen özel kesimin özendirilmesine yönelik sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir. Bu durum iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sınai yatırımların

¹³⁴Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 22. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Eylül 2009, s.46.

¹³⁵Keskin ve Diğerleri, s.3.

¹³⁶Sinem Uçarkaya, **Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü**, Ankara: TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mart 2006, s.61.

¹³⁷Yıldırım, s.3.

gerçekleştirilmesinde daha aktif bir rol oynaması gerektiğini ortaya koymuştur.¹³⁸ 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle birlikte dünyaya müdahaleci politika anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Bu gelişmelerden etkilenen Türkiye’de de devletin iktisadi hayata müdahale gerekçeleri güçlenmiştir. Bu dönemde planlı sanayileşmenin gereği olarak Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Bu planla iktisadi kalkınmanın özel sektör öncülüğüyle geliştirilmesi yaklaşımı terk edilmiş, “iktisadi devletçilik” olarak adlandırılan sanayileşme stratejisi uygulamaya konulmuştur. Bu stratejinin benimsenmesiyle birlikte devlet önderliğinde büyük sermayeli devlet bankaları kurulmuştur.¹³⁹

İktisadi devletçilik stratejisinden önemli derecede etkilenen bankacılık sektöründe, sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kamu tarafından özel amaçlı banka statüsüne sahip yeni bankalar kurulmuştur. Bu çerçevede 1933 yılında Sümerbank ve Belediyeler Bankası, 1935 yılında Etibank, 1937 yılında Denizbank ve 1938 yılında Halk Bankası ve Halk sandıkları kurulmuştur.¹⁴⁰

1940-1945 döneminde yaşanan İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Bu durgunluk bankacılık sektörüne de yansımıştır.¹⁴¹ Hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında, hem de İkinci Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında meydana gelen artış, hükümetin bankacılık sektöründen kredi taleplerini artırmış ve uzun vadeli iç borçlanmaya yöneltmiştir.¹⁴²

2.2.1.3. 1945-1960 Özel Bankacılık Dönemi

Bu dönemin en önemli özelliği sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini, özel kesimin öncülüğünde iktisadi kalkınma politikasına bırakması olmuştur. Savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektörlerinde özel sermaye birikiminin ileri boyuta taşınmasıyla iktisadi ve sosyal gelişmede etkinlik kazanması bu politika dönüşümüne neden olmuştur. Söz konusu süreçte kırsal kesimin pazara açılması, hızlı kentleşme, çok partili hayata

¹³⁸Coşkun ve Diğerleri, s.6-7.

¹³⁹Uçarkaya, s.61.

¹⁴⁰Keskin ve Diğerleri, s.4.

¹⁴¹Göçmen Yağcılar, s.98.

¹⁴²Keskin ve Diğerleri, s.5.

geçilmesi, ekonominin dışarıya açılması ve yeni tüketim kalıplarıyla birlikte özel sermaye birikimi ileri boyutlara ulaşmıştır.¹⁴³

Özel kesimin sermaye birikiminin güçlenmesi ve sanayileşme politikasında meydana gelen bu değişiklik, bankacılık sektörü üzerinde de etkisini göstermiştir. Ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olan bu gelişmeler, özel bankacılığın gelişmesini de sağlamıştır. Bu dönemde başta Yapı Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) kurulmuştur. Bu dönemde mevduat toplamaya dayalı rekabetin önem kazanması şube bankacılığının yaygınlaşmasını sağlamış, yerel bankaların çoğu kapanmak zorunda kalmıştır.¹⁴⁴ Bu gelişmeler sonucunda banka şube sayısı 405'ten 1759'a yükselmiştir.

Bankacılık alanındaki bu gelişmelere ilave olarak, 1958 yılında serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri doğrultusunda, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları çerçevesinde bankaların hak ve çıkarlarını savunmak; bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak; rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmek amacıyla Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur.¹⁴⁵ 1950'li yıllarda ekonomide yaşanan serbestleşme ve özel sektörün gelişmesiyle birlikte 1958 yılında 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu çıkarılmıştır.¹⁴⁶

2.2.1.4. 1960-1980 Planlı Dönem

Bu dönemde, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikaları terk edilmiş, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretilmesini amaçlayan ithal ikameci sanayileşme politikası uygulamaya konulmuştur. Ekonomik alanda müdahalenin arttığı bu dönemde, bankacılık sektöründe de devlet kontrolleri artmıştır. Bu doğrultuda bankaların temel işlevi, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanını sağlamak olmuştur.¹⁴⁷ Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri uygulanan ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiştir.

¹⁴³Coşkun ve Diğerleri, s.9.

¹⁴⁴Keskin ve Diğerleri, s.6.

¹⁴⁵Coşkun ve Diğerleri, s.11.

¹⁴⁶Uçarkaya, s.62.

¹⁴⁷Diğer, s.84-85.

Bu dönemde Türkiye’de yeterli ölçüde ticaret bankası bulunduğu, bu nedenle daha çok ihtisas bankalarına öncelik verilmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda yeni yabancı banka ve özel durum haricinde ticaret bankası kuruluşuna izin verilmemiştir. 1962’de T.C. Turizm Bankası, 1963’te Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964’te Devlet Yatırım Bankası, 1968’de Türkiye Maden Bankası ve 1976’da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası olmak üzere beş tane kalkınma bankası kurulmuştur. Bunun dışında 1964’te ABD-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977’de Arap Türk Bankası olmak üzere iki tane ticaret bankası kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde özel sektör yatırımlarını hızlandıracak düşüncesiyle holding bankacılığı devlet eliyle teşvik edilmiştir.¹⁴⁸ Bununla birlikte yabancı bankalar ve ticari bankacılık alanında uygulanan bu politikalar, bankacılık sektörüne girişleri engelleyerek mevcut oligopolcü yapıyı güçlendirmiştir. Böylece bölgesel bankaların çoğu kapanmış, çok sayıda küçük banka yerine, az sayıda çok şubeli büyük bankalar kurulmuştur.¹⁴⁹ Sisteme girişlerin sınırlı olmasının yanında, faiz ve döviz fiyatı değişimlerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı bir ortamda özel bankalar, negatif reel faizle topladıkları mevduatları arttırarak şube bankacılığına yönelmişlerdir.¹⁵⁰

Planlı dönemde Türkiye ekonomisi hızlı bir kalkınma sürecinden geçmiştir. Ancak sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve içe kapalı bir sanayileşme stratejinin belirlenmesi 1970’li yıllarda önemli döviz darboğazlarının yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu döviz darboğazları sorununa yönelik dövize çevrilebilir mevduat uygulaması gibi önlemler alınmış olsa da ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu önemli ölçüde artmış ve ekonomiyi bunalıma sürüklemiştir.¹⁵¹ Bununla birlikte Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün (OPEC) petrol fiyatlarını artırması, Kıbrıs Barış Harekatı ve Türkiye’nin iktisadi ilişkileri yoğun olduğu ülkelerde işsizlik ve enflasyonun birlikte görülmesinin yarattığı bunalım, Türkiye ekonomisinde yaşanan bunalımın derinleşmesine neden olmuştur.¹⁵² Bunalımdan çıkış için bir takım önlemler alınmış ancak alınan bu önlemler yetersiz kalmıştır. Bu nedenle

¹⁴⁸Coşkun ve Diğerleri, s.12.

¹⁴⁹Yıldırım, s.3-4.

¹⁵⁰Aylin Çiğdem Köne, “Para Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Örneği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt. 4, Sayı. 2, (2003), s.238.

¹⁵¹Keskin ve Diğerleri, s.14.

¹⁵²Kepenek ve Yentürk, s.196.

ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, 24 Ocak 1980 yılından itibaren piyasa ekonomisine dayalı yeni bir iktisat politikası uygulanmaya başlamıştır.¹⁵³

Türk bankacılık sisteminin Cumhuriyet döneminden 1980 dönemine kadar olan tarihsel gelişimi, piyasaya girişin sınırlandığı, rekabete ve dış ilişkilere kapalı, kontrollü faiz oranları altında çalışan, çok şubeli perakende bankacılık yapan, uzmanlaşmamış, bünyesinde yer aldığı şirketler topluluğunun finansal kaynak ihtiyacını karşılayan bankalar şeklinde özetlenebilir.¹⁵⁴

2.2.2. 1980 Sonrası Serbestleşme Dönemi

Türkiye’de 1980 yılında uygulanan liberal politikalardan en çok etkilenen sektörlerden biri bankacılık sektörü olmuştur.¹⁵⁵ Liberal politikalar içinde dış rekabet ile en hızlı ve en yoğun şekilde karşılaşan sektör yine bankacılık sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁶ Uygulanan bu liberal politikalar ile bankacılık sektöründe radikal değişimler yaşanmıştır.¹⁵⁷

Bankacılık sektörünün ve mali sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlayan reform niteliğindeki yapısal değişikliklerin ilki 1 Temmuz 1980 tarihinde, vadeli mevduata ve kredilere uygulanan faiz oranlarının serbest bırakılması ve bankalara mevduat sertifikası çıkarma izninin verilmesi şeklinde olmuştur. “Temmuz bankacılığı” olarak bilinen bu uygulama ile tasarrufların istikrarlı büyümeyi finanse edecek şekilde artırılması amacıyla mevduata pozitif reel faiz verilmeye başlanmıştır. Serbest faiz uygulaması ile mevduat faizlerinde ve kredi faizlerinde yüksek oranlı artış yaşanmıştır.¹⁵⁸ Faizlerin serbest bırakılması ile birlikte faiz yarışı ortaya çıkmış ve bu faiz yarışı 1982 yılında finansal kesimde krize neden olmuştur. İlk etkisini küçük bankerlerin iflas etmesinde gösteren kriz, daha sonra büyük bankerlerin ve bazı küçük bankaların iflası ile devam etmiştir. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan ve Merkez Bankası kaynaklarından zor duruma düşen birçok bankaya kredi verilmiş aynı zamanda kamu bankaları iflas eden finans kuruluşlarının yüklerini devralmıştır.¹⁵⁹

¹⁵³Coşkun ve Diğerleri, s.14.

¹⁵⁴Göçmen Yağcılar, s.98.

¹⁵⁵Boyacıoğlu, s.524.

¹⁵⁶Cüneyt Yenal Kesbiç ve Hamza Şimşek, “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.16, Sayı.1, (2001), s.48.

¹⁵⁷Kılıç ve Akın, s.283.

¹⁵⁸Coşkun ve Diğerleri, s.14-15.

¹⁵⁹Köne, s.238.

1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması ile menkul kıymetler piyasasına yönelik reform çalışmaları başlamıştır. Kanunun çıkarılmasından bir yıl sonra 1982 yılında, sermaye piyasalarını düzenlemek, geliştirmek ve denetlemek amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuştur.¹⁶⁰

1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan yasal düzenlemelerin temelini oluşturmuştur.¹⁶¹ Bu kanun ile tek düzen hesap planı uygulamasına geçilmiş, bankaların bilançoları dış denetime tabi tutulmuş, TMSF kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulamaları getirilmiştir. Bu uygulamalar uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmıştır.¹⁶²

1986 yılında bankaların geçici likidite ihtiyaçlarının karşılanması veya fazla likiditelerinin değerlendirilmesi amacıyla organize bir piyasa olan Bankalararası Para Piyasası (İnterbank Piyasası) kurulmuştur. 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemlerine başlamıştır.¹⁶³ 1988 yılında Döviz ve Efektif piyasası kurulmuştur.¹⁶⁴

1980 sonrası dönemde Türk bankacılık sektöründe meydana gelen yapısal değişimler çerçevesinde 1989 yılı dikkat çekici gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu tarihte, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar ile Türk Parası'nın "tam konvertibilite"ye geçişinin ilk adımları atılmıştır. Ayrıca 32 sayılı karar ile döviz işlemleri ve sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmıştır. Bu uygulama ile liberal bir döviz sistemi yaratarak Ortak Pazar ve diğer mali piyasalarla bütünleşmeyi kolaylaştırmak, menkul kıymetlerin yurt içi ve yurtdışında alım-satımı önündeki engelleri kaldırmak ve sermaye hareketlerini serbestleştirerek bankaların yurtdışında kredi bulmalarını sağlamak amaçlanmıştır.¹⁶⁵

Bu karar çerçevesinde, Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilirken, yurtdışında yerleşik kişilere ise Türkiye'de menkul kıymet

¹⁶⁰ Asuman Oktayer, "Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme", **Akademik İncelemeler**, Cilt.4, Sayı.1, (2009), s.79.

¹⁶¹ Yağcılar, s.99.

¹⁶² Keskin ve Diğerleri, s.14.

¹⁶³ Dinçer, s.87.

¹⁶⁴ Ural, s.150.

¹⁶⁵ Yağcılar, s.100.

yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir.¹⁶⁶ Yurtdışından ve paralel piyasalardan bankacılık sistemine döviz transferini artırmak amacıyla Türkiye'deki yerleşik kişilere ellerinde döviz tutma ve döviz tevdiat hesabı açtırma yetkisinin verilmesi ile tasarruf sahipleri yeni bir yatırım aracına sahip olmuştur. Bu düzenleme ile bankaların döviz cinsinden mevduatlarında önemli ölçüde artış yaşanmıştır.¹⁶⁷ Diğer bir ifade ile yurtdışında döviz işlemlerinin serbestleştirilmesi döviz piyasasının büyümesine ve gelişmesine yol açmıştır. Aynı zamanda para ikamesi etkisi yaratarak TL'den kaçışı yaratan bu uygulama, bankaların mevduat yapısı içinde döviz tevdiat hesabının ağırlığının artmasına neden olmuştur.

1989 yılında kabul edilen 32 sayılı karar ile serbestleşen sermaye hareketleri ülkeye önemli ölçüde sermaye girişi sağlamıştır. Ancak ülkeye yatırım amaçlı gelmeyen yabancı sermayenin amacı faiz arbitrajından yararlanarak kar sağlamak olmuştur.¹⁶⁸

24 Ocak 1980 yılından sonra uygulanmaya başlayan iktisat politikaları ile birlikte Türk bankacılık sektörüne yeni yerli ve yabancı banka girişlerine izin verilmiş böylece bankalar arası rekabet artmıştır. Artan rekabet bankaları, yeni ürün ve hizmetler geliştirmeye, maliyetleri düşürücü önlemler almaya ve teknolojik yeniliklerden yararlanmaya yönlendirmiştir. Böylece sistemde verimlilik artışının sağlanması ve kaynakların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1980 yılından sonra Türkiye'de faaliyet gösteren banka ve şube sayısında önemli artışlar yaşanmıştır.¹⁶⁹ 1980-1989 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren banka ve şube sayılarındaki gelişme seçilmiş yıllar çerçevesinde Tablo 2.1'de verilmiştir. Tablo2.1.'de izlenebileceği gibi 1980-1989 yılları arasında toplam banka sayısında %44,18 oranında artış yaşanmıştır. 1980 sonrası yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne olan ilgisinin artış göstermesi ile yıllar itibariyle yabancı banka sayısı da artmıştır. Ayrıca sektörde toplam şube sayısında %10,73 oranında artış gözlemlenmiştir.

¹⁶⁶Keskin ve Diğerleri, s.14.

¹⁶⁷Oktayer, s.77.

¹⁶⁸Köne, s.239.

¹⁶⁹Coşkun ve Diğerleri, s.16.

Tablo 2.1.
1980-1989 Yılları Arası Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1980	39	4	43	5849	105	5954
1981	39	6	45	6121	123	6244
1983	35	10	45	6168	113	6281
1984	34	13	47	6085	117	6202
1986	38	17	55	6220	128	6348
1987	39	17	56	6313	104	6417
1989	41	21	62	6487	106	6593

Kaynak: Ekrem Keskin ve Diğerleri, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, **TBB Yayınları**, No. 262, (Kasım 2008), s.183.

1980-1989 yılları arasında gerek mevduat toplamak gerekse bankacılık ürünlerini pazarlamak amacıyla bankalarda istihdam edilen personel sayında artış yaşanmıştır. Artan rekabetin bankaları teknolojik yenilikleri kullanmaya yönlendirmesi ile bankacılık sektöründe istihdam edilen personelin verimliliğinde de artış yaşanmıştır.¹⁷⁰

2.2.3. 1990 Sonrası Gelişmeler

1980’li yıllarda piyasa ekonomisine geçişle birlikte uygulamaya konulan reform niteliğindeki yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün ve finansal sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamakla birlikte 1990’lı yıllara gelindiğinde sektörde önemli ölçüde bozulmalara neden olmuştur. 1990’lı yıllarda yaşanan gelişmeler bankaların riskin çok yüksek olduğu bir ortamda faaliyet göstermesine yol açmıştır.¹⁷¹

Kamunun genişleyici para politikalarının 1990-1991 yılları arasında da devam etmesi kamu sektörünün borçlanma gereğini artırmıştır. Bu bağlamda kamu sektörü borçlanma gereği 1988-1993 yılları arasında giderek artmış, 1993 yılında bu tutar 233,972 milyar TL’ye ve Gayri Safi Milli Hasıla’ya (GSMH) oranı da %12’ye ulaşmıştır.¹⁷²

¹⁷⁰ Dinçer, s.87.

¹⁷¹ Yağcılar, s.101.

¹⁷² Mehmet Cihangir, “Finansal Krizlerin Banka Birleşmelerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Çerçevesinde Kronolojik Bir Yaklaşım”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt. 19, Sayı.1, (2005), s.104.

Kamu sektörü finansman açıklarının yüksek düzeyde olması ile birlikte özellikle 1989 yılından sonra “yüksek faiz-yüksek enflasyon” dönemi yaşanmaya başlamıştır. Artan bütçe açıklarının Merkez Bankası finansmanı ile karşılanmaya çalışılması enflasyon üzerinde baskı yaratmıştır. Bununla birlikte iç talebin artırılmasına yönelik enflasyonist politikaların uygulanması ödemeler dengesi üzerinde baskı yaratarak reel faizlerin yükselmesine neden olmuştur.¹⁷³

Kamu kesiminde dengelerin bozulduğu 1990’lı yıllar boyunca devlet iç borçları menkul kıymetleştirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda finansal sektöre hazine bonosu ve tahvil ihraç edilmiştir. 1990’lı yıllarda giderek aracılık işlevlerinden uzaklaşan bankalar, kaynaklarını reel sektör finansmanında kullanmak yerine kamu iç borçlanma senetlerine yatırarak kazanç sağlamaya yönelmiştir. Hatta bankacılık sektörü, devlet iç borçlanma senetlerinin neredeyse tek alıcısı konumuna gelmiştir.¹⁷⁴ Kamu iç borçlanma gereğindeki yüksek oranlı artış sonucunda faizler enflasyonun oldukça üzerine çıkmıştır. Bu durumda bankaların devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yapmaları oldukça cazip ve risksiz bir kazanç kaynağı olmaya başlamıştır.¹⁷⁵ Bu bağlamda bankalar, yurtdışında yabancı para cinsinden borçlanarak yurt içinde TL cinsinden borç vermiş ve devlet tahvil ve bonolarına yönelmişlerdir.¹⁷⁶ Bu durum bankaların döviz varlıkları ile döviz yükümlülükleri arasındaki farkın artmasına neden olmuş, diğer bir ifade ile açık pozisyonla çalışmalarına yol açmıştır.¹⁷⁷

İç borçlanmanın ve reel faiz oranlarının artmasına paralel olarak bankacılık sektöründe yükselen kar oranları, sisteme yeni banka girişlerini teşvik etmiştir. Finansal liberalizasyon ile artan banka sayısı 1990’lı yıllarda da artmaya devam etmiştir. Ancak banka sayılarında gözlemlenen bu artış ekonominin üretim ve ticaret hacminin gelişmesinden kaynaklanmamıştır. Daha önce yukarıda da değinildiği gibi kamu kesiminin finansmanı için çıkarılan menkul kıymetlerin ve spekülasyon sermayenin hacmindeki genişleme banka sayısının artmasına neden olmuştur.¹⁷⁸

¹⁷³Keskin ve Diğerleri, s.15.

¹⁷⁴Köne, s.240.

¹⁷⁵Cihangir, s.104.

¹⁷⁶Süleyman Değirmen ve Filiz Özağ, “Banka Sermaye Kanalı Mevcudiyeti: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Analiz”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt. 18, Sayı.63, (2007), s.36.

¹⁷⁷Yağcılar, s.101.

¹⁷⁸Köne, s.241.

1990-1999 yılları arasında artan banka sayıları Tablo 2.2.'den incelenebilir. Söz konusu yıllar arasında toplam banka sayısında %22,72 artış gözlemlenmiştir. Şube sayısındaki artış ise özellikle 1994 yılından sonra dikkat çekmektedir.

Tablo 2.2.
1990-1999 Yılları Arası Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1990	43	23	66	6447	113	6560
1991	44	21	65	6369	108	6477
1992	48	21	69	6097	109	6206
1993	50	20	70	6133	108	6241
1994	47	20	67	5999	105	6104
1995	50	18	68	6136	104	6240
1996	51	18	69	6338	104	6442
1997	54	18	72	6703	116	6819
1998	57	18	75	7255	115	7370
1999	62	19	81	7570	121	7691

Kaynak: Ekrem Keskin ve Diğerleri, "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007", **TBB Yayınları**, No. 262, (Kasım 2008), s.183.

Dönem içinde yüksek faiz-düşük kur uygulaması ile ekonomide ciddi sıkıntılar baş göstermeye başlamış, gelen sıcak para faiz oranlarının hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Sıcak para girişini yavaşlatmak ve döviz kurlarını yükseltmek isteyen hükümet faiz oranlarını düşürmeye çalışmıştır.¹⁷⁹ Bu çerçevede faizleri düşürebilmek amacıyla hükümet, bono ve tahvil arzını kısıtlamış ayrıca bankaların istedikleri faiz oranlarını yüksek bularak Hazine ihalelerini de iptal etmeye başlamıştır.¹⁸⁰ Yine hükümet bu amaca yönelik olarak, yüksek faizli iç borçlanma yerine Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans ve dış borç kullanmaya yönelmiştir. Ekonomide likiditenin yükselmesiyle birlikte döviz kurları artmaya başlamıştır. Likidite fazlasının artmasıyla birlikte TL'ye olan güven yitirilmiş ve para ikamesi ortaya çıkarak bankalardaki döviz tevdiat hesapları artmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra 1993 yılında Türkiye'nin dış ticaret bilançosunun ciddi oranda açık vereceğinin ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yatırım

¹⁷⁹Coşkun ve Diğerleri, s.21.

¹⁸⁰Cihangir, s.105.

yapılabilir ülke derecesinden spekülâtif ülke derecesine düşürmesi dövizde olan talebi önemli ölçüde artırmıştır.¹⁸¹

Ekonomide yaşanan bu gelişmelere ilave olarak bankacılık sistemi ile ilgili mevzuatta sık sık yapılan değişiklikler, uluslararası temel bankacılık ilkelerinden sapmalar, uluslararası muhasebe uygulamalarına göre farklılıklar, bağımsız denetim uygulamalarındaki sorunlar ve sistemde şeffaflığının sağlanamamış olması, bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı oldukça duyarlı bir hale getirmiştir.¹⁸² Bankacılık sektörü mali aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getiremeyecek duruma gelmiştir. Bankacılık sektörünü etkinsizliğe sürükleyen nedenler aşağıdaki şekilde özetlenebilir¹⁸³:

Makroekonomik istikrarsızlık: 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek ve değişken enflasyon, büyüme hızındaki dalgalanmalar ve sermaye hareketlerinin kırılgan yapısı geleceğe yönelik belirsizlikleri artırmıştır. Bu durum ekonomik birimlerin kısa vadeli hareket etmelerine neden olmakla birlikte TL'ye olan güveni zayıflatarak para ikamesinin artmasına yol açmıştır. Bu süreç bankaların kaynaklarının vadesini kısaltmış ve döviz cinsinden yükümlülüklerinin toplam kaynaklar içindeki payını artırmıştır.

Yüksek Kamu Kesimi Açıkları: Kamu kesimi açıklarındaki artışın yüksek reel faizler ile yurtiçi piyasalarından finanse edilmesi bankaları, reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaştırmıştır. Yüksek reel faizlerin varlığı arbitraj imkanını doğurmuş, bu imkandan yararlanmak isteyen bankalar yurtdışından borçlanarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmiştir.

Kamu Bankalarının Sistemi Çarpıcı Etkileri: Zamanında ödenmeyen kamu bankalarının görev zararlarının varlığı, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, kamu bankalarına asli fonksiyonlarının dışında verilen görevler ve yönetimdeki zayıflıklar sonucunda bu bankaların mali yapıları önemli ölçüde bozulmuştur. Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları zararlarının gittikçe artmasına neden olmuş aynı zamanda mali sektörde istikrarsızlık unsuru oluşturmuştur. Bu süreç faiz oranlarının yüksek olmasına neden olmuştur.

¹⁸¹Coşkun ve Diğerleri, s.21-22.

¹⁸²Boyacıoğlu, s.526.

¹⁸³BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 15 Mayıs 2001, s.6-7.

Risk Algılama ve Yönetimin Zayıflaması: Yukarıda açıklanan gelişmeler çerçevesinde bankacılık sektörü likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmiştir. Ancak bu gelişmelere rağmen özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makroekonomik politikaların uygulanması bankacılık sektörünün bu riskleri algılamasını zayıflatmıştır. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan ve sistemden çıkışa ilişkin sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının idari ve mali özerkliğe sahip olmaması risk yönetiminin de zayıf olmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler Türk bankacılık sektörünü yapısal zayıflıklarla karşı karşıya getirmiştir. Bu yapısal zayıflıklar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Özkaynak yetersizliği
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı
- Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksek olması
- Aktif kalitesinin zayıf olması
- Piyasa risklerine karşı aşırı duyarlılığın ve kırılganlığın olması
- Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim
- Şeffaflık eksikliği

Yukarıda açıklanan gelişmeler neticesinde 1994 yılında Türkiye ekonomisi krizle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanılan bu kriz bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemiştir.¹⁸⁴ Kriz ile birlikte bankacılık sisteminin toplam varlıkları ciddi biçimde azalmış, aktif ve pasif yapısı önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Yaşanan kriz sonucunda faiz oranları ciddi bir biçimde yükselmiş, Interbank'ta gecelik binlerle ifade edilen faiz oranları ortaya çıkmıştır. Bozulan dengeler müşteri-banka ilişkilerine de büyük zararlar vermiştir.

1994 yılında yaşanan ekonomik krizin önlenmesi amacıyla 5 Nisan 1994 günü, "5 Nisan Kararları" ile bilinen istikrar önlemleri uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda mevduata uygulanan sigorta tavanı kaldırılmış, bankacılık sektörüne azalan güveni tekrar sağlamak amacıyla tasarruf mevduatlarına %100 devlet garantisi getirilmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁴Boyacıoğlu, s.526.

¹⁸⁵Cihangir, s.106.

5 Nisan kararları ile birlikte döviz kurları serbest bırakılarak piyasa koşullarına uygun gerçekçi kur uygulamasına geçilmiştir. Yine bu kararlar ile disponibilite oranları yeniden düzenlenmiş, hazinenin avans kullanma yetkisi %15'ten %12'ye çekilmiştir. Haziran ayında ise %200 faizli süper hazine bonosu çıkarılmıştır.¹⁸⁶

1994 yılında yaşanan kriz sonucunda bankacılık sektöründe büyük kayıplar yaşanmış, kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan üç banka (Impexbank, Türkiye Yatırım ve Turizm Bankası ve Marmara Bank) tasfiye sürecine girmiştir. Ayrıca krizi önlemek amacıyla tasarruf mevduatlarına %100 devlet garantisinin getirilmesi hem haksız rekabete yol açmış hem de ahlaki çöküntü problemini ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁷ Bir başka ifadeyle tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması kısa vadede sisteme yönelik paniği azaltırken, uzun vadede sistemde finansal istikrarı ve risk primini artırmıştır.¹⁸⁸

1994 yılında yaşanan ekonomik krize yönelik olarak uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları ile kısa vadede para ve döviz piyasalarında istikrar sağlanmış, ekonomik büyüme hız kazanmış, döviz kuru kontrol altına alınmış ve TL'ye güven artmıştır. Ancak alınan önlemler kısa vadede başarılı görülsede uzun vadede amaçlarına ulaşamamıştır.¹⁸⁹ Daha sonraki dönemde yaşanan Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılındaki deprem felaketleri Türkiye ekonomisini ciddi daralmaya sürükleyerek bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir. Karşılaşılan bu olaylardan sonra bankalar yüksek riski bir ortamda faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Ekonomide yaşanan bu gelişmelerin dışında 18 Haziran 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, Türk bankacılık sektöründeki yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişen koşullara ve uluslararası standartlara uyumlaştırılması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu kanun doğrultusunda bankacılık sektörünün rekabet ve etkinlik düzeyini artırmak, sektöre güveni kalıcı kılmak, sektörün ekonomi üzerinde yaratabileceği zararları asgari düzeye indirmek, sektörün risklere karşı esnekliğini artırmak ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak amacıyla 23 Haziran 1999 tarihinde kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip BDDK kurulmuştur. Bu kurum, Hazine Müsteşarlığı'nın bankacılıkla ilgili

¹⁸⁶ Coşkun ve Diğerleri, s.22.

¹⁸⁷ Dinçer, s.90.

¹⁸⁸ Ömer Faruk Çolak, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı.2, (2001), s.18.

¹⁸⁹ Emine Fırat ve Cuma Demirtaş, "Konjonktürel Teoriler Işığında Türkiye'de Yaşanan 2000-2001 Krizinin Değerlendirilmesi", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt.4, No.1, (2012), s.28.

görevlerini kendisine devretmesiyle birlikte 31 Haziran 2000 yılında resmen faaliyete geçmiştir.¹⁹⁰

2.2.4. 2000 Sonrası ve Bankacılık Sektöründe Yapısal Değişimler

1990'lı yıllarda yaşanan iç ve dış dengesizliklerin 1999 yılına gelindiğinde ekonomik faaliyetleri önemli ölçüde daraltması ve bankacılık sektörünü olumsuz etkilemesi sonucunda, ekonominin içinde bulunduğu bu yapısal sorunları çözebilmek amacıyla çeşitli adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda Aralık 1999 yılında “Dezenflasyon Programı” veya “Enflasyonu Düşürme Programı” kabul edilmiş, 2000 yılı başından itibaren ise bu program etkin bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.¹⁹¹ Üç yıllık bir dönemi kapsayan istikrar programının ana hedefi enflasyon oranını düşürmek olmuştur. IMF’ye verilen niyet mektubunda programın unsurları; sıkı maliye politikası uygulayarak bütçede faizdışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi, özelleştirilmenin hızlandırılması, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikasının izlenmesi, ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandıracak kur ve para politikasının uygulanması şeklinde sıralanmıştır.¹⁹² Bu doğrultuda IMF’ye sunulan niyet mektubunda, kamu borçlanma gereğinin düşürülmesi ve enflasyon oranının 2002 yılı sonunda %7’ye çekilmesi hedeflenmiştir. Nominal çıpa olarak ise sabit döviz kuru belirlenmiştir.¹⁹³ Sabit döviz kuru uygulaması ile kur riski ortadan kalkmıştır. Kur riskinin ortadan kalkmasıyla birlikte yabancı yatırımcıların elde ettiği arbitraj imkanı ülkeye büyük miktarda yabancı sermaye girişi sağlamıştır. Ancak sermaye girişlerinin büyük bölümü bankaların ve özel sektörün dışarıdan temin ettiği borçlardan kaynaklanmıştır.¹⁹⁴ Döviz kuru riski ortadan kalktığı için de bankalar, yüksek getirili hükümet kağıtlarını satın alıp repo işlemleri yaparak riskli olan döviz borçlarını finanse edebilmişlerdir.¹⁹⁵ Sonuç olarak sabit döviz kuru uygulaması, bankaların döviz ile borçlanmasını cazip hale getirerek, açık pozisyonlarının daha da artmasına neden olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹⁰Boyacıoğlu, s.527.

¹⁹¹Keskin ve Diğerleri, s.18.

¹⁹²Çolak, s.21.

¹⁹³N.Oğuzhan Altay, “Türk Ekonomisindeki İstikrarsızlığın Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 45.Seri, 2004, s.23.

¹⁹⁴Yağcılar, s.105.

¹⁹⁵Değirmen ve Özağ, s.37.

¹⁹⁶Sinan Aslan, **Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim**, 1.Baskı: İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2003, s.64.

Finansal piyasalarda ve döviz kurunda istikrarın sağlanmasına yönelik olarak yapılan düzenlemelere ilave olarak Merkez Bankası bilançosuna da bazı sınırlamalar konulmuştur. Merkez Bankası sadece döviz karşılığı piyasaya para süreceğini buna karşılık kredi açarak para sürmeyeceğini ilan etmiştir. Bu durumda Merkez Bankası yarı para kurulu rolünü üstlenmiştir.¹⁹⁷ Para kurulu sisteminde Merkez Bankası'nın işlevi farklılaşmaktadır. Ülkenin para arzı mekanizması belirlenmiş olan sabit kurdan bankanın döviz varlıklarına kısaca para arzı ülkenin döviz rezervine bağlanmaktadır. Sistemin işleyişinde sabit kur, yabancı ülkenin ulusal para birimine göre belirlenmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de TL 1 \$ + 0,77 EURO'dan oluşan bir kur sepeti ile ilişkilendirilerek 2000 yılı içinde bu sepetteki artış %20 ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu sistemde kamu açıkları Merkez Bankası tarafından karşılanmadığı için bütçe açıklarının para arzı yoluyla kapatılması da mümkün değildir. Para arzı para kurulu tarafından kontrol edilirken, diğer işlemler Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir. Ancak Türkiye'de programın yürütülmesinde böyle bir ayrıma gidilmediği için para kurulu sistemi tam anlamıyla uygulanmamıştır.¹⁹⁸

2.2.4.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi

1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik istikrarsızlıklara çözüm amacıyla uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programının ön koşullarının yerine getirilmesi ve etkin bir şekilde uygulanması ile birlikte faizler ve enflasyon düşmüş, yurtdışından sermaye girişi hızlanmış ve iç talep genişlemeye başlamıştır. Ancak yılın ikinci yarısında yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyonun beklendiği gibi hızla düşmemesi sonucunda TL'nin beklenenin üzerinde değer kazanması, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin alınan önlemlere rağmen canlanması, enerji fiyatlarının artması ve Euro/dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda 2000 yılında cari işlemler açığı önemli ölçüde artmıştır. Bu gelişme iç ve dış piyasalarda mevcut kur sisteminin devam edebilirliği ve cari işlemler açığının finansmanı konusundaki kaygıları artırmıştır.

Kamu işletmeleriyle ilgili çalışmaların istenilen hedefe ulaşamaması, kamu bankalarına yönelik düzenlemelerde sorunlar yaşanması, siyasi belirsizlikler ve uluslararası sermayenin gelişen piyasalara daha ihtiyatla yaklaşması Türkiye'ye dış kaynak girişinin azalmasına neden olmuştur. Uygulanan yarı para kurulu sisteminde,

¹⁹⁷ Hayal Ayça Şimşek, "Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt.44, Sayı. 512, (2007), s.54.

¹⁹⁸ Çolak, s.21.

likidite yaratım mekanizması dış kaynak girişine bağlandığı için dış kaynak girişinin azalması likiditedeki artışın da azalmasına neden olmuştur.¹⁹⁹ Likidite sıkışıklığının bir yansıması olarak kısa vadeli faiz oranları yükselmiş, bu nedenle açık pozisyonu olan bankalar yüksek maliyetle kaynak bulmak zorunda kalmışlardır. Bankaların artan likidite ihtiyaçları için yüksek faizle likidite arayışına girmeleri sonucunda döviz talebi artmıştır. Diğer taraftan yabancı bankalar ellerinde bulundurdıkları hazine kağıtlarını satarak Türkiye’den çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler Kasım 2000’de bir krizin yaşanmasına neden olmuştur.²⁰⁰

Kasım 2000’de ortaya çıkan krizin derinleşmesinin önüne geçebilmek için faiz oranlarının yüksek tutulması, Merkez Bankası tarafından piyasaya ek likidite sunulması ve IMF’nin 7,5 milyar dolarlık ek finansman sağlaması gibi bir takım önlemler alınmıştır. Ancak alınan bu önlemlere rağmen kısa vadeli dış borcun Merkez Bankası uluslararası rezervlerine oranı %112’ye gerilemiştir. Kasım krizinin derinleşmesini engellemek amacıyla sunulan geçici destek, programın sürdürülebilirliğini sağlamada yetersiz kalmış ve Şubat 2001’de yeni bir kriz ortaya çıkmıştır.²⁰¹

Şubat 2001’de yaşanan finansal kriz, Kasım 2000’de yaşanan döviz krizinin devamı niteliğinde olmuştur. Bu krizle birlikte istikrar programı çerçevesinde uygulanmakta olan kur çıpası sistemine son verilmiş ve TL dalgalanmaya bırakılmıştır.²⁰² Böylece bankacılık kriziyle para krizinin iç içe geçtiği ve literatürde “ikiz krizler” olarak ifade edilen bir kriz dönemine girilmiştir.²⁰³ Şubat krizi sonrasında reel sektörde aşağıdaki gelişmeler yaşanmıştır.²⁰⁴

- Ekonomi %8,5-9 civarında daralmıştır.
- Milli gelir 51 milyar dolar azalmıştır.
- Kişi başına düşen gelir 725 dolar azalmıştır.
- 1,5 milyon kişi işsiz kalmıştır.
- Enflasyon %70’i aşmıştır.

¹⁹⁹Coşkun ve Diğerleri, s.24.

²⁰⁰Yağcılar, s.105.

²⁰¹Şimşek, s.57.

²⁰²Boyacıoğlu, s.530.

²⁰³Ramazan Küçükbiçakçı, **Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları**, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Ağustos 2004, s.98.

²⁰⁴Zübeyir Turan, “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.4, Sayı.1, (2011), s.75.

- Hazine'nin faiz ödemeleri %101 artmıştır.
- İç borç stoku 2000 yılının dört katına ulaşmıştır.

Yukarıda bahsedilen gelişmelerin yanı sıra Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan krizler, bankaların varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturan Devlet İç Borçlanma Senetleri'nin (DİBS) değerini düşürmüş ve mevduata verilen faiz oranlarını yükseltmiştir. Ayrıca sabit kurdan dalgalı kura geçilmesi nedeniyle döviz borcu bulunan bankalar, bu borçlarından dolayı daha büyük tutarlar ödemek zorunda kalmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sisteminde karlılık azalmış, bazı bankaların sermayeleri büyük ölçüde erimiş ve bankalar kredi verme faaliyetlerini yerine getiremez duruma gelmiştir.²⁰⁵

2.2.4.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması

Şubat 2001'de patlak veren kriz sonucunda Dünya Bankası görevinden ayrılarak Türkiye'ye gelen ve ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olan Kemal Derviş, 14 Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nı açıklamıştır.²⁰⁶ Krizin beraberinde getirdiği güven bunalımını ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak ve ekonomide gerçekleştirilecek olan yapısal reformlarla yeniden istikrarı sağlamak amacıyla Mayıs 2001'de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır.²⁰⁷ Bu program, beş temel unsuru içermektedir. Bu unsurlar kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir²⁰⁸:

- Dalgalı kur sisteminde enflasyonla mücadelenin kararlı bir şekilde sürdürülmesi,
- Bankacılık sektörü ile birlikte başta kamu ve TMSF bünyesindeki bankaların hızlı ve kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması,
- Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi,
- Gelirler politikasının enflasyon hedefleri ile uyumlu bir şekilde sürdürülmesi,

²⁰⁵Boyacıoğlu, s.530.

²⁰⁶Turan, s.75.

²⁰⁷Dinçer, s.96.

²⁰⁸Yağcılar, s.106.

- Bu uygulamaların esnek ve şeffaf bir yapıda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması şeklinde belirlenmiştir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün düzenlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu kurum olan BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nı hazırlayarak uygulamaya koymuştur. Bu programın temel amacı, sistemde istikrarsızlık yaratan kamu bankalarını yeniden yapılandırmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması için TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını kısa sürede çözüme kavuşturmak, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmek ve bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi yapıya kavuşturacak yasal düzenlemeleri gerçekleştirmektir.²⁰⁹ Bankaları yeniden yapılandırma araçları olarak finansal, operasyonel ve yapısal araçlar kullanılmıştır. Acil sorunlara hitap eden finansal araçlar genellikle bankalara doğrudan mali transferleri kapsamaktadır. Operasyonel araçlar, yönetim, banka etkinliği ve karlılığına odaklanırken, yapısal araçlar ise sektörel düzeyde sorunların temelinde yatan nedenleri ele almaktadır.²¹⁰ Yukarıda açıklanan gelişmeler çerçevesinde bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı, aracılık fonksiyonuna odaklanarak iç ve dış şoklara karşı daha dayanıklı ve uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sektörü oluşturmayı hedeflemiştir.²¹¹ Aşağıda bu dört temel unsur açıklanmaktadır.

2.2.4.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak hazırlanan program, öncelikle finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesini, nihai olarak bu bankaların özelleştirilmesini hedeflemekte ve bu çerçevede yürütülmektedir. Yeniden yapılandırma sürecinde kamu bankalarının yönetiminin, ortak yönetim kuruluna devredilmesiyle ilk adım atılmıştır. Bu çerçevede, Kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.²¹²

²⁰⁹BDDK, (15 Mayıs 2001), s.13.

²¹⁰Ekonomistler Platformu, **Krizden Yarına Bankacılık Sektörü**, <http://www.econturk.org/Turkiye-ekonomisi/bankacilik.pdf>, s.15-16. (3 Nisan 2013).

²¹¹Yağcılar, s.112.

²¹²Boyacıoğlu, s.531.

Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması çerçevesinde yapılan düzenlemeler aşağıda sayılan unsurlar alanında yoğunlaşmıştır. Bu unsurlar²¹³:

- a) Görev zararı alacaklarının tasfiyesi,
 - b) Kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması,
 - c) Kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması,
 - d) Mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi
- alanlarından oluşmaktadır.

Görev zararı alacaklarının tasfiyesi dahilinde, 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil verilmek suretiyle, kamu bankalarının Hazine'den görev zararı alacakları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarının tamamı menkul kıymete bağlanmıştır. Görev zararı alacakların menkul kıymete bağlanması ve sermaye desteği sağlanması amacıyla 28,7 katrilyon lira tutarında kaynak, kamu bankalarına aktarılmıştır.²¹⁴ Bu uygulamalara ilave olarak, 3 Temmuz 2001 yılında tekrar görev zararı oluşumunu engellemek amacıyla görev zararlarına ilişkin 100'e yakın Bakanlar Kurulu Kararı kaldırılmıştır. Böylece kamu bankaları kanalıyla ihtiyaç duyulan kaynakların bütçeye konulması ve kamu bankalarına önceden aktarılması uygulaması başlatılmıştır.²¹⁵

Kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması amacıyla, kamu bankalarına Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etme imkanı getirilmiştir. Bu çerçevede 16 Mart 2001 tarihi itibarıyla kamu bankalarının 8,5 katrilyon lira civarındaki özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmıştır.²¹⁶ Hazine, kamu bankalarının portföylerindeki özel tertip devlet tahvillerini değiştirme ve nakit ödeme biçimiyle ve itfa yoluyla, kamu bankalarının nakit girişlerinin ve likidite pozisyonlarının düzenli bir yapıda gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum kamu bankalarının kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskılarının

²¹³BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, 6 Şubat 2002, s.4.

²¹⁴BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, Ekim 2003, s.12.

²¹⁵BDDK, **(6 Şubat 2002)**, s.4.

²¹⁶BDDK, **(Ekim 2003)**, s.13.

azalmasını sağlarken aynı zamanda kamu bankalarının portföylerindeki kağıtlardan dolayı zarar etmemeleri sağlanmıştır.²¹⁷

Kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi dahilinde, bu bankalara hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucunda, kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarında artış yaşanmıştır. Yapılan sermaye aktarımlarının yanı sıra kamu bankalarının aktifleri içinde risk ağırlığı sıfır olan DİBS'lerin payının artması, kamu bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında önemli iyileşmelerin gerçekleşmesini sağlamıştır.²¹⁸

Mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi çerçevesinde, kamu bankalarının mevduat faiz oranları DİBS piyasa faiz oranlarının altında ve ortak belirlenmiştir. Kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülüklerinin önemli ölçüde azaltılması ve sermaye yapısının güçlendirilmesi ile birlikte mali sistemdeki bozucu etkileri sınırlandırılmıştır. Böylece kamu bankalarının mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüğe paralel bir gelişme göstermiştir. Kamu bankaları faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda, her bankanın ihtisas kredileri de dahil olmak üzere kendi faiz oranlarını kaynak maliyetlerini dikkate alarak belirleme imkanına sahip olmuştur. Kamu bankaları sorunlu hale gelen kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarma ve gerekli karşılıkları zamanında ayırma konularında da ihtiyatlı bir uygulama içine girmiştir. Böylece kamu bankalarının bilançoları daha şeffaf bir hale gelmiştir.²¹⁹

Kamu bankalarının finansal yapılarının güçlendirilmesinin yanında operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları da başlatılmıştır. Bu program kamu bankalarının organizasyon, teknoloji, ürün, insan kaynakları, krediler, mali kontrol, planlama, risk yönetimi ve hizmet yapısının çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre yapılandırılmasını amaçlamıştır.²²⁰ Operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında yapılan ilk temel işlem, Türkiye Emlak Bankası'nın mevduat kabul etme ve bankacılık yapma lisansının iptal edilip Ziraat Bankası'na devredilmesi olmuştur.²²¹ Yine bu program çerçevesinde kamu bankaları, müşteri odaklı, kar merkezli, dengeli büyümeye dayanan bir organizasyon yapısına dönüştürülmüştür.

²¹⁷Küçükbiçakçı, s.104.

²¹⁸BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, Nisan 2003, s.8.

²¹⁹BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, Kasım 2002, s.13.

²²⁰BDDK, **(6 Şubat 2002)**, s.7.

²²¹Diğer, s.98.

Kamu bankalarının şube personel sayılarının azaltılması yönünde adımlar atılmış, personel emekliliğe yönlendirilmiştir.²²² Bu program çerçevesinde bankacılık sisteminde şube ve personel sayılarında değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, birleşme ve devir faaliyetlerinin bir sonucu çerçevesinde ele alındığından çalışmanın 3.bölümünde bahsedilecektir.

2.2.4.2.2. TMSF Bankalarının Çözümlemesi

Bankacılık sektöründe yeniden yapılanma çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturan TMSF kapsamındaki bankaların en kısa sürede çözümülenmesi dört ana unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar aşağıdaki gibidir²²³:

- a) TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümülenmesi,
- b) Finansal açıdan yeniden yapılandırma,
- c) Operasyonel açıdan yeniden yapılandırma,
- d) Fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi

TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümülenmesi çerçevesinde, 1997 yılından 2003 yılının Ekim ayına kadar toplam mali bünyesi bozulan 20 banka TMSF'ye devredilmiştir. 20 bankadan 3'ü eski 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde TMSF'ye devredilmiştir. 5 banka yaşanan krizlerle birlikte mali bünyelerinin tamamen bozulması, akışkanlıklarını ve likiditelerini kaybetmesi nedeniyle 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3. fıkrasına göre TMSF bünyesine alınmıştır. 12 banka ise mali bünyelerinin bozulması ve banka kaynaklarının hakim ortakların lehine ve banka zararına neden olacak şekilde kullanılması nedeniyle yine 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14/3 fıkrasına göre TMSF kapsamına alınmıştır. TMSF'ye alınan bankaların bir kısmı birleştirilmiş, bir kısmı satılmış, TMSF bünyesine alınmayan bir banka ise tasfiye edilmiştir.²²⁴ TMSF'ye alınan bankalar Türkiye'de banka birleşmeleri kapsamında ele alındığından çalışmanın 3. bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

²²²Boyacıoğlu, s.531.

²²³BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, 2 Ağustos 2001, s.13.

²²⁴BDDK, **(Ekim 2003)**, s.19.

TMSF'ye devredilen bankalar yoğun bir yeniden yapılandırma süreci içerisinde girmişlerdir. Yapılandırma çalışmaları kapsamında TMSF bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, açık pozisyonları önemli ölçüde kapatılmış, mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiş, söz konusu bankaların çözümünü hızlandırmak amacıyla mevduat ile yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilmiştir. Bu çerçevede, TMSF bankalarında bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla ve karşılığında DİBS verilmek kaydıyla diğer bankalara devredilmiştir.²²⁵

TMSF bankalarının çözülmesi kapsamında operasyonel açıdan yeniden yapılandırma çalışmaları yürütülmüş, bu çerçevede öncelikle devralınan bankalarla intikal eden personelin istihdamının sağlanması için önemli ölçüde gayret gösterilmiştir.²²⁶ Ancak yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde, bazı bankaların sistemden tamamen çıkarılması, bazı bankaların satılması, bazı bankaların ise diğer bankalarla birleştirilmesi sonucunda bankacılık sisteminde şube ve personel sayısında azalma yaşanmıştır.²²⁷

TMSF bünyesine alınan bankaların takipteki alacaklar, iştirakler ve gayrimenkul gibi aktiflerinin etkin ve verimli bir şekilde ve kısa sürede çözüme kavuşturulmasına yönelik olarak TMSF bünyesinde yeni bir organizasyonel yapılanmaya gidilmiştir. Bu çerçevede Fon bünyesine alınan bankaların 2002 yılının sonu itibarıyla 3.6 milyar ABD doları takipteki alacağı Tahsilat Dairesine devredilmiştir.²²⁸ Devir tarihleri ile 31 Ağustos 2003 tarihi arasındaki dönemde TMSF bünyesine alınan bankaların takipteki alacaklarından 1,3 milyar dolarlık tahsilat gerçekleştirilmiştir. TMSF bünyesinde İştirakler Dairesi Başkanlığı ile Gayrimenkuller Dairesi Başkanlığı kurularak, TMSF bünyesindeki bankaların iştirakleri ile menkul ve gayrimenkul satışlarının daha etkin bir biçimde yürütülmesi amaçlanmıştır.²²⁹

2.2.4.2.3. Özel Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları bozulan özel

²²⁵BDDK, (Nisan 2003), s.16-18.

²²⁶BDDK, (Ekim 2003), s.31.

²²⁷Dinçer, s.100.

²²⁸Küçükbıçakçı, s.115.

²²⁹BDDK, (Ekim 2003), s.33-36.

bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması önemli bir unsur olmuştur. Özel bankalara yönelik program çerçevesinde, bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonlarının azaltılması, devir ve birleşmelerin teşvik edilmesi, sorunlu kredilerin çözülmesi ve iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler yapılmıştır.²³⁰ Ancak özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri ve piyasa risklerinin sınırlandırılması çalışmalarına öncelik verilmiş ve bu alanda önemli adımlar atılmıştır.²³¹

Özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri çerçevesinde, banka sahipleri ile hissedarlarının sermaye artırımına katkılarını artırmak amacıyla takvime bağlı taahhüt mektupları alınmıştır. Bu bağlamda, 2001- Eylül 2003 döneminde 4.003 trilyon lira tutarında sermaye artışı gerçekleştirilmiştir.²³²

2001 yılında ulusal ve dünya ekonomilerinde yaşanan gelişmeler, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programları çerçevesinde beklenen toparlanma sürecini yavaşlatmıştır. Ulusal ekonomideki durgunluğun beklenenden daha derin ve olması ve daha uzun süreceğinin ortaya çıkması, ABD'deki 11 Eylül saldırıları ve devam eden süreçte Afganistan'da meydana gelen gelişmeler, Arjantin ekonomisinde yaşanan sorunların gelişmekte olan ekonomilere karşı bakışı değiştirmesi, ABD'nin Irak'a müdahalesi bu sürecin yavaşlamasında dış faktörler olarak ortaya çıkmıştır.²³³

Bu olumsuz gelişmeler, duran varlıkları nakde çevirme olanağını kısıtlamış, hem yerli hem yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekingenliklerini artırmış ve bir yandan sermaye ihtiyacını artırırken diğer yandan özel kesimin yeni sermaye artırımı imkanını sınırlandırmıştır.

Yaşanılan bu gelişmeler, özel bankalara yönelik stratejinin yeni araçlarla güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik sonucunda geliştirilen yeni araçların ilki, özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının gerekirse kamu desteği de sağlanarak güçlendirilmesi, ikincisi ise bankacılık sektöründe kötü aktifler sorununun İstanbul Yaklaşımı ve varlık yönetim şirketlerinin kurulması yoluyla çözümlenmesi olmuştur. 31 Ocak 2002 tarihinde geliştirilen yeni araçlara ilişkin yasal düzenlemeleri içeren "4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması

²³⁰BDDK, (Ağustos 2001), s.22.

²³¹BDDK, (Kasım 2002), s.18.

²³²BDDK, (Ekim 2003), s.47.

²³³Boyacıoğlu, s.535-536.

ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir.²³⁴ Bu düzenlemeler çerçevesinde, sermayesi yetersiz olmakla birlikte belli bir seviyenin üzerinde olan özel sermayeli ticari bankalara bir kereye mahsus olmak üzere kamu kaynaklarından destek sağlanması öngörülmüştür. Bu uygulama ile birlikte sektörde biriken risklerin realize olması ile birlikte özel bankaların mali bünyelerinde ve özkaynaklarında yarattığı olumsuzlukların kamu eliyle yapılacak sermaye desteği yoluyla çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması çerçevesinde, ekonomide katma değer yaratan reel sektör şirketlerinin finansal krizler nedeniyle ödeme gücünü yitirmiş olmaları, bu alanda çeşitli düzenlemelerin yapılması sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini sürdürmeye devam etmesini sağlamak, yeniden üretim ve geri ödeme gücü kazanmalarına imkan tanımak amacıyla İstanbul Yaklaşımı yürürlüğe konulmuştur.²³⁵ İstanbul yaklaşımı olarak bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında Çerçeve Anlaşmaları hazırlanmıştır. Bu Çerçeve Anlaşmaları ile birlikte, banka alacaklarının, bu anlaşmaların BDDK tarafından onaylanmasını takip eden üç yıl içinde yeniden yapılandırılması ve gerektiğinde ek finansman sağlanması ve buna göre yeni bir ödeme planının yapılması imkanı sağlanmıştır. TBB yönetim kurulu tarafından onaylanan Çerçeve Anlaşması 24 Mayıs 2002 tarihinde alacaklı kuruluşların imzasına sunulmuştur. 25 banka, 20 banka dışı mali kurum tarafından imzalanan Çerçeve Anlaşması, BDDK’nın 4 Haziran 2002 tarihli ve 718 sayılı kararı ile onaylanmıştır.²³⁶ 2002 yılında başlayan Finansal Yeniden Yapılandırma Programı, Haziran 2005 tarihi itibarıyla son bulmuştur. Bu uygulama neticesinde 221 tanesi büyük, 101 tanesi küçük ölçekli olmak üzere 322 firma kapsama alınmış ve 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır.²³⁷

İstanbul Yaklaşımı’nın uygulamaya konulması, bankaların geri dönmeyen krediler için ayrılan ve gider olarak gösterilen karşılıkların azalmasını sağlamış, aktif kalitesinin iyileşmesine katkıda bulunmuş ve kriz nedeniyle bankacılık ve reel sektör arasında bozulan ilişkilerin tekrar canlandırılması yönünde önemli bir faktör olmuştur.²³⁸

²³⁴BDDK, (Ekim 2003), s.47.

²³⁵Küçükbuçakçı, s.118-124.

²³⁶TBB, **Bankalarımız 2002**, s.28.

²³⁷TBB, **Bankalarımız 2005**, s.I-11.

²³⁸Diğer, s.101-102.

2.2.4.2.4. Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Sektörde Etkinliğin Artırılması

Bankacılık sistemini mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırma çalışmaları ile birlikte eş anlı olarak sistemin gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesini ve sektörde etkinliğin artırılmasını sağlayacak düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Bu düzenlemelerle, sistemin gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesinin yanında bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturmak, sektörün dayanıklılığını geliştirmek, sektörde güveni kalıcı kılmak amaçlanmış ve bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.²³⁹

Gözetim ve denetim çerçevesine yönelik yapılan düzenlemeler aşağıda belirtilen alanlarda yoğunluk kazanmıştır.²⁴⁰

- a) Sermaye yeterliliği,
- b) Risk yönetimi,
- c) Kredi ve iştirak sınırlamaları ile kredi karşılıklarına ilişkin düzenlemeler,
- d) Uluslararası muhasebe standartlarına uyum, bağımsız denetim ve devir ve birleşmelere yönelik düzenlemeler,
- e) Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları

Özkaynağa ilişkin düzenlemeler kapsamında, Haziran 2001 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle Avrupa Birliği (AB) Direktiflerindeki özkaynak tanımına uygun olarak "Konsolide Özkaynak" tanımı getirilmiştir. Konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın dikkate alınması sağlanmıştır.

10 Şubat 2001 yılında, "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile bankaların sermaye yeterliliği standart oranının; faiz oranı riski, kur riski ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerini de dikkate alarak, konsolide ve konsolide olmayan

²³⁹BDDK, (Şubat 2002), s.22.

²⁴⁰BDDK, (Ekim 2003), s.47.

bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Söz konusu yönetmelik, 31 Ocak 2002 tarihinde aynı adlı yürürlüğe giren ve sermaye yeterliliğine ilişkin yeni düzenlemeler getiren yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır.²⁴¹

Risk yönetimine yönelik yapılan düzenlemeler çerçevesinde, bankaların bünyelerinde etkin bir iç denetim sistemi kurmaları ve karşılaştacakları riskleri en iyi şekilde yönetebilmelerini sağlayacak etkin bir risk yönetimi sistemi kurmalarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Bu bağlamda, 8 Şubat 2001 tarihinde ve 24312 sayılı Resmi Gazete’de “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yönetmelik kapsamında, özellikle bankalarda yönetim ve risk kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi açısından önemli değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır.²⁴² Bankalar, Temmuz 2001 tarihinden itibaren Yönetmelik çerçevesinde yapmış oldukları faaliyetleri ve organizasyonel hazırlıklarını üçer aylık dönemler itibarıyla raporlamaktadır. Bu raporlar düzenli olarak değerlendirilmekte ve gelişmeler yakından takip edilmektedir.²⁴³

Kredi ve iştirak sınırlamaları ile kredi karşılıklarına ilişkin düzenlemeler çerçevesinde, 27 Haziran 2001 tarihli “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkındaki Yönetmelik” ile kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek amacıyla bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı krediler birlikte dikkate alınmış ve risk grubu tanımı yapılmıştır. Banka hissedar ve iştiraklerinin de aynı risk grubu içinde değerlendirildiği düzenleme ile banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşması engellenmiştir. Bankaların aktif yapısını emniyet, akışkanlık ve verimlilik ilkelerine göre sağlamlaştırmaları sağlanmıştır. Bu yönetmelik kapsamında, bir risk grubuna kullandıkları kredi toplamı Bankalar Kanunu’ndaki sınırlamaları aşan bankalar, bu risk grubuna dahil gerçek ve tüzel kişilere yeni kredi kullandıramayacaklardır.²⁴⁴

Bankalar Kanunu’nda 4672 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucunda bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi özkaynaklarının en fazla yüzde 15’i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka özkaynaklarının yüzde 60’ı ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede 2009 yılına kadar bankalara geçiş süreci tanınmıştır. Yapılan değişiklikle birlikte 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren vadeli işlem, opsiyon

²⁴¹BDDK, (Nisan 2003), s.52.

²⁴²BDDK, (Ağustos, 2001), s.26-27.

²⁴³BDDK, (Kasım, 2002), s.37.

²⁴⁴BDDK, (Nisan 2003), s.55.

sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımının kapsamına alınmıştır. Ayrıca özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusuna açıklık getirilmiştir.²⁴⁵

Uluslararası muhasebe standartlarına uyum ve bağımsız denetim çerçevesinde, repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesi esaslarının, uluslararası düzenlemelere uyumlu hale getirilmesi ve muhasebenin temel kavramlarından olan özün önceliği gereği bankaların risklerinin daha sağlıklı izlenebilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte bankaların hesap ve kayıt düzeninin de saydamlık ve tekdüzeliğin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tabloların zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, bunların bağımsız denetime tabi tutulması, raporlanması ve yayımlanmasına yönelik düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir.²⁴⁶

31 Ocak 2002 tarihinde yayımlanan “Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik” ile bağımsız denetim yapılırken uyulması gereken ilke ve esaslar uluslararası denetim standartları ile uyumlu hale getirilmiştir. Türkiye’de faaliyette bulunan bankalardan birinin diğer bir veya birkaç banka ile birleşmesi veya bütün borç, alacak ve mevduatını Türkiye’de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.²⁴⁷

Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları çerçevesinde, diğer ülkelerin denetim birimleri anlaşmalar yapılmıştır. İşbirliğinin sağlanması ile bankalar veya hakim ortakları tarafından off-shore bankalar kurulmuştur. Bu bankalarda yerinde inceleme ve denetimler yapılmıştır.²⁴⁸

2.2.4.3. Yeniden Yapılanma Sonrası Türk Bankacılık Sektörü

Yeniden yapılandırma dönemi olarak tanımlanan 2002-2007 döneminde program hedeflerinin iyi tespit edilmesi ve disiplinli bir şekilde uygulanması ile program hedefleri genelde gerçekleştirilmiştir. Programın temel prensiplerinin kararlılıkla uygulanmasının yanı sıra siyasi istikrar ve dünya ekonomisindeki olumlu konjonktürün de etkisiyle gerek ekonomide gerekse bankacılık sektöründe olumlu yönde önemli

²⁴⁵BDDK, (Ekim 2003), s.64.

²⁴⁶BDDK, (Kasım 2002), s.39.

²⁴⁷BDDK, (Nisan 2003), s.57.

²⁴⁸BDDK, (Ekim 2003), s.64.

gelişmeler yaşanmış böylece ekonomik performans iyileşmiştir. Yeniden yapılanma sürecinde yaşanan olumlu gelişmeler şunlardır²⁴⁹:

- Yüksek oranlı ve istikrarlı bir büyüme sağlanmış, enflasyon oranı azalmıştır.
- Merkez Bankası Kanunu değişmiş, bankaya fiyat istikrarını sağlama görevi verilmiştir.
- Bütçe disiplini sağlanmış, dönem boyunca ortalama olarak GSMH'nin %5'i civarında faiz dışı fazla elde edilmiştir.
- Dış kaynak girişinin hızlanmasının ve risk priminin düşmesinin bir sonucu olarak kamu borçlanmasının faiz oranı düşmüş, vade uzamıştır.
- Cari işlemler açığı tasarruf yetersizliğinden dolayı dönem boyunca da devam etmiştir.
- Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler çerçevesinde özel bankalar sermayelerini güçlendirmiş, bunu yapamayan bankalar ise birleşmiş veya TMSF'ye alınmıştır.
- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ile birlikte görev zararları DİBS karşılığı tasfiye edilerek, mali bünyeleri güçlendirilmiştir.
- Kamusal gözetim ve denetim işlevi özerk bir yapıya sahip olarak risk bazlı denetim anlayışı güçlenmiştir. Bankaların faaliyetlerini düzenleyen mevzuatın 2005 yılında yenilenmesi ile birlikte uluslararası genel kabul görmüş prensiplere ve uygulamalara yaklaştırılmıştır.

2.2.4.4. Küresel Finansal 2008 Krizi

2007 yılı ortalarında ABD konut piyasasında başlayan sorunların 2008 yılında krize dönüşmesi, hem ABD ekonomisini hem de diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkileyerek küresel bir boyut kazanmıştır.²⁵⁰ ABD'de ortaya çıkan kriz, başlangıçta mortgage krizi olarak kendisini gösterse de daha sonra likidite krizine dönüşmüştür. Mortgage, bireylerin uzun vadeli, düşük faiz oranları ile kira öder gibi konut sahibi olmayı amaçlayan ve belirli bir gayrimenkulün ipotek gösterilmesi kaydıyla kredi alınması sürecine verilen isimdir.

²⁴⁹Keskin ve Diğerleri, s.20.

²⁵⁰Doğan Alantar, "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", **Maliye Finans Yazıları**, Sayı.81, (2008), s.1.

Küresel finansal krizin nedenleri incelendiğinde; likidite bolluğuna bağlı olarak verilen mortgage kredilerinin yapısının bozulması, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik, düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi gibi sorunlar karşımıza çıkmaktadır.²⁵¹

2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasalardaki likiditenin sürekli artması, bu bollaşan likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu operasyonların başında ise konut kredileri gelmektedir. Bu süreçte, ABD’de düşük gelir gruplarına açılan konut kredilerinin toplam konut kredilerindeki payı giderek yükselmiştir. Düşük gelirli müşterilere verilen bu kredilere “sub-prime” konut krediler denilmiştir. Hatta bu süreçte bankalar, herhangi bir işi, geliri veya varlığı olmayan müşterilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Riskli krediler grubunda yer alan sub-prime kredilerin, bu riskler göz ardı edilerek kullandırılmasıyla birlikte sistemde sorunlar çıkmaya başlamıştır.²⁵² Sub-prime kredilerin ödenmesinde aksaklıklar yaşanması sonucunda banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamış ve bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi ise konut fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durumda hala kredisini ödemekte olan bazı konut kredisini kullanıcılarının ellerindeki evlerinin değeri, kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır.²⁵³

Likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satım yapılabilecek menkul kıymete dönüştürülmesini ifaden menkul kıymetleştirmenin artması ABD’de yaşanan krizin diğer bir tetikleyicisi olmuştur.²⁵⁴ ABD’de likiditenin bol olduğu 2000-2006 yılları arasında menkul kıymetleştirme sayesinde bireyler normalden daha fazla kredi kullanabilmişlerdir. Banka tarafından kullandırılan kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek aracı kurumlara veya bir yatırım bankasına satması, riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasını kolaylaştırarak mali sistemi kırılgan hale getirmiştir.²⁵⁵

²⁵¹Muharrem Afşar, “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.6, Sayı.2, (Ekim 2011), s.148.

²⁵²Faruk Akın ve Nalan Ece, “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.27, Sayı.2, (2009), s.154-155.

²⁵³Afşar, (Ekim 2011), s.150-151.

²⁵⁴Erdem Alptekin, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülten**, Nisan 2009, s.11-14.

²⁵⁵Alantar, s.3.

Finansal araçların karmaşık yapısının anlaşılmasındaki zorluk, yatırım kararı alanları derecelendirme kuruluşlarına yöneltmiştir. Derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymet üreten şirketlerce finanse ediliyor olması ve bu şirketlere danışmanlık hizmetlerinde bulunuyor olmaları aralarında bir çıkar ilişkisinin oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle derecelendirme kuruluşları likit olmayan varlıkların değerlendirilmesinde saydamlık ilkesini göz ardı ederek faaliyet gösterdiklerinden dolayı mali sistemde sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca konut fiyatlarında yaşanan balon artışlar piyasada asimetrik bilgi sorununun yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorun kredi kullanıcılarının yanlış yönlendirilmesine yol açmış ve konut satın almanın bir yatırım aracı olarak algısı ortaya çıkmıştır. İlerleyen süreçte bu algı sistemi krize duyarlı hale getirmiştir.²⁵⁶

Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların firmaların finansal problemlerini her zaman tespit edememesi veya gecikmeli olarak farkına varması krizin bir diğer nedeni olmuştur. Mayıs 2007’ de FED başkanının yaptığı bir açıklamada konut piyasasındaki sıkıntıların ekonominin geri kalanına ve finansal sisteme yayılmasını beklemediklerini dile getirmesi, düzenleyici denetleyici kuruluşların özellikle de FED’in değişen risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği göstermiştir.²⁵⁷

Bankacılık sektörünün karşılaştığı krizin etkileri yatırım bankalarında hızla görülmeye başlanmıştır. İlk olarak Bear Stearns, Ocak 2007’de JP Morgan’a satılmıştır. İki büyük mortgage devi olan ve batma eşiğine gelen Fannie Mae ve Freddie Mac tamamen devletleştirilmiştir. Dünyanın en büyük sigorta şirketi olan American International Group (AIG), FED tarafından batmaktan kurtarılmıştır. Merrill Lynch’in Bank of Amerika’ya satılmıştır. ABD’nin en büyük 4. yatırım bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers iflas etmiştir.²⁵⁸ Yaşanan bu olumsuz gelişmeler beraberinde finansal sistemde birleşmelere yol açmıştır.

ABD’de başlayan bu kriz, Ekim 2008 yılından itibaren Avrupa Bankacılık Sistemini de ciddi bir şekilde etkilemeye başlamıştır. İngiltere’de Northern Rock’ın ulusallaşmasıyla birlikte, büyük bir takım uluslararası Avrupa Bankalarının hükümetler

²⁵⁶Nihat Işık ve Tuba Tünen, “Türev Ürünlerin Küresel Finansal Krizindeki Rolü”, s.843, <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/51.pdf> (11 Nisan 2013).

²⁵⁷Esfender Korkmaz ve Arzu Tay, “Küresel Kriz, Türkiye’ye Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, (2011), s.119.

²⁵⁸Ertuğrul ve Diğerleri, s.61.

tarafından kurtarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.²⁵⁹ Bu bağlamda Tablo 2.3.'te kriz döneminde sistemin tıkanması ile birlikte 2008-2009 yılların da çeşitli ülkelerde bazı finansal kuruluşların yaşadığı iflas, kamulaştırma ve birleşme faaliyetleri yer almaktadır.

Tablo 2.3.
Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflas, Kamulaştırma ve Birleşme Faaliyetleri

TARİH	ÜLKE	AÇIKLAMA	KAYNAK AKTARIMI
7 Şubat 2008	İngiltere	Northem Rock kamulaştırıldı.	88 Milyar Sterlin
14 Mart 2008	ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafında satın alındı.	29 Milyar Dolar
7 Eylül 2008	ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae kamulaştırıldı.	200 Milyar Dolar
15 Eylül 2008	ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül 2008	ABD	AIG kamulaştırıldı.	87 Milyar Dolar
17 Eylül 2008	İngiltere	Lloyd TSB, HBOS'u satın aldı.	12 Milyar Pound
29 Eylül 2008	Benelux	Fortisbank kurtarıldı.	16 Milyar Dolar
29 Eylül 2009	ABD	Citibank, Washoiva'ı aldı.	12 Milyar Dolar
29 Eylül 2008	Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 Milyar Dolar
29 Eylül 2008	İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 Milyon Dolar
29 Eylül 2008	İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 Milyar Dolar
30 Eylül 2008	Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 Milyar Dolar
30 Eylül 2008	İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 Milyar Dolar
7 Ekim 2008	İzlanda	Kaupthing kamulaştırıldı.	864 Milyon Dolar
12 Ekim 2008	İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 Milyar Dolar
16 Ekim 2008	İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 Milyar Dolar
19 Ekim 2008	Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 Milyar Euro

²⁵⁹Pelin Ataman Erdönmez, "Küresel ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı.68, s.86.

Tablo Devam

TARİH	ÜLKE	AÇIKLAMA	KAYNAK AKTARIMI
20 Ekim 2008	Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 Milyar Euro
27 Ekim 2008	Belçika	KGB	3,5 Milyar Euro
4 Kasım 2008	Avusturya	Kommunalkredit kamulaştırılmıştır. Constantine Privatbank kamulaştırılmıştır ve 5 Avusturya bankası 1 Euro karşılığında satın alınmıştır.	
11 Kasım 2008	Kazakistan	4 büyük bankaya sermaye enjekte edilmiştir.	2,7 Milyar Euro
24 Kasım 2008	ABD	Citigroup'a sermaye desteği sağlanmıştır.	40 Milyar Dolar
22 Aralık 2008	İrlanda	AngloIrish Bankası kamulaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 Milyar Dolar

Kaynak: Pelin Ataman Erdönmez, "Küresel ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı.68, s.87.

2.2.4.5. 2008 Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Yansıması

Türkiye'de 2002-2007 yılları arasında yaşanan istikrarlı ve yüksek büyümenin ardından, 2007 yılının sonlarında ABD'de başlayan ekonomik istikrarsızlık, ABD ile yakın ekonomik ilişki içinde olan gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeleri etkilediği gibi Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. 2008 Krizi sonucunda finansal piyasalarda borç verilebilir kaynaklarda önemli ölçüde azalma olmuş ve risk algılaması değişmiştir. Risk algılamasının değişmesiyle birlikte gelişmekte olan ülkelere net sermaye çıkışı başlamıştır. Özel sektörün ve bankaların uluslararası piyasalardan borçlanma imkanları daralmıştır. Birçok ülke ekonomisinde küçülme yaşanmış, ticaret hacmi daralmış ve işsizlik artmıştır.²⁶⁰

Bu süreçte küresel krizden etkilenen ülkelerde, piyasa içi ve dışı müdahale yöntemleri ile finansal sistemlere müdahale edildiği ve yeniden yapılandırma paketleri oluşturulduğu gözlemlenmiştir.²⁶¹ Bu bağlamda çok sayıda ülkede mevduata %100 garanti getirilmiş, finansal kurumlara kamu desteği sağlanmıştır.²⁶² Türk bankacılık

²⁶⁰TBB, **Bankalarımız 2008**, Mayıs 2009, s.I-1-2.

²⁶¹Ramazan Akbulut, "Son Yaşanan Küresel Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt.2, Sayı.2, (Mayıs 2010), s.63.

²⁶²TBB, "Bankacılık Sektörü 2009 Yılı Değerlendirmesi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı.73, Haziran 2010, s.70.

sektörünün asgari %8 olması gereken sermaye yeterlilik oranının bu orandan yaklaşık iki katından daha fazla bir düzeyde olması ve yüksek riskli finansal ürünler barındırmaması nedeniyle sektörde bu şekilde önlemlere gidilmemiştir.²⁶³

2008 krizinin Türkiye ekonomisine ve Tür bankacılık sektörüne etkilerinin bir sonucu olarak sermaye girişinde azalma yaşanmıştır. Dış kaynak hareketlerinde yaşanan bu değişiklik Türkiye’de döviz likiditesinin azalmasına neden olmuştur. Yurtdışında yer alan yatırımcıların devlet iç borçlanma senetleri ve menkul kıymet portföyleri azalmış ve sermaye piyasasından çıkmaya başlamışlardır. TL ve döviz piyasalarında yaşanan bu gelişme ile birlikte TL, yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, faiz oranları ise yükselmiştir. Bu durum TL ve döviz kaynağının maliyetini artırmıştır. Bu gelişmelerden etkilenen bankalar, kredi arzında standartları yükselterek daha ihtiyatlı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bununla birlikte bankalar, kısa vadeli yükümlülüklerin aksatılmadan karşılanabilmesi için döviz likiditelerini güçlendirmeye çalışmışlardır. TL’de de likidite azalmış ancak Merkez Bankası’nın yaklaşımı sonucu likidite sorunu ile karşılaşılmamıştır. Dünyayı etkisine alan küresel krizin Türkiye’ye etkilerini azaltmak için Merkez Bankası, BDDK gibi çeşitli kurumlar tarafından tedbirler alınmıştır.²⁶⁴ Bu çerçevede BDDK, bankaların yüksek sermaye rasyolarını koruyabilmeleri için, bankalardan 2008 yılında elde ettikleri karları dağıtmayarak bünyelerinde tutmalarını, ellerindeki menkul değerleri bir defaya mahsus yeniden sınıflandırmalarını ve finansal olmayan kuruluşlarla aralarındaki kredi ilişkisini yeniden yapılandırmalarını istemiştir.²⁶⁵

Türk bankacılık sektörü, küresel krizin yaşandığı dönemde 2001 sonrası geçirdiği kapsamlı yeniden yapılandırmanın sağladığı güvenle krizden etkilenen diğer ülkelere göre daha sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam etmiştir.²⁶⁶

²⁶³ Akbulut, s.63.

²⁶⁴ TBB, **Bankalarımız 2008**, Mayıs 2009, s.1-2-4.

²⁶⁵ Mahmut Demirbaş ve Funda H. Sezgin, “Likidite Krizi Sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler ve Türkiye’deki Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2006-2010 Dönemi”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.12, Sayı.3, (2010), s.146.

²⁶⁶ Bora Selçuk, “Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt.2, Sayı.2, (2010), s.23.

3.BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİRLEŞME VE DEVİRLER

3.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ BİRLEŞME VE DEVİRLERE GENEL BAKIŞ

Tüm dünyada yaşanan küreselleşme hareketleriyle birlikte finansal sistemin de serbestleşmesi rekabetin artmasına neden olmuş ve artan rekabet ortamında bankacılık sistemi de değişim geçirmiştir. Rekabetin bankacılık sektöründe de etkisini göstermesiyle birlikte bankaların birleşme eğilimlerinde artış gözlemlenmiştir. Ölçek ekonomilerinden yararlanma, birleşmeyle elde edilecek sinerji etkisi, maliyetlerin düşürülmesi, birleşen bankaların değerinin artacağı beklentisi, kaynakların verimli kullanılması, faaliyet etkinliğinin ve rekabet gücünün artırılması ve büyük ölçekli uluslararası şirketlerin bankacılık hizmet taleplerinin karşılanması gibi nedenlerle banka birleşme faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır.²⁶⁷ Küresel düzeyde bankacılık alanında yaşanan birleşme faaliyetlerinden Türk bankacılık sektörü de etkilenmiştir.²⁶⁸

Cumhuriyet öncesinde iktisadi yaşamda zayıf olarak varlığını sürdüren bankaların birleşme nedenleri incelendiğinde bankacılık bilincinin gelişmemiş olması, bankacılık sisteminin daha çok yabancılar tarafından yürütülmesi ve dolayısıyla tecrübesizlik sonucunda kötü yönetimlerin faaliyet göstermesi ön plana çıkmaktadır.²⁶⁹ Türkiye’de yaşanan iktisadi ve sosyal değişimleri Cumhuriyet sonrası dönem ile ele aldığımız için bankacılık sektöründe yaşanan birleşme faaliyetlerinde de Cumhuriyet sonrası dönem dikkate alınacaktır.

Cumhuriyet döneminde bankacılık sisteminin karşılaştığı krizler sonrasında pek çok bankanın ya faaliyeti durdurulmuş ya zor durumdaki bankalar devlet otoritesi kullanılarak yürürlükteki yasa ve mevzuatlar doğrultusunda kamulaştırılmış ya da yürürlükteki TMSF’ye devredilmişlerdir. Bu işlemler, tasfiye edilecek bankaların ekonomiye tekrar kazandırılabilmesi amacıyla özel bankaların kamu bankalarına

²⁶⁷Yağcılar, s.114.

²⁶⁸Mehmet Cihangir ve Ömer Faruk Demirkol, *Türkiye’de Banka Birleşme Eğilimleri ve Birleşmelerin Önündeki Engellerin Giderilmesi Üzerine Non-Amprik Bir Çalışma (16 Eylül 2011)*, s.2., <http://okul.selyam.net/docs/index-18677.html>, (5 Nisan 2013).

²⁶⁹Takan, s.744.

devredilmesi veya kamu bankalarının özel sektöre satılması şeklinde gerçekleşmiştir.²⁷⁰

Türkiye ekonomisinde Cumhuriyet döneminden 1970'li yıllara kadar toplam altı birleşme yaşanmıştır. 1970'li yıllarla birlikte ekonominin finans darboğazına girmesi ve enflasyonist baskılar yaşaması, büyük ölçekli şirketleri ya bir bankanın hissedarı olmaya ya da yerel bankaları satın almaya yöneltmiştir.

1980 sonrasında finansal serbestleşmeyle birlikte yaşanan ekonomik krizler ve daha sonra alınan istikrar kararları sonucunda bankalar birleştirilmeye başlanmıştır. 2001 yılına kadar gerçekleşen banka birleşmeleri zor duruma düşen bankaların kurtarılması amacıyla yapılmıştır. 2001 yılı sonrasında gönüllü birleşme faaliyetleri de gerçekleşmeye başlamıştır.²⁷¹

3.2. TÜRKİYE'DE BANKA BİRLEŞMELERİNİN NEDENLERİ

Bankaları birleşmeye yönelten nedenler ülkeden ülkeye ve birleşmeden birleşmeye farklılık göstermekle birlikte temelde benzer amaçlarla yapılmaktadır.²⁷² Küresel çapta finansal piyasalarda yaşanan birleşme ve devir faaliyetlerinin genel özellikleri incelendiğinde, birleşme ve devir faaliyetlerinin, etkinlik ile karlılığı artırmak, bazı coğrafi bölgelere, ürün çeşitlerine ve müşteri tabanına yayılmak amacıyla yapıldığı gözlemlenmektedir.²⁷³ Aşağıda Türk bankacılık sektöründe bankaları birleşmeye yönelten faktörlerden bahsedilecektir.

3.2.1. Finansal Krizler

Krizlerin banka birleşmelerine en önemli etkisi, kriz sonrası banka fiyatlarının düşmesi nedeniyle, bankaların gerek kendi ülkesindeki, gerekse başka ülkelerdeki yatırımcılar açısından cazip hale getirmesidir. Kriz sonrası meydana gelen değer azalması, banka birleşme ve satın almaları faaliyetlerine ivme kazandırmaktadır.²⁷⁴

Nitekim Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 döneminde yaşanan kriz sonucunda mali yapıları bozulan ve karlılık oranları azalan bankaların birleşme

²⁷⁰Cihangir ve Demirkol, s.2.

²⁷¹Şahözkan, s.32.

²⁷²Mehmet Cihangir, "Türkiye'de Banka Birleşmeleri ve Birleşen Bankaların Verimlilik ve Etkinliğinin Ölçülmesi Üzerine Karşılaştırmalı-Uygulamalı Bir İnceleme", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, (Ankara Üniversitesi SBE, 2004), s.132.

²⁷³BDDK, **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, Sayı. 5, Aralık 2010, s.76.

²⁷⁴Cihangir, s.110.

faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır.²⁷⁵ Türk bankacılık sektörünün karşılaştığı bu krizler, bankacılık sektöründe birleşmeleri zorunlu kılmıştır. Kriz sonrasında bankaları daha güçlü ve sağlıklı yapıya kavuşturmak ve ekonomi üzerinde yarattıkları riski ortadan kaldırmak amacıyla kamu otoriteleri tarafından banka birleşmeleri gerçekleştirilmiştir.²⁷⁶ Bu dönemde bankacılık sektöründe TMSF'ye devirler, Fon kapsamındaki bankaların birleştirilmesi ve yerli ve yabancı bankalara satılması ile özel sektör bankalarının kendi aralarında gerçekleştirdikleri birleşme faaliyetleri yaşanmıştır.²⁷⁷ Bu bağlamda 1999-2003 yılları arasında faaliyetlerini yerine getiremeyecek duruma gelen 20 banka TMSF'ye devredilmiş, 8 bankanın faaliyetine son verilmiş, tasfiye edilmiş ve 11 banka birleşmesi gerçekleştirilmiştir.²⁷⁸

Krizin en önemli etkilerinden bir tanesi de yabancı yatırımcıların Türk bankalarına olan ilgisini artırmış, bu süreçte yabancı yatırımcılar Türk bankalarını satınalmaya ve onlarla ortaklık kurmaya yönelmişlerdir. Aynı zamanda bazı yabancı bankalar da Türk bankaları ile birleşmeye niyetlenmişlerdir. Bu bağlamda Banque National de Paris (BNP) Finansbank'ı satın almış, daha sonra HSBC Demirbank'ı satın alarak Türk bankacılık sektörüne girmiştir.²⁷⁹

Bu dönemde yaşanan kriz sonrasında mali yapısının bozulması nedeniyle TMSF'ye devredilen Demirbank, birleşme ve devir için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Elinde çok fazla hazine bonusu ve devlet tahvili bulunduran Demirbank, krizin ortaya çıkmasıyla vadesi gelen kredilerini ödeyebilecek likiditeye sahip olmadığı için ihtiyacı olan kaynağı gecelik %1000'e borçlanarak temin etmiştir. Faizlerin iyice artmasıyla yükümlüklerini yerine getiremeyen Demirbank böylece TMSF'ye devrolmuştur.²⁸⁰ Daha sonraki tarihte de HSBC tarafından satın alınmıştır.

3.2.2. Etkinlik ve Karlılığı Artırmak

Teknolojik gelişme, serbestleşme ve küreselleşmeyle birlikte tüm piyasalarda rekabetçi bir ortamın oluşması ve bu alanda meydana gelen düzenlemeler, etkisini bankacılık sektöründe de göstermiştir. Bu süreçte ürün çeşitliliği ve kalitesi yanında fiyata odaklanan rekabetin artması kar oranlarının azalmasına neden olmuştur. Bu

²⁷⁵Deniz ve Işık, s.71.

²⁷⁶Ali İhsan Yiğitoğlu, "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi", *Sosyo Ekonomi*, Sayı.1, (2005), s.119.

²⁷⁷Altay, s.28.

²⁷⁸Yiğitoğlu, s.119.

²⁷⁹Cihangir, s.111.

²⁸⁰Deniz ve Işık, s.71.

nedenle bankalar, düşen kar oranlarını telafi etmek amacıyla birleşme ve devralma işlemlerine yönelmişler ve ölçeği büyütme, maliyetleri kontrol etme, işlem hacmini artırma gibi stratejilerle karlılıklarını korumaya çalışmışlardır.²⁸¹

Türk bankacılık sektöründe net kar oranlarının 1988-1998 yılları arasında yüksek düzeyde seyretmesi bu sektörü yatırımcılar açısından cazip hale getirmiştir. Bu dönemde hem sektördeki banka sayısında artış yaşanmış hem de bankaların net kar/toplam aktif değerleri %2,25 civarında seyretmiştir. Sektörde yüksek kar düzeyinin varlığı bir yandan sektörde sermaye birikimini hızlandırırken diğer yandan da sektöre yeni firmaların girmesini çekici hale getirerek kar oranlarının azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle 1998 yılından itibaren kar oranları azalmaya başlamıştır.²⁸² Bu gelişmelere ilave olarak Türkiye’de de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan kriz döneminde bankacılık sektöründe düşen kar oranları bankalar arasında birleşme faaliyetlerini zorunlu kılmıştır.²⁸³

3.2.3. Ölçek Ekonomilerinden Yararlanmak

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde uygulamaya konulan düzenlemeler ile yapısal dönüşüm geçiren ve rekabetçiliği artan sektörde gerçekleşen birleşme ve devirlerin maliyet etkinliği ve ölçek ekonomisinden yararlanma arayışlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, özellikle aynı grup içerisinde faaliyet gösteren bankaların birleştirilmesi yönünde yaşanan deneyimler bu amacı yansıtmaktadır.²⁸⁴

3.2.4. Yasal Düzenlemeler ve Vergisel Teşvikler

Türk bankacılık sektörünün 2000 ve 2001 yıllarında karşılaştığı kriz sonucunda istikrarsızlığa sürüklenen sektörü yeniden yapılandırmak amacıyla 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 18.-1. maddesinde yer verilen bankaların devir, birleşme ve tasfiye hükümlerinde değişiklik yapılarak banka birleşmeleri özendirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu kanunun ilgili maddesi “Türkiye’de faaliyette bulunan bankalardan birinin diğer bir veya birkaç banka ile birleşmesi veya bütün borç, alacak ve mevduatını Türkiye’de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi, Kurulun iznine bağlıdır. İzin tarihinden itibaren üç ay içinde ilgili bankaların yetkili organlarınca

²⁸¹Dinçer, s.112,

²⁸²Akar ve Çiçek, s.176.

²⁸³Dinçer, s.112.

²⁸⁴BDDK, (Aralık 2010), s.76.

karar alınarak devir veya birleşme işlemlerine geçilmediği takdirde, verilen izin geçersiz olur. Merkez Bankası, Kurulca alınacak karar üzerine devir veya birleşme işlemleri süresince bankalara mevduat munzam karşılıkları hesabından iadeler yapabilir veya bu yükümlülüklerini erteleyebilir. (Dördüncü cümle 4672 sayılı Kanunun 10 uncu maddesi ile değiştirilmiştir.)² Bankaların bu Kanun hükümlerine göre birleşme ve devirlerinde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının yüzde yirmiyi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun 7, 10 ve 11 inci maddeleri hükümleri uygulanmaz. “ şeklinde değiştirilmiştir.²⁸⁵ Ayrıca 27.06.2001 tarihli 24446 sayılı Resmi Gazete’de, BDDK tarafından hazırlanan ve bankaların devir ve birleşmeleriyle ilgili genel prensipleri ve süreçleri tanımlayan “Bankaların Birleşmeleri ve Devirleri Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır.

Söz konusu dönemde bankaların devir ve birleşme işlemlerinin özendirilmesi ve sürecin hızlandırılması amacıyla vergisel teşvikler getirilmiştir.²⁸⁶ 4605 sayılı kanunun 7. maddesi ile Kurumlar Vergisi Kanunu’na 31.12.2003 tarihine kadar uygulanmak üzere eklenen geçici 29. madde ile bankalara vergi kolaylığı sağlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de faaliyette bulunan bir bankanın BDDK’dan izin almak koşulu ile ve izin tarihinden itibaren üç ay içinde yetkili organlarınca karar alınarak devir ve birleşme işlemlerine geçilmesi halinde, diğer bir veya birkaç bankayla birleşmesi veya tüzel kişiliği ortadan kalkmak suretiyle bilanço değerlerini kısmen veya tamamen diğer bir veya birkaç bankaya devretmesi ya da hisseleri kısmen veya tamamen TMSF’ye ait olan bir bankanın bilanço değerlerinin TMSF tarafından devralınması halinde devir veya birleşmeden doğan kazançlar, kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bununla birlikte, tüzel kişiliği sona eren banka veya bankaların, devir ya da birleşme faaliyetinden önce düzenlenmiş son bilançolarında görülen ve kanunen indirilebilir nitelikteki zarar tutarını devralan ya da birleşilen banka, beş yıldan fazla nakledilmemek koşuluyla gider olarak kazancından indirme olanağına sahip olmuştur. Ayrıca devralınan ya da birleşilen banka veya bankaların, alan bankaya devralacak taşınır ve taşınmaz mallarının devir işlemlerinde düzenlenecek belgeler ve sözleşmeler, her türlü

² Maddenin 4 üncü cümlesinin 4672 sayılı Kanunla değişmeden önceki meri metni: “Bankaların bu madde hükümlerine göre birleşme ve devirlerinde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanmaz.”

²⁸⁵ 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/Bankacilik_Kanunu.aspx (04 Nisan 2013).

²⁸⁶ BDDK, *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, Çalışma Tebliği, 3 Eylül 2010, s.54.

vergi, resim ve harçtan istisna tutulmuştur.²⁸⁷ Bu düzenlemeler neticesinde 2001 ve 2002 yıllarında devir ve birleşme faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.

01.11.2005 tarihinde 25983 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile 4389 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bankacılık Kanunu'nun 19. maddesinde bankaların birleşme, bölünme ve pay değişimine yönelik hükümlere yer verilmiştir. Bankalar Kanunu'nun 18. maddesinde "Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin diğer bir veya birkaç banka ile birleşmesi veya bütün borç, alacak ve mevduatını Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi"nden bahsedilmiştir. Buna karşılık, Bankacılık Kanunu'nun 19. maddesinde "Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin diğer bir veya birkaç banka veya finansal kuruluş ile birleşmesi veya bütün aktif ve pasifi ile diğer hak ve yükümlülüklerini Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi, bütün aktif ve pasifleri ile diğer hak ve yükümlülüklerini devir alması veya bölünmesi ya da pay değişimi"nden söz edilmiştir. Bu düzenleme ile bir finansal kuruluş ile bir ya da birkaç banka arasında da birleşme faaliyetinin yolu açılmıştır.²⁸⁸ Sonuç olarak kriz sonrası teşvik edilen banka birleşme ve devirleri, daha sonraki dönemlerde de desteklenmiştir.

3.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE UYGULAMADA BİRLEŞME VE DEVİRLER

Banka birleşmeleri, kamu tarafından zorunlu olarak gerçekleştirilen banka birleşmeleri ve piyasa tarafından gerçekleştirilen gönüllü banka birleşmeleri diye ikiye ayrılabilir. Türkiye'de gerçekleştirilen banka birleşmelerinin daha çok kamu tarafından zorunlu olarak gerçekleştirilen banka birleşmeleri şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.²⁸⁹ Diğer bir deyişle Türkiye'de gerçekleşen banka birleşmeleri, genelde zor durumda olan bankaları kurtarmak amacıyla Hazine tarafından dikte edilen zorunlu banka birleşmeleri şeklinde olmuştur. Ancak Türk bankacılık sisteminde 2001 ekonomik krizinden sonra yaşanan yeniden yapılandırma süreci ile birlikte gönüllü banka birleşme faaliyetleri gerçekleştirmeye de başlamıştır.²⁹⁰

Türkiye'de bankacılık sisteminde gerçekleşen banka birleşme ve devirleri iki ana başlık altında ele alınacaktır. Türk bankacılık sektörünün yapılanmasında önemli

²⁸⁷ Akgüç, s.18.

²⁸⁸ Bafra, s.61-64.

²⁸⁹ Ural ve Acar Balaylar, s.19.

²⁹⁰ Şahözkan, s.31-35.

bir paya sahip olan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri çerçevesinde gerçekleşen birleşme ve devirler üzerinde ağırlıklı olarak durulacak, daha sonra 2002 sonrasında gerçekleşen birleşme ve devirler incelenecektir.

3.3.1. 1997-2002 Yılları Arasında Gerçekleşen Birleşme ve Devirler

Bu dönemde gerçekleşen birleşme ve devirler zorunlu banka birleşmeleri ve gönüllü banka birleşmeleri şeklinde iki başlık altında incelenecek olup zorunlu banka birleşmeleri, TMSF kurulmadan önce gerçekleşen birleşme ve devirler ile TMSF kurulduktan sonra gerçekleşen birleşme ve devirler şeklinde iki alt başlık altında incelenecektir.

3.3.1.1. Zorunlu Banka Birleşmeleri

Yasal zorunluluktan kaynaklanan banka birleşmeleri, bazı bankaların kamu bankalarına, bazı özel bankaların ise TMSF'ye devri şeklinde gerçekleşmiştir.²⁹¹ Bu birleşmeler TMSF kurulmadan önce gerçekleştirilen birleşmeler ve TMSF kurulduktan sonra yapılan birleşmeler şeklinde iki alt başlık altında incelenecektir.

3.3.1.1.1. TMSF Kurulmadan Önce Gerçekleşen Birleşme ve Devirler

Türk bankacılık tarihinde TMSF kurulmadan önce kamu otoritesinin zorlamasıyla yapılan birleşmeler aşağıdaki gibidir²⁹²:

- a) 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, 1932 yılında Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almış, 1933 yılında ise Sümerbank'a devredilmiştir.
- b) 1927 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası, 1946 yılında Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'na devredilmiştir.
- c) 1950 yılında kurulan Türkiye Eski Muharipler Bankası (Muha Bank) ile 1957 yılında kurulan Tümsu Bank, 1959 yılında Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası adı altında birleştirilmiştir.
- d) 1955 yılında kurulan Türkiye Turizm Bankası 1960 yılında T.C. Turizm Bankası'na devredilmiştir.

²⁹¹Cihangir ve Demirkol, s.3.

²⁹²N.Oğuzhan Altay, "Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı. 10, (Ekim 2002), s.35-36.

- e) 1953 yılında kurulan Türk Ekspres Bankası ile 1955 yılında kurulan Buğday Bankası 1962 yılında Anadolu Bankası adı altında birleştirilmiştir.
- f) 1938 yılında Halk Bankası tarafından kurulan İstanbul ve Ankara Halk Sandıkları ile 1957 yılında kurulan İzmir Halk Sandığı, 1963 yılında Halk Bankası'na devredilmiştir.
- g) İstanbul Bankası, Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası 1983 yılında T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.
- h) İstanbul Emniyet Sandığı 1984 yılında T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.
- i) 1959 yılında kurulan Türkiye Öğretmenler Bankası 1992 yılında Halk Bankası'na devredilmiştir.
- j) 1952 yılında kurulan Denizcilik Bankası 1992 yılında Emlak Bankası'na devredilmiştir.

Bankacılık sektöründe 1970'li yıllara kadar toplam altı birleşme ve devir faaliyeti gerçekleşmiştir. 1930'lu yıllarda yaşanan birleşmeler, tüm dünyada yaşanan ekonomik bunalımın bir sonucu olarak kendisini göstermiştir. 1960'lı yıllarda yaşanan birleşmeler ise 1958 yılında uygulanan istikrar programından sonra başlayan bunalım sonucunda yaşanmıştır. 1970'li yılların ortalarında firmaların finansman yetersizliği sorunu ve enflasyonist baskılarla karşılaşmaları borçlanma maliyetlerini artırmıştır. Bu nedenle büyük şirketler ya bir bankanın yönetim ve denetiminde söz sahibi olacak kadar bir hisseye sahip olma yoluna gitmişler ya da yerel bankaları satın almışlardır. Bu nedenle söz konusu dönemde bankalar arasında bir birleşme gerçekleşmemiştir.²⁹³

1980 sonrasında finansal serbestleşmenin beraberinde getirdiği ekonomik krizle birlikte krize dayanamayan bankalar birleşme faaliyetine yönelmişlerdir. 2001 yılına kadar Türkiye'de gerçekleştirilen banka birleşmeleri, genelde zor durumda kalan bankaların birleşmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de yapılan banka birleşmeleri diğer gelişmekte olan ülkelerdeki gibi daha çok banka yönetiminin isteklerine bağlı olarak değil, piyasa koşullarının zorlamasıyla ve daha çok krizlerden sonra devlet müdahalesiyle yapılmıştır.²⁹⁴

²⁹³Takan, s.745.

²⁹⁴Deniz ve Işık, s.70.

3.3.1.1.2. TMSF Kurulduktan Sonra Gerçekleşen Birleşme ve Devirler

Türkiye’de tasarruf mevduatının korunmasına yönelik ilk yasal düzenleme 30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu’na dayanmaktadır. Bu kanun süreç içerisinde 1936, 1958, 1960 yıllarında değişikliğe uğramıştır. 22.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren Bankalar Hakkında 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TMSF kurulmuştur. Fonu idare ve temsil etme görevi Merkez Bankası’na verilmiştir. Söz konusu kararnamenin Fon ile ilgili düzenlemeleri 25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile yasalaşmıştır. Fona, 16.06.1994 tarih ve 538 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tasarruf mevduatını sigorta etmenin yanı sıra bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gerektiğinde yeniden yapılandırma görevi verilmiştir.²⁹⁵ Fon, 2000 yılı başında uygulamaya konulan istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektörünün gözetim ve denetimi amacıyla oluşturulan BDDK’ya bağlanmıştır. Ayrıca Hazine Müsteşarlığı’na bağlı bankacılık denetim elemanları olan Bankalar Yeminli Murakıplarının BDDK’ya aktarılmasıyla birlikte Merkez Bankası’nın ve Hazine Müsteşarlığı’nın bankacılık sektörüne ilişkin görevlerine son verilmeye başlanmıştır.

1930’lu yılların başından 1990’lı yılların ortalarına kadar geçen süredeki banka devirleri kamu bankalarına devir şeklinde gerçekleşirken, daha sonra yaşanan devirler çoğunlukla TMSF kapsamına alınma biçiminde olmuştur. TMSF’ye yapılan devirler, 1994-1999 yılları arasında Merkez Bankası kapsamındaki Fon’a bağlı olarak gelişmiş, 2000-2002 döneminde gerçekleşen birleşmeler ise BDDK bünyesindeki Fon’a devirler yönünde gerçekleşmiştir.²⁹⁶

Türkiye ekonomisinde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, faiz oranlarının yükselmesine, devalüasyon ile TL’nin değer kaybetmesine, Merkez Bankası’nın ve ekonomi yönetiminin kredibilite sorununa, reel sektörün ve ekonominin daralmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler etkisini bankacılık sektöründe de göstererek sektörde, vade uyumsuzluğu sonucunda fonlama zararına, menkul değerler portföyünün değer kaybetmesi ve yüksek orandaki DİBS nedeniyle likidite riskinin artmasına, açık pozisyon nedeniyle fonlama zararına, aktif kalitesinin düşmesiyle birlikte kredi riskinin yükselmesine, siyasal istikrarsızlık ve ekonomiden sorumlu yetkililer arasındaki uyumsuzluk nedeniyle piyasa riskinin artmasına neden olmuştur.

²⁹⁵ TMSF, <http://www.tmsf.org.tr/tarihce.tr> (22 Mart 2013)

²⁹⁶ Altay, s.27.

Yaşanan krizlerin reel sektör üzerindeki daraltıcı etkisinin bir sonucu olarak bankacılık sektöründe aktif kalitesi zayıflamış ve takipteki alacaklar artmıştır.²⁹⁷

Krizlerden sonra uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde oluşturulan Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı ile birlikte finansal açıdan zayıf olan bankaların TMSF bünyesine alınması ve özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması odak noktası olmuştur.²⁹⁸ 1997-2002 yılları arasında TMSF bünyesine alınan banka sayıları yıllar itibarıyla aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.1.
1997-2002 Döneminde TMSF Bünyesine Alınan Banka Sayıları

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	1	-	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	5	-	12
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	2	-	5
Tasfiye Sürecindeki Banka Sayısı	-	-	-	-	-	1	-	1
TMSF Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	9	2	-	2

Kaynak: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-VII, Ekim 2003, s.21.

1997 yılından Ekim 2003 yılına kadar toplam 20 banka TMSF'ye devredilmiştir. TMSF, devraldığı bankaları çözümlemek amacıyla bünyesindeki 20 bankanın 12 tanesini birleştirmiş, 6 tanesini faaliyet gösteren diğer bankalara satışını gerçekleştirmiş ve Fon bünyesine alınmayan bir bankayı da tasfiye etmiştir. Böylece mali bünyesi bozulan ve faaliyete devam etmesi sektörün istikrarı ve işleyişi için tehlike oluşturabilecek 20 adet banka ile ilgili işlem yapılmıştır.²⁹⁹

Aşağıdaki tabloda 1997-2002 yılları arasında TMSF bünyesine alınan bankaların çözülmesi ile ilgili süreçler daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

²⁹⁷ Özkan ve Günay, s.670.

²⁹⁸ Boyacıoğlu, s.530.

²⁹⁹ Dinçer, s.103.

Tablo 3.2.**TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar ve Mevcut Durum**

Birleştirilen Bankalar	Devir Tarihi	Mevcut Durum
Egebank	21 Aralık 1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirildi.
Yurtbank	21 Aralık 1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirildi.
Yaşarbank	21 Aralık 1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirildi.
Bank Kapital	27 Ekim 2000	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirildi.
Ulusal Bank	28 Şubat 2001	17.04.2001'de Sümerbank ile birleştirildi.
Interbank	7 Ocak 1999	15.06.2001'de Etibank ile birleştirildi.
Esbank	21 Aralık 1999	15.06.2001'de Etibank ile birleştirildi.
İktisat Bankası	15 Mart 2001	04.04.2002'de Bayındırbank ile birleştirildi
Kentbank	9 Temmuz 2001	04.04.2002'de Bayındırbank ile birleştirildi.
EGS Bank	9 Temmuz 2001	18.01.2002'de Bayındırbank ile birleştirildi.
Etibank	27 Ekim 2000	04.04.2002'de Bayındırbank ile birleştirildi.
Toprakbank	30 Kasım 2001	30.09.2002'de Bayındırbank ile birleştirildi.
Satılan Bankalar		
Bank Ekspres	12 Aralık 1998	26.10.2001'de Tekfenbank'a satıldı.
Demirbank	6 Aralık 2000	30.10.2001'de HSBC Bank Plc.'ye satıldı.
Sümerbank	21 Aralık 1999	11.01.2002'de Oyakbank'a satıldı.
Sitebank	9 Temmuz 2001	25.01.2002'de NovabankSA'ya devredildi.
Tarişbank	9 Temmuz 2001	27.12.2002'de Denizbank'a devredildi.
Tasfiye Sürecindeki Bankalar		
T.Ticaret Bankası	6 Kasım 1997	14.08.2002'de tasfiye bilançosu onaylandı.
TMSF Bünyesinde Bulunanlar		
Bayındırbank	9 Temmuz 2001	Varlık yönetimi işlevini yürütecek geçiş bankası olarak yapılandırılmaktadır.
Pamukbank*	19 Haziran 2002	Satış süreci içindedir.

Kaynak: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-VII, Ekim 2003, s.25.

*BDDK'nın 9.11.2004 tarih ve 1415 Sayılı Kararı ile Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Pamukbank T.A.Ş. Genel Kurullarının devre dair kararlarının tesciline onay verilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda tescil işlemleri 12 Kasım 2004 tarihinde yapılmış ve aynı gün akşamı Devir Protokolü uyarınca Pamukbank T.A.Ş.'in Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye fiili devir işlemleri gerçekleştirilmiş, 17 Kasım 2004 tarihinden itibaren birleşik tek banka olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. (TBB, www.tbb.org.tr) (22 Mart 2013).

TMSF bünyesinde bulunan beş bankanın Sümerbank ile birleştirilmesi sonucunda ilk geçiş bankası oluşturulmuştur. Sümerbank daha sonra 2002 yılında Oyakbank'a satılmıştır. Interbank ve Esbank ikinci geçiş bankası olan Etibank altında birleştirilmiştir. 2002 yılında Etibank ise geçiş bankası olan Bayındırbank ile birleştirilmiştir. TMSF bünyesine alınan altı banka satılmış, bir banka da tasfiye sürecine girmiştir.³⁰⁰

Yukarıda değinildiği, tablodan da görüldüğü gibi TMSF bünyesine alınan bankalar ilerleyen dönemlerde ya satılmış, ya birleştirilmiş ya da tasfiye edilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi bu birleşmeler, banka sahipleri tarafından istenilen faaliyetler olarak gerçekleşmemiştir. Daha çok ekonomik, siyasi, yapısal gibi olumsuz koşullar nedeniyle kamu otoritesinin yapmak zorunda kaldığı faaliyetler neticesinde gerçekleşmiştir.³⁰¹

3.3.1.2. Gönüllü Banka Birleşmeleri

Finansal serbestleşmeyle birlikte gittikçe artan rekabet koşullarında ve 2000'li yılların başında yaşanan krizler sonucunda Türk bankacılık sisteminde kar oranları azalmaya başlamıştır. Bu nedenle bankalar gerek verimsizliği azaltarak kar oranlarını artırmak ve gerekse pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla büyüme ve marka yaratma ihtiyacı hissetmeye başlamışlardır. Bu bağlamda bankalar, ya başka bir banka ile ya da sigorta kuruluşları gibi benzer kuruluşlarla birleşmeye yönelmek durumunda kalmışlardır.

Bütün piyasaları küreselleşen bir dünyada, rekabet edebilmek için uluslararası kurallara uyma gerekliliği bankacılık sisteminde de etkisini göstermiştir. Büyük bankaların Türk bankacılık sektörüne girmeleri ile birlikte mevcut bankaların bu bankalar ile rekabet edebilmesi için verimliliği artırmalarını, ölçeği büyütmelemlerini, daha güçlü olabilmek için özkaynaklarını artırmalarını, rasyolarını uluslararası rasyolara adapte etmelerini, maliyeti düşürmelerini ve büyük teknolojik yatırımlara girmelerini gerektirmiştir.³⁰²

Kasım 2000 krizi ile likidite ve faiz riskinin ortaya çıkması, daha sonra bu risklere Şubat 2001 krizi ile kur riskinin eklenmesi mali bünyesi zayıf olan bankaları

³⁰⁰Özkan ve Günay, s.673.

³⁰¹Cihangir ve Demirkol, s.5.

³⁰²Cihangir ve Demirkol, s.8.

olumsuz etkilediği gibi mali bünyesi güçlü olan bankaları da olumsuz etkilemiştir. Mali bünyesi zayıf olan ve krizlerin etkisiyle daha da kötüleşip faaliyetini sürdüremez hale gelen bankalar TMSF'ye devredilirken, mali bünyesi güçlü olan bankaların da karlılık performansı kötüleşmiş ve ciddi sermaye kayıplarıyla karşılaşmışlardır. Krizlerin özel bankalar üzerinde yol açtığı olumsuz etkileri gidermek ve bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla öncelik, özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmelerine ve piyasa risklerinin sınırlandırılmasına verilmiştir. Bunun dışında yine krizlerin yol açtığı olumsuz etkileri gidermek amacıyla bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri sağlanmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda devir ve birleşmelerde artış yaşanmıştır.³⁰³

Bu gelişmeler çerçevesinde Türk bankacılık sisteminde gönüllü birleşmelere gerçek anlamda 2001 yılında rastlanmaktadır. Gönüllü banka birleşmelerine geçmeden önce konu ile yapılan çalışmalarda birleşme ve devir kavramlarının birbirleri yerine kullanıldığı dikkat çekmektedir. Birleşme kavramı, iki ya da daha fazla bankanın tasfiyesiz sona ermesi ve yeni bir bankanın kurulmasını ifade ederken; devir kavramı devir alınan bankanın tüzel kişiliğinin sona ermesini, devralan bankanın ise aynı tüzel kişilik altında faaliyetine devam etmesini ifade etmektedir. Örneğin; Körfez Bankası-Osmanlı Bankası-Garanti Bankası arasında gerçekleşen işlemler tanım gereği devir işlemi olurken, literatürde birleşme şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmada da banka birleşme ve devirleri literatürde ve akademik çalışmalarda ele alındığı gibi incelemeye alınmıştır.

Sektör içindeki ilk gönüllü birleşme hareketi, Doğu Grubu'nun çoğunluk hissesine sahip olduğu Birleşik Türk Körfez Bankası ile Osmanlı Bankası arasında gerçekleşmiştir. Daha sonra yine Doğu Grubu'nun çoğunluk hissesine sahip olduğu Garanti Bankası ile Osmanlı Bankası'nın birleşmesi sonucunda, Garanti Bankası Türk bankacılık sisteminde 11 milyar dolar aktif büyüklüğü ile en büyük özel ticari banka olmuştur.³⁰⁴

Garanti Bankası ile Osmanlı Bankası'nın birleşme nedenleri incelendiğinde, temelde Osmanlı Bankası'nın mevcut faaliyet zararının artmasını engellemek olduğu karşımıza çıkmaktadır. Çünkü söz konusu dönemde Osmanlı Bankası'nın sermayesinin tamamını yitirmiş olması ve faaliyet zararı ile çalışması, bankayı

³⁰³BDDK, (Ekim 2003), s.45-53.

³⁰⁴Şahözkan, s.35.

TMSF'ye devredilme tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı Bankası'nın TMSF'ye devredilmesi, Osmanlı Bankası'nın içinde bulunduğu grubun piyasadaki prestijini olumsuz yönde etkileyeceğinden dolayı banka grup içi banka birleşmesi dahilinde Garanti Bankası'na devredilmiştir. Bunun dışında Garanti Bankası'nın pazar payını genişletme ve ölçek ekonomilerinden yararlanma isteği ile 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ortamının birleşme faaliyeti üzerinde etkisi olmuştur.³⁰⁵

Aşağıdaki Tablo 3.3'te Türk bankacılık sisteminde kriz döneminde gerçekleşen gönüllü birleşme ve devirler daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 3.3.
Gönüllü Banka Birleşme ve Devirleri Mevcut Durum

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfez Bank	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001'de Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası'na devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihi itibarıyla Garanti Bankası'na devredilmiştir.
HSBC Bank Plc.	Demirbank	HSBC Bank Plc.	Demirbank 14.12.2001'de HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Tekfen Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres'in Tekfen Bank A.Ş.'ye devri 20.10.2001'de tamamlanmış olup devir tarihi itibarıyla unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002'de Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyak Bank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır.
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JP Morgan Chase & CO	İki bankanın birleşmesi 14.12.2001 tarihinde tescil edilmiştir.
Sinai Yatırım Bankası	T.Sinai Kalkınma Bankası	T.Sinai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sinai Yatırım Bankası, 29.03.2002 tarihinde T. Sinai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.
Milli Aydın Bankası (Tarişbank)	Denizbank	Denizbank	27 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Milli Aydın Bankası'nın Denizbank'a devrine ilişkin işlemler tamamlanmıştır.

³⁰⁵Ummühan Aslan, s.130-131.

Tablo Devam

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Finansbank	Fibabank	Finansbank	03.04.2003 tarih itibariyle Finansbank A.Ş. ve Fibabank A.Ş.'nin devre dair Genel Kurul Kararlarının tescil edilmesine onay verilmiştir. 09.04.2003 tarihinde Fibabank A.Ş.'nin tüzel kişiliği ticaret sicilinden silinerek sona ermiştir.
Benkar Tüketici Finansmanı ve Kart Hiz.	HSBS	HSBC	25 Aralık 2002 tarihi itibariyle Benkar Tüketici Finansmanı ve Kart Hizmetleri şirketi HSBC Bank'a devredilmiştir.

Kaynak: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-VII, Ekim 2003, s.54.

3.3.2. 1997-2002'deki Gelişmelerin Bankacılık Sektörüne Yansıması

Bankacılık sektöründe yeniden yapılanma sürecinde gerçekleştirilen düzenlemeler, sektördeki banka, şube ve personel sayısını, yoğunlaşma oranını, ortalama aktif karlılığını ve bilanço yapısına ilişkin büyüklükleri etkilemiştir.

Banka sayısının en yüksek seviyeye ulaştığı 1999 yılından sonra bankacılık sisteminin karşılaştığı 2000 ve 2001 krizleri sonucunda bankacılık sektörü önemli ölçüde küçülmüştür. TMSF yönetiminde bulunan bazı bankaların birleştirilmesi veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetine son verilmesi ve gönüllü birleşme faaliyetlerinin gerçekleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur.³⁰⁶

Tablo 3.4.'te de görüldüğü gibi, banka sayısının en yüksek düzeyde olduğu 1999 yılından sonra sektörün karşılaştığı krizlerle birlikte banka sayısında azalmalar başlamış ve 2002 yılı sonunda faaliyet gösteren banka sayısı 54'e gerilemiştir.

³⁰⁶ Özkan ve Günay, s.674.

Tablo 3.4.
1997-2002 Yılları Arasında Banka, Şube ve Personel Sayısı

Yıllar	Banka* Sayısı	Şube** Sayısı	Personel Sayısı
1997	72	6.819	154.864
1998	75	7.370	166.492
1999	81	7.691	173.988
2000	79	7.837	170.401
2001	61	6.908	137.495
2002	54	6.106	123.271

Kaynak: TBB, Bankalarımız yayınlarının ilgili yıllarından düzenlenmiştir.

*Mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları sayısını göstermektedir.

**Yurt içi ve yurt dışı şube sayılarından oluşmaktadır.

Krizler sonrasında ekonomide yaşanan daralmaya paralel olarak uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı kapsamında ve verimliliği yükseltme amacıyla şube ve personel sayısında hızla azalış yaşanmıştır. Kriz döneminde bankacılık sisteminde yaklaşık 40 bin kişi işini kaybetmiştir.³⁰⁷

Bankacılık sisteminde, banka yoğunlaşması piyasanın tam rekabetten uzaklaşmasını ve piyasada faaliyet gösteren bankaların fiyatları belirlemede etkili olmasını ifade etmektedir.³⁰⁸ Bu çerçevede 1998-2002 yılları arasında yoğunlaşma oranları incelendiğinde ilk beş ve on bankanın payının yıllar itibarıyla arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 3.5.
1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma (Yüzde)*

Yıllar	İlk Beş Banka			İlk On Banka		
	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	Toplam Krediler	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	Toplam Krediler
1998	44	49	40	68	73	73
1999	46	50	42	68	69	73
2000	48	51	42	69	72	71
2001	56	55	49	80	81	80
2002	58	61	55	81	86	74

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar verilerinden düzenlenmiştir.

* Toplam aktiflere göre

³⁰⁷ Özkan ve Günay, s.674.

³⁰⁸ Deniz ve Işık, s.61.

Sektördeki ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı 1998 yılında yüzde 44 iken 2002 yılında yüzde 58'e, toplam mevduatlar içindeki payı yüzde 49'dan yüzde 61'e, toplam kredilerdeki payı ise yüzde 40'tan yüzde 55'e çıkmıştır. Sektördeki ilk beş bankanın toplam aktiflerdeki, mevduatlardaki ve kredilerdeki payı ortalama yüzde 13,5 artmıştır. Sektördeki ilk on bankanın payları incelendiğinde, toplam aktifler içindeki payı 1998 yılında yüzde 68 iken 2002 yılında yüzde 81'e, toplam mevduatlar içindeki payı yüzde 73'ten yüzde 86'ya, toplam krediler içindeki payı ise yüzde 73'ten yüzde 74'e çıkmıştır. Sektördeki ilk on bankanın toplam aktiflerdeki ve mevduatlardaki payı yüzde 13 artarken, toplam kredilerdeki payında önemli bir değişiklik olmamıştır.³⁰⁹

1998-2002 döneminde bankaların ortalama aktif karlılığı incelendiğinde, Şubat 2001 krizi sonrası TL'nin önemli şekilde değer kaybetmesi ile bankaların kambiyo zararları ve artan faiz oranları nedeniyle oluşan fonlama zararları bankacılık sektörünün karlılık performansının azalmasına neden olmuştur.³¹⁰ Bu durum aşağıdaki Tablo 3.6'da daha detaylı bir şekilde görülmektedir.

Tablo 3.6.

1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılığı (Yüzde)

	1998	1999	2000	2001	2002
Sektör	2,7	-0,6	-3,1	-6,6	1,1
Ticaret Bankaları	2,5	-1,0	-3,5	-6,7	0,9
Kamu Sermayeli Bankalar	0,8	1,5	-0,6	-3,0	1,6
Özel Sermayeli Bankalar	5,6	5,6	1,2	-7,7	2,0
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-72,7	-101,3	-51,3	-32,0	-18,0
Yabancı Bankalar	7,1	8,2	0,7	0,6	1,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,9	7,5	5,3	-5,7	4,9
Kamu Sermayeli Bankalar	6,6	7,5	5,3	-5,9	6,0
Özel Sermayeli Bankalar	8,1	8,3	5,7	-4,8	2,3
Yabancı Bankalar	6,2	5,3	4,6	-4,4	1,2

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar verilerinden düzenlenmiştir.

Bankacılık sektörü genelinde aktif karlılığı 1998-2001 yılları arasında giderek azalmış özellikle 2001 yılında yaşanan kriz döneminde yüzde -6,6'ya düşmüştür. Bu dönemde yabancı bankalar sektör ortalamasının üstünde kalırken, TMSF'ye devredilen bankalar çok büyük zararlar kaydetmiştir. Özel bankalar 1998 ve 1999 yılında aktif

³⁰⁹ BDDK, (Ekim 2003), s.31-32.

³¹⁰ Özkan ve Günay, s.675.

karlılıklarını korurken, bu oran 2001 yılında yüzde 1,2'ye düşmüştür. Ancak daha sonra 2001 yılında önemli ölçüde düşüş göstererek yüzde -7,7 şeklinde gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde yabancı bankalar pozitif getiri oranlarını korumuş olmasına rağmen ekonominin olumsuz gidişatından etkilenmişlerdir. Bu nedenle yıllar itibariyle karlılık oranları azalmıştır. Kamu bankalarının karlılık oranlarında ise özellikle 2001 yılında önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır.³¹¹ Ekonominin karşılaştığı krizden sonra Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın uygulanmasıyla birlikte bankacılık sektörünün olumsuz gidişatı düzelmeye başlamış, bu bağlamda sektörün karlılık oranı 2002 yılında 1,1'e yükselmiştir.

Bankacılık sektörünün performans analizi yapılırken aktif karlılığının yanında özkaynak karlılığına da bakılabilir. Bu bağlamda Türk bankacılık sektörünün 1998-2002 yılları arasında sahip olduğu özkaynak karlılığı Tablo 3.7.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.7.
1998-2002 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Karlılığı (Yüzde)

	1998	1999	2000	2001	2002
Sektör	44,9	-14,9	-72,8	-76,5	9,2
Ticaret Bankaları	43,6	-29,2	-96,3	-83,6	8,3
Kamu Sermayeli Bankalar	20,0	48,2	-20,6	-33,5	15,7
Özel Sermayeli Bankalar	70,8	65,2	12,5	-103,8	16,0
TMSF'ye Devredilen Bankalar	234,8	179,2	139,9	11.760,4	267,9
Yabancı Bankalar	106,7	124,2	11,1	3,2	5,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	56,6	57,7	31,4	-25,4	15,5
Kamu Sermayeli Bankalar	51,6	55,5	29,3	-26,8	16,7
Özel Sermayeli Bankalar	77,9	57,8	33,2	-22,4	10,3
Yabancı Bankalar	69,0	120,0	83,6	-10,5	7,9

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar verilerinden düzenlenmiştir.

1998-2001 yılları arasında sektör genelinde azalma gösteren özkaynak karlılığı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonucunda önemli ölçüde azalma göstermiş ve 2001 yılı itibariyle rekor seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde yabancı

³¹¹Özkan ve Günay, s.676.

bankaların karlılık oranları da azalma göstermiş ancak sektör ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Krizin etkisiyle 2001 yılını zararla kapatan bankacılık sektörü, yeniden yapılandırma programları çerçevesinde 2002 yılında kara geçmiş ancak kar hacmi son derece yetersiz ve karlılık çok düşük bir düzeyde kalmıştır.³¹²

3.3.3. 2002 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Devirler

Bankacılık sektöründe 2001 krizi sonrası yeniden yapılanma sürecinde artış gösteren banka birleşmeleri 2002 sonrasında da devam etmiştir. Bu dönemde gerçekleşen bazı banka birleşmeleri ve devir faaliyetleri şunlardır³¹³:

- a) Temmuz 2005 yılında Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş. Fortis Bank'a satılmıştır. 2005 yılında hisselerinin %50'si Fransız bankası BNP Paribas tarafından alınan Türk Ekonomi Bankası, 14 Şubat 2011 tarihinde Fortis Bank A.Ş.'yi tüm aktif pasifi ile devralmıştır.
- b) 19 Eylül 2005 tarihinde Ak Uluslararası Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş. 'ye tüm hak, alacak ve borçları ile devredilmiştir.
- c) 2005 yılında Garanti Bankası hisselerinin %25,5'i General Electric Grubu'na devredilerek stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır. İspanya'nın ikinci büyük finansal kuruluşu olan Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) Grubu, 2010 yılında General Electric'ten %18.60 ve Doğuş Holding'ten ise %6.29 olmak üzere Garanti Bankası'nın toplam %24.9'luk hissesini devralmıştır. Doğuş Grubu ile BBVA arasındaki yapılan anlaşmada BBVA'ya, %1'lik bir hisse için opsiyon tanınmıştır.³¹⁴
- d) 1 Ekim 2006 tarihinde Koç Bank A.Ş.'nin tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleri ile birlikte ve tüzel kişiliği tasfiyesiz sona ermek suretiyle Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
- e) 28 Temmuz 2006 tarihinde Finansbank A.Ş. hisselerinin %46'sı National Bank of Greece S.A.'ya devredilmiştir. 2012 yılı itibarıyla National Bank of Greece S.A, Finansbank hisselerinin %77,23'üne sahiptir.³¹⁵

³¹²TBB, **Bankalarımız 2002**, s.37.

³¹³TBB, http://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=17/4/2013 (01 Nisan 2013)

³¹⁴<http://haber.gazetevatan.com/garantideki-payimiz-artacak/488049/2/ekonomi> (15 Nisan 2013).

³¹⁵<http://www.finansbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/ortaklik-yapisi.aspx> (18 Nisan 2013).

- f) 28 Eylül 2006 tarihinde Denizbank A.Ş. hisselerinin % 74.99'u Dexia Participation Belgique S.A.'ya devredilmiştir. 2012 yılında, Denizbank'ın ana hissedarları olan Dexia NV/SA ile Dexia Participation Belgium SA (birlikte Dexia), DenizBank hisselerinin %99.85'ini, Sberbank of Russia'ya (Sberbank) devretmiştir.³¹⁶
- g) 2006 yılında Şekerbank ödenmiş sermayesinin yaklaşık %34'ü Bank Turanalem tarafından devralınmıştır.³¹⁷ 2010 yılında, Bank Turanalem'in hisselerinin tamamı Kazakistan Ulusal Fonu Samruk - Kazyna tarafından satın alınmıştır.³¹⁸ Bu gelişmeyle birlikte Samruk-Kazyna, Şekerbank'ın %34'üne sahip olmuştur.
- h) 2006 yılında Citigroup, Akbank hisselerinin %20'sini devralmıştır. 2012 yılında Citigroup, banka sermayesinin yaklaşık yüzde 10,1'ine tekabül eden hisselerini piyasada hızlandırılmış talep toplama yöntemi ile satışa çıkarmıştır.³¹⁹
- i) 16 Mart 2007 tarihinde Tekfenbank A.Ş. hisselerinin % 70'i, Eurobank EFG Holding (Luxemburg) S.A. tarafından devralınmıştır. Bu stratejik ortaklık sonrasında bankanın unvanı Euro Banka Tekfen olarak değişmiştir. Burgan Bank Grubu, Bankanın Eurobank ve Tekfen Holding'e ait olan hisselerini 21 Aralık 2012 tarihinde satın alarak %99.26 payla ana hissedarı olmuştur. Gerekli yasal değişikliklerin tamamlanmasını takiben 28 Ocak 2013 tarihinden itibaren bankanın unvanı Burgan Bank A.Ş. olarak kullanılmaya başlanmıştır.³²⁰
- j) 29 Ocak 2007 tarihinde MNG Bank A.Ş. hisselerinin %50'si Arap Bank PLC ve %41'i ise BankMed tarafından devralınmıştır. 3 Nisan 2007 tarihinde, Banka'nın adı Turkland Bank A.Ş. yani kısaltılmış şekliyle T-Bank olarak değiştirilmiştir. Temmuz 2010'da BankMed T-Bank sermayesindeki payını %41'den %50'ye çıkartmıştır. Kasım 2011 tarihinde Arap Bank İsviçre %22 payla T-Bank hissedarı olmuştur. Arap Bank'ın hissesi %28'e düşmüştür.³²¹

³¹⁶ <http://www.denizbank.com/kisa-kisa/hisse-devri-hakkinda-aciklama.aspx> (15 Nisan 2013).

³¹⁷ Kılıç ve Akın, s.242.

³¹⁸ <http://www.milliyet.com.tr/kazak-bta-bank-satiliyor/ekonomi/sondakika/25.01.2010/1190486/126531> (15 Nisan 2013).

³¹⁹ <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/05/25/citi-akbank-hisselerini-satti> (15 Nisan 2013).

³²⁰ <http://www.burgan.com.tr/hakkimizda/bizi-taniyin> (15 Nisan 2013).

³²¹ <http://www.tbank.com.tr/hakkimizda/detay.aspx?SectionID=WISf6dXFompSGwbE%2bg%2fV6g%3d%3d&ContentID=4QlVA2An0dUi1bBz%2f%2bdnZg%3d%3d> (15 Nisan 2013) .

- k) 24 Aralık 2007 tarihinde Oyak Bank A.Ş.'nin hisselerinin tamamı ING Grubu'na devredilmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Türkiye'de 2005 ve 2006 yıllarında banka birleşme ve satın alma işlemlerinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu birleşme ve satın alma faaliyetlerinin daha çok yabancı bankalar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.³²²

Birleşme ve devirlerin yanı sıra sektörde alternatif bir yeniden yapılanma yöntemi olan ve yabancı sermaye girişi ile sonuçlanan hisse devirleri özellikle 2006 yılında yoğunlaşmıştır.³²³ Aslında krizden önce de var olan yabancı bankaların Türk bankalarına olan ilgisi, Türk bankalarının fiyatının kriz öncesine göre daha ucuz olması nedeniyle artış göstermiştir.³²⁴ Yabancı bankaların ilgisi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Bu dönemdeki Türk Ekonomi Bankası-BNP Paribas, Akbank-Citigroup, Şekerbank-Turan Alem, Garanti Bankası-General Electronics-BBVA, Finansbank-National Bank of Greece, T-Bank-Arap Bank ve BankMed, Denizbank-Dexia-Sberbank, birleşme ve satın alma faaliyetleri stratejik varlık yatırımları şeklinde gerçekleşmiştir.

Dışbank-Fortis Bank, Ak Uluslararası Bankası- Akbank, Koçbank-Yapı Kredi Bankası, Oyakbank-ING Bank, TEB-Fortis Bank ve Tekfen-Burgan Bank birleşme ve satın almaları tam birleşme veya devir alma şeklinde olup satın alınan bankanın tüzel kişiliği ortadan kalkmıştır.

Satın alınan ve birleşilen bankalar daha çok Türk bankacılık sektörünün orta ve büyük ölçekli bankaları olmuştur. Aktif büyüklükleri açısından Türkiye'nin önde gelen bankalarından olan Akbank, Finansbank, Denizbank, Türk Ekonomi Bankası, Türk Dış Ticaret Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası birleşme ve satın alma faaliyetlerine konu olmuştur. Bu bankalar ile gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda bankacılık sektöründe büyük işlemler ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda en büyük banka satışı olan Finansbank-NBG, Denizbank-Dexia, Akbank-Citibank işlemlerinin toplam değeri 10,3 milyar ABD doları tutarındır. Dolayısıyla 2006 yılının en büyük on işleminde ilk üç sırada Finansbank, Denizbank ve Akbank'ın satışları yer almıştır.³²⁵

³²²Kılıç ve Akın, s.241.

³²³BDDK, (Aralık 2010), s.78.

³²⁴Cihangir, s.111.

³²⁵Kılıç ve Akın, s.241-242.

3.3.4. 2002 Sonrası Gelişmelerin Bankacılık Sektörüne Yansıması

Türk bankacılık sektöründe en yüksek banka sayısına ulaşıldığı 1999 yılından sonra banka sayısı yıllar itibariyle azalmıştır. 1999 yılında 81 olan banka sayısı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında 61'e düşmüş ve bu rakam ilerleyen dönemlerde giderek azalmıştır. 2000 yılından sonraki dönemde, sektörde toplam banka sayısı yıllar itibariyle azalış gösterirken küresel sermayeli bankaların sayısı artış göstermiştir. Bu durum küresel sermayenin Türk bankacılık sektörüne olan ilgisinin arttığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılı itibariyle sektördeki banka sayısının yaklaşık 2/3'sini oluşturan mevduat bankalarının yarısı, küresel sermayeli bankalardan oluşmaktadır. 2002 sonrasında sektörde kamu sermayeli banka sayısı değişiklik göstermezken, bu dönemde sektördeki en dikkat çekici değişim özel sermayeli banka sayısındaki azalış olmuştur.³²⁶

2011 yılında mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı, Fortis Bank A.Ş.'nin Türk Ekonomi Bankası A.Ş. bünyesinde birleşmesi sonucunda 44'e kadar gerilemiştir.³²⁷ 2 Ekim 2012 tarihinde Odea Bank A.Ş.'nin yabancı sermayeli banka olarak faaliyete başlamasıyla banka sayısı 45'e yükselmiştir.

Türk bankacılık sektöründe Aralık 2012 tarihi itibariyle faaliyet gösteren 45 bankanın 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankasıdır. Ayrıca faaliyet gösteren 4 tane de katılım bankası mevcuttur. Faaliyet gösteren 32 tane mevduat bankasının 3 tanesi kamu sermayeli, 12 tanesi özel sermayeli ve 16 tanesi yabancı sermayeli bankalardır.³²⁸

Şube ve personel sayıları 2000-2003 döneminde, bankacılık sektörünün karşılaştığı kriz sonucu uygulanan yeniden yapılandırma programı çerçevesinde mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi veya kapatılması, kamu bankalarında yeniden yapılandırma programının uygulanması, banka birleşmeleri yanında bankaların faaliyet giderlerinin sınırlandırılması yönündeki çabalar sonucunda gerilemiştir. Ancak 2003 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yeniden artmaya başlamıştır.³²⁹ ABD'de başlayan ve küresel bir hal alan 2008 krizi, Türk bankacılık sektöründeki istihdamın artış hızının yavaşlamasına neden olsa da kriz sonrasında

³²⁶BDDK, **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler 2011**, Sayı.6, Aralık 2011, s.13.

³²⁷TBB, **Bankalarımız 2011**, Mayıs 2012, s.I-31.

³²⁸TBB, **Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2012**, Rapor Kodu: DT13, Ocak 2013, s.3.

³²⁹TBB, **Bankalarımız 2005**, Mayıs 2006, s.I-37.

istihdam sayısı ılımlı artış eğilimi göstermiştir.³³⁰ Finansal istikrara paralel şekilde hareket eden organik büyüme ile birlikte artışını sürdüren banka şubesi sayısı, 2012 yılı itibarıyla 10 bini aşmıştır.³³¹

Tablo 3.8.
2003 Sonrası Banka, Şube ve Personel Sayısı

Yıllar	Banka Sayısı*	Şube Sayısı**	Personel Sayısı
2003	50	5.966	123.249
2004	48	6.106	127.163
2005	47	6.247	132.258
2006	46	6.849	143.143
2007	46	7.618	158.534
2008	45	8.790	171.598
2009	45	9.027	172.402
2010	45	9.465	178.503
2011	44	9.834	181.418
2012	45	10.234	186.120

Kaynak: TBB, Bankalarımız yayınlarının ilgili yıllarından düzenlenmiştir.

*Mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları sayısını göstermektedir.

**Yurt içi ve yurt dışı şube sayılarından oluşmaktadır.

Tablo 3.8’de görüldüğü gibi 2003 yılında 5.966 olan şube sayısı giderek artmıştır. 2008 yılında yaşanan küresel dalgalanmaların olumsuz etkilerine rağmen 2009 yılında da sektörün güçlü sermaye yapısına ve sağlıklı bilanço yapısına sahip olması nedeniyle şube sayısı, kalkınma ve yatırım bankaları hariç bütün banka gruplarında artmıştır.³³² Şube sayısındaki artış eğilimi 2009 yılından sonra da devam ederek, bir önceki yıla göre 400 adet artışla 2012 yılında 10.234 olmuştur.

2003 yılında 123.249 olan personel sayısı da yıllar itibarıyla artış göstermiş ve 2012 yılında 186.120’ye yükselmiştir. Bankacılık sektöründeki personel sayısında 2003 yılında başlayan güçlü artış eğiliminin küresel krizle birlikte yavaşladığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu dönemde çalışan sayısının ılımlı da olsa artması, Türk bankacılık

³³⁰ Akın ve Ece, s.163.

³³¹ BDDK, (Aralık 2011), s.51.

³³² TBB, Bankalarımız 2009, Mayıs 2010, s.I-32.

sektörünün ve genel olarak Türkiye ekonomisinin krizden etkilenme düzeyinin görece düşük olduğunu göstermektedir.³³³

Bankacılık sisteminde 2000-2005 yılları arasında ilk 5 ve ilk 10 bankanın aktifler içindeki önemli ölçüde artmış, daha sonraki yıllarda bu paylar görece olarak korunmuştur. Bu durum aşağıda yer alan Tablo 3.9'da daha detaylı bir şekilde görülmektedir.

Tablo 3.9.
2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma (Yüzde)*

Yıllar	İlk Beş Banka			İlk On Banka		
	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	Toplam Krediler	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	Toplam Krediler
2003	60	62	54	82	86	75
2004	60	64	48	84	88	77
2005	63	66	56	85	89	80
2006	63	64	58	86	90	83
2007	62	64	57	85	89	83
2008	62	65	58	86	90	84
2009	63	66	55	87	91	85
2010	63	66	57	87	91	86
2011	61	62	58	87	91	87

Kaynak: TBB, Bankalarımız yayınlarının ilgili yıllarından düzenlenmiştir.

2011 yılında sektördeki ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı 2000 yılına göre yüzde 13 artarken, bir önceki yıla göre yüzde 2 azalmıştır. Aynı şekilde toplam mevduatlar içindeki payı 2000 yılına göre yüzde 11 artarken, bir önceki yıla göre yüzde 4 azalmıştır. Toplam kredilerdeki payı ise 2000 yılına göre yüzde 16 artarken, bir önceki yıla göre yüzde 1 artış göstermiştir. 2011 yılında ilk on bankanın toplam aktifler ve mevduatlar içindeki payı da 2000 dönemine göre artış göstermiştir.³³⁴ Ancak son üç yıla bakıldığında bu oranda bir değişme olmamıştır. Toplam kredilerdeki payı ise 2000 dönemine göre yüzde 16 artarken, bir önceki yıla göre yüzde 1 artmıştır.

Türk bankacılık sektöründe görülen birleşme ve devir faaliyetlerinin sektördeki personel sayısı ve aktif yoğunlaşması üzerine etkileri birlikte değerlendirildiğinde, en

³³³ BDDK, (Aralık 2011), s.53.

³³⁴ TBB, Bankalarımız 2011, Mayıs 2012, s.I-35.

büyük etki 2001 yılında Emlak Bankası'nın Ziraat Bankası'na, Osmanlı Bankası'nın Garanti Bankası'na, 2004 yılında Pamukbank'ın Halk Bankası'na ve 2006 yılında Koçbank'ın Yapı ve Kredi Bankası'na devir işlemleriyle gerçekleşmiştir.³³⁵

Türk bankacılık sektörünün 2001 yılında yaşadığı kriz sonucunda önemli azalma gösteren aktif karlılığı, yeniden yapılanma programının uygulanmasıyla ilk iki yılda artış göstermiştir. 2001 yılında yüzde -6,6 olan aktif karlılığı, 2003 yılına gelindiğinde yüzde 2,2'ye yükselmiştir. Tablo 3.10'da görüldüğü gibi sektörün aktif karlılığı 2003 yılından sonra yıllar itibariyle artış ve azalışlar yaşarken, 2008 yılında etkisini tüm ülkelerde gösteren küresel krize rağmen 2009 yılında da artış göstermiştir. Aktiflerin daha uzun buna karşılık pasiflerin daha kısa vadeli olmasının etkisiyle 2009 yılında faiz oranlarındaki gerileme, ücret ve komisyon gelirlerindeki artış ve faaliyet giderlerinin sınırlandırılması karlılıkta yaşanan artışın temel nedeni olmuştur.³³⁶ Ancak 2009 yılından sonra sektörün aktif karlılığı azalma eğilimine girmiş ve 2011 yılı itibariyle yüzde 1,6 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 3.10.
2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılığı (Yüzde)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sektör	2,2	2,1	1,4	2,3	2,6	1,8	2,4	2,2	1,6
Ticaret Bankaları	2,2	2,1	1,3	2,2	2,5	1,7	2,4	2,2	1,6
Kamu Sermayeli Bankalar	2,2	2,5	2,3	2,6	2,8	1,9	2,6	2,3	1,6
Özel Sermayeli Bankalar	2,1	1,6	0,6	1,8	2,4	1,8	2,4	2,4	1,7
TMSF'ye Devredilen Bankalar	3,8	19,9	14,0	32,2	12,4	9,6	6,8	0,3	4,5
Yabancı Bankalar	2,7	2,4	2,5	2,5	2,0	1,3	1,9	1,4	1,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,3	2,8	5,3	4,8	4,6	4,0	3,7	2,7	2,1
Kamu Sermayeli Bankalar	4,2	2,8	6,5	6,5	5,9	5,5	4,5	2,9	2,1
Özel Sermayeli Bankalar	3,9	3,2	3,8	2,4	3,1	2,2	2,5	2,5	2,4
Yabancı Bankalar	6,8	-3,3	1,2	-0,4	1,6	1,6	2,2	2,0	0,3

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar 2011.

Ticaret bankaları içerisinde yer alan kamu ve özel sermayeli bankaların aktif karlılığı 2003-2008 yılları arasında dalgalanma gösterirken, son üç yılda bu oran

³³⁵ BDDK, (Aralık 2011), s.78.

³³⁶ TBB, Bankalarımız 2009, s.I-43.

azalma eğilimi göstermektedir. TMSF'ye devredilen bankaların da aktif karlılığı yıllar itibariyle dalgalanma göstermiş ancak son yılda bu oranda artış gözlemlenmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının aktif karlılığı, 2005 yılından itibaren azalma eğilimi göstermektedir. 2005 yılında yüzde 5,3 olan aktif karlılığı, 2011 yılına gelindiğinde yüzde 2,1'e kadar gerilemiştir.

Türk bankacılık sektörünün özkaynak karlılığı incelendiğinde yıllar itibariyle dalgalanmalar gözlemlenmektedir. Tablo 3.10'da görüldüğü gibi 2003-2008 yılları arasında sektör genelinde dalgalanma gösteren karlılık oranları, 2009 yılından sonra azalmaya başlamıştır. Kamu sermayeli ve özel sermayeli bankaların son üç yılda özkaynak karlılığında düşüş yaşanırken, TMSF'ye devredilen bankaların ve yabancı bankaların karlılığında 2011 yılında artış gözlemlenmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının 2005 yılından sonra karlılık oranları azalma göstermiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları içerisinde yer alan kamu sermayeli bankaların karlılık oranları 2006 yılından sonra azalmış, yıllar itibariyle dalgalanma gösteren özel sermayeli bankaların karlılık oranı ise son yılda artış göstermiştir. Yabancı bankaların karlılık oranlarında ise yıllar itibariyle artış ve azalışlar yaşanmıştır.

Tablo 3.11.

2003-2011 Dönemi Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Karlılığı (Yüzde)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sektör	15,8	14,0	10,6	18,9	19,5	15,4	18,3	16,5	13,8
Ticaret Bankaları	16,5	15,0	10,6	20,3	20,9	16,4	19,7	17,8	14,8
Kamu Sermayeli Bankalar	18,7	26,6	21,6	25,1	26,8	22,5	27,2	23,4	17,3
Özel Sermayeli Bankalar	13,9	10,3	4,7	16,9	19,9	15,8	18,5	17,6	14,4
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-32,3	30,4	16,9	45,4	15,7	12,2	8,6	0,3	5,9
Yabancı Bankalar	11,2	11,9	15,5	20,5	15,2	10,5	13,1	10,6	12,3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10,6	6,1	10,9	9,8	9,6	8,7	7,8	6,0	5,6
Kamu Sermayeli Bankalar	9,3	5,3	9,9	9,9	8,6	8,2	6,9	4,5	4,0
Özel Sermayeli Bankalar	13,2	11,3	15,5	12,2	17,3	13,5	13,8	14,3	16,0
Yabancı Bankalar	34,6	-62,4	24,7	-1,2	6,0	5,1	7,3	6,9	1,5

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar 2011.

Yukarıda açıklanan gelişmeler yanında, Türkiye’de bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak karlılığının yüksek düzeyde olması, bu oranlarda ilerleyen dönemlerde yukarı yönlü önemli bir potansiyelin bulunduğunu göstermektedir.³³⁷

3.3.5. Türk Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Devirlerin Değerlendirilmesi

Türk bankacılık sektörünün karşılaştığı 2000-2001 krizleri sonrasında yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşen banka birleşme ve devir sayısının sektör içindeki payı oldukça yüksektir. Türk bankacılık sektöründe bu döneme kadar gerçekleşen birleşmeler kamu otoriteleri tarafından zorunlu banka birleşmeleri şeklinde gerçekleşirken, kriz sonrası gönüllü banka birleşmeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2001 yılında yaşanan kriz sonrası yoğunluk gösteren devir ve birleşme faaliyetleri, 2006 yılına kadar devam etmiştir. Yabancı bankaların Türk bankalarına olan ilgisinin artmasının bir sonucu olarak özellikle 2005-2007 yıllarında gerçekleşen devirlerin, yabancı bankalara hisse devri şeklinde olduğu gözlemlenmektedir. Son dönemlerde yaşanan birleşme ve devir faaliyetleri de hisse satın alma şeklinde gerçekleşmiştir.

Türk bankacılık sektöründe banka sayısının gelişimi incelendiğinde, 1999 yılında en yüksek banka sayısına sahip olan sektör, 2000-2001 krizleri sonrası dönemde yeniden yapılandırma programları çerçevesinde yaşanan devir, birleşme ve tasfiye faaliyetleri sonucunda önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalış yıllar itibariyle de devam ederek 2001 yılında faaliyet gösteren mevduat, kalkınma ve yatırım bankası sayısı 61 iken, 2012 yılında 45’e gerilemiştir.

Türk bankacılık sektöründe 1997-1999 yılları arasında artış eğilimi içerisinde olan şube ve personel sayısı, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan kriz sonrasında uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programları ve verimliliği yükseltme faaliyetleri ile birlikte azalmıştır. Yeniden yapılandırma programları çerçevesinde, şube sayısında ve istihdamda 2003 yılında başlayan artış eğilimi, 2008 yılında ABD’de başlayıp daha sonra tüm ülkeleri etkisi altına alan küresel krize rağmen 2009 yılında da devam etmiştir. 2001 krizi sonrasında Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla daha sağlıklı bir yapıya kavuşması artış eğiliminin devamlılığını sağlayan önemli bir faktör olmuştur. Şube ve personel sayılarındaki artış eğilimi 2009 yılından sonra da devam etmiş ve 2012 yılında da artış gözlemlenmiştir.

³³⁷ BDDK, (Aralık 2011), s.v.

Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranları incelendiğinde, 1997-2005 yılları arasında sektör içerisinde, ilk beş bankanın ve ilk on bankanın toplam aktifler içindeki payı önemli ölçüde artmıştır. Daha sonraki yıllarda bu paylar görece korunmuştur. 2011 yılında ise bankacılık sektöründeki aktif yoğunlaşmasında küçük çaplı bir azalma olmuştur. Aktif yoğunlaşmasının son 10 yıllık fonksiyonel dağılımına bakıldığında, büyük ölçekli bankaların payının genel olarak arttığı, buna karşılık diğer banka gruplarının paylarının azaldığı gözlemlenmiştir. Mevduat piyasasında yüksek bir yoğunlaşma gözlemlenmezken, 2001 sonrası dönemde ilk beş bankanın toplam kredilerdeki payı yıllar itibariyle dalgalanma göstermiş ve ilk on bankanın payı ise genel itibariyle artış sergilemiştir.

Bankacılık sektöründe 1998-2000 yıllarında girerek azalan aktif karlılığı, 2000 ve 2001 krizi ile birlikte önemli ölçüde gerilemiştir. Kriz sonrası yeniden yapılanma programlarının uygulanmasıyla birlikte toparlanmaya başlayan bankaların aktif karlılığı, 2003 dönemine kadar artış göstermiş, daha sonraki yıllarda ise dalgalanma göstermiştir. 2011 yılında sektörün aktif karlılığında azalma gözlemlenmiştir. Sektörde gözlemlenen aktif karlılığa yönelik gelişmeler, özkaynak karlılığında da aynı yönde gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Ekonominin lokomotifi ve finansal hizmetler endüstrisinin ayrılmaz bir parçası olan bankalar, üstlendikleri işlevlerle ekonomik yaşamın temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinde kaynak aktarımına ve satınalma gücünün ekonomik bireyler arasında el değiştirmesine aracılık eden bankacılık sektörünün istikrarlı bir yapıya sahip olması, hızlı ekonomik büyümenin ve gelişmenin yanı sıra uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir araçtır. Bu nedenle, mali sistem içinde önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün güçlü ve sağlıklı bir yapıda işlemesi önem arz etmektedir.

1980'li yıllarla birlikte dünyada yaşanan küreselleşme, bilgi teknolojisi ve telekomünikasyon alanında yaşanan gelişme ve serbestleşme hareketleri sonucunda finans sektörü önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Ulusal finansal piyasalar üzerindeki resmi denetimlerin esnekleştirilmesiyle yaşanan finansal serbestleşme, finans sektörünün gelişimini ve büyümesini sağlamış, küreselleşme alanında yaşanan gelişmeler ise ulusal finansal piyasaları uluslararası rekabete açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler finansal sistemde aracılık işlevini üstlenen bankaları da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda ulusal bankalar yabancı bankalar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle bankalar için rekabet, etkinlik ve karlılık önemli unsurlar olmuştur.

Küreselleşme ve serbestleşmeyle birlikte uluslararası alanda ortaya çıkan rekabet faiz oranlarının düşmesine neden olmuş ve bu nedenle bankaların geleneksel faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler azalmıştır. Bu süreç ile birlikte bankaların dışsal faktörler sonucunda düşen kar oranlarını telafi etmek amacıyla birleşme eğilimlerinde artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu faktörlerin yanında, piyasa gücünü ve pazar payını artırma, ürün çeşitlendirmesi ile müşteri portföyünü geliştirme, stratejik işbirlikleri ile karlılığı ve etkinliği artırma, başta sabit maliyetler olmak üzere gider kalemlerinde maliyet avantajı yaratacak yapılanma içerisine girme gibi içsel nedenler de bankaları, başka bankalarla veya banka dışı mali kuruluşlarla birleşmeye yöneltmiştir.

Küresel düzeyde gerçekleşen bu gelişmelerden Türkiye ekonomisi ve bu bağlamda Türk bankacılık sektörü de önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çerçevede 1980 yılında Türkiye'de uygulanan istikrar politikaları sonrasında Türk bankacılık sektöründe yeni bir döneme girilmiş ve önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler kapsamında, 24 Ocak 1980 yılında serbest piyasa prensiplerine dayalı ve dışa yönelik ekonomi

politikalarını esas alan yapısal uyum programları yürürlüğe konmuştur. Finansal serbestleşme politikaları ile birlikte Türkiye’de geniş kapsamlı bir reform ve serbestleşme süreci başlatılmıştır. Bu süreçte faiz oranlarının ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun ortamın hazırlanması, sektörde mevcut bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmalarına izin verilmesi gibi uygulamalar sektörü önemli ölçüde etkilemiştir.

1990’lı yıllar Türk bankacılık sektörü için yüksek dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bankalar asli aracılık işlevlerinden uzaklaşarak yoğunluklu olarak kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmış ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile faaliyet göstermişlerdir. Bu aşırı risk alma eğilimi, TL’nin büyük oranda değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir. Diğer yapısal sorunlar ile birleşen kriz, oldukça şiddetli etkiler doğurmuş ve 1994-1999 döneminde Merkez Bankası kapsamında TMSF tarafından 11 bankaya el konulmuştur. 1994 yılında yaşanan kriz sonrası bankacılık sistemine güveni tekrar sağlamak amacıyla çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile 1994 krizinin olumsuz etkileri kısa sürede atlatılmıştır. Ancak daha sonra Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri Türk bankacılık sektörünü olumsuz etkileyerek bankaların yüksek riskli bir ortamda faaliyet sürdürmelerine neden olmuştur.

2000’li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü likidite, faiz ve kur risklerine maruz kalmıştır. Likidite yetersizliğinden kaynaklanan Kasım 2000 krizi sonucunda faiz oranları önemli ölçüde yükselmiş ve bankaların mali yapıları daha da bozulmuştur. Kasım krizi sonrasında alınan önlemlerle mali piyasalardaki istikrarsızlıklar giderilmeye çalışılırken Şubat 2001’de bankacılık sektörü yeni bir krizle karşılaşmıştır. Bu süreç bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını ve bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu amaçla “Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Yine bu çerçevede Bankalar Kanunu’nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir.

Türk bankacılık sektörünün karşılaştığı bu krizler mali bünyesi zayıf olan bankaları olumsuz etkilediği gibi mali bünyesi güçlü olan bankaları da olumsuz etkilemiştir. Krizler sonucunda banka birleşme ve devir faaliyetleri yoğunluk

kazanmıştır. 2001 yılına kadar gerçekleşen banka birleşmeleri, genelde zor durumda olan bankaları kurtarmak amacıyla kamu otoritesi tarafından dikte edilen zorunlu banka birleşmeleri şeklinde gerçekleşirken, 2001 ekonomik krizinden sonra yaşanan yeniden yapılandırma süreci ile birlikte gönüllü banka birleşme faaliyetleri de gerçekleşmeye başlamıştır. Bu süreçte bankalar gerek verimsizliği azaltarak kar oranlarını artırmak ve gerekse pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla büyüme ve marka yaratma ihtiyacı hissetmeye başlamışlardır. Bu bağlamda bankalar, ya başka bir banka ile ya da sigorta kuruluşları gibi benzer kuruluşlarla birleşmeye yönelmişlerdir. Ayrıca bu dönemde yabancı yatırımcıların Türk bankalarına olan ilgisi artarak, Türk bankalarını satınalmaya ve onlarla ortaklık kurmaya yönelmişlerdir.

2000 ve 2001 krizleri sonucunda bankacılık sektörü önemli ölçüde küçülmüştür. TMSF yönetiminde bulunan bazı bankaların birleştirilmesi veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetine son verilmesi ve gönüllü birleşme faaliyetlerinin gerçekleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur. Yeniden yapılandırma programı kapsamında ve verimliliği yükseltme amacıyla şube ve personel sayısında da hızla azalış yaşanmıştır. Krizler sonrası TL'nin önemli şekilde değer kaybetmesi ile bankaların kambiyo zararları ve artan faiz oranları nedeniyle oluşan fonlama zararları bankacılık sektörünün karlılık performansının azalmasına neden olmuştur.

Ekonominin karşılaştığı krizlerden sonra uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı ile birlikte bankacılık sektörünün olumsuz gidişatı düzelmeye başlamıştır. Yeniden yapılandırma faaliyetlerinde alınan mesafe, siyasal ve ekonomik istikrar ortamı ve Türkiye'nin AB üyeliği müzakere sürecine dahil olması, 2005 yılı sonrasında küresel sermayenin Türk bankacılık sektörüne ilgisini belirgin bir biçimde artırmıştır. Bu bağlamda 2005 ve 2006 yıllarında yoğunlaşan banka birleşme ve satın alma faaliyetlerinin daha çok yabancı bankalar tarafından gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Özellikle bu süreçte yabancı bankaların hisse satınalma biçiminde Türk bankacılık sektörüne girdiği tespit edilmiştir. Günümüzde de yabancı bankaların Türk bankalarına olan ilgisinin hisse satınalmaları şeklinde devam ettiği gözlemlenmiştir.

2007 yılının sonlarında ABD'de başlayıp 2008 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeleri etkisi altına alarak ortaya çıkan küresel kriz, Türkiye ekonomisinde de etkisini hissettirmiştir. Ancak Türk bankacılık sektörü, küresel krizin yaşandığı dönemde 2001 sonrası geçirdiği kapsamlı yeniden yapılandırmanın sağladığı güvenle

krizden etkilenen diğer ülkelere göre görece daha az etkilenmiş, sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam etmiştir.

Türkiye’de finansal sektör henüz büyüme aşamasındadır. Türkiye’de bankacılık sektörü oldukça yüksek büyüme potansiyeline sahiptir. Türkiye’deki bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu, aktif ve özkaynak karlılığı yüksek düzeydedir. Bu nedenle Türk bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak getirilerinde yukarı yönlü önemli bir potansiyelinin bulunması küresel sermayenin ilgisinin ilerleyen dönemlerde de devam edeceği beklentisini doğurmaktadır. İlerleyen dönemlerde Türk bankacılık sektöründe hisse satınalma şeklinde faaliyetlerin artacağı beklenmektedir.

Türk bankacılık sektöründe banka birleşmelerinin ve hisse satın almalarının gerçekleşmesi ile birlikte müşterilerin ürün çeşitliliğinin artması, hizmet kalitesinin gelişmesi, yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkması gibi avantajları elde etmeleri beklenmektedir. Ancak banka birleşmelerinin rekabeti azaltıcı etkisi sektörde oligopolistik yapının güçlenmesine neden olup müşterileri, yüksek bankacılık hizmet bedelleri veya yüksek kredi faiz uygulamaları gibi unsurlarla karşı karşıya getirmesi de muhtemel sonuçlar arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Afşar, Muharrem. **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Aslan, Sinan. **Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim**. 1.Baskı: İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2003.
- Aslan, Ümmühan. **Banka Birleşmeleri, Birleşme İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Bir Uygulama**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Bafra, Erdem. **Rekabet Hukuku Açısından Banka Birleşmeleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.
- Çelik, Orhan. **Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi**. Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.
- E.Nur Özkan-Günay, “**Birleşmelerin Finansal Performans Açısından Değerlendirilmesi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği**”, Haluk Sumer ve Helmut Pernsteiner(Ed.), **Şirket Birleşmeleri** içinde (663-685), İstanbul: Alfa Yayınları, Ocak 2004.
- İçke Turan, Başak. **Şirket Birleşmeleri, Hisse Senedi Değeri ve Finans Sektörü**. 1.Basım. İstanbul: Derin Yayınları, 2007.
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**. 22. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, Eylül 2009.
- Korkmaz Kale, Tuba. **Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Rekabet: Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri Uygulamaları**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Öçal, Tezel ve Ömer Faruk Çolak. **Finansal Sistem ve Bankalar**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999.
- Şahözkan, Burak Cem. **Banka Birleşmeleri**. İstanbul: TBB Yayınları, Temmuz 2003.
- Takan, Mehmet. **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**. 2.Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Ulusoy, Metin. **Son Değişiklikler Çerçevesinde Birleşme, Devir, Bölünme, Hisse Değişimi ve İştirak Yoluyla Şirketlerin Yeniden Yapılandırılması**. Ankara: Yaklaşım Yayınları, Eylül 2004.
- Yağcılar Göçmen, Gamze. **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**. Ankara: BDDK Kitapları, No.10, 2011.

Sürekli Yayınlar

- Afşar, Muharrem. “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”.**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.6, Sayı.2, Ekim 2011, s.143-171.
- Akbulut, Ramazan. “Son Yaşanan Küresel Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri”. **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**. Cilt.2, Sayı.2, Mayıs 2010, s.45-68.
- Akgüç, Öztin. “Bankalararası Birleşmeler ve Satın Almalar”. **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, 4-5 Nisan 2001.
- Akın, Faruk ve Nalan Ece. “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”.**Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt:27, Sayı:2, 2009, s.153-168.
- Alantar, Doğan. “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”. **Maliye Finans Yazıları**. Sayı.81, 2008.
- Alptekin, Erdem. “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”. **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülten**. Nisan 2009.
- Altay, N.Oğuzhan. “Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri”. **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**. Sayı.10, Ekim 2002, s.35.
- Altay,N. Oğuzhan. “Türk Ekonomisindeki İstikrarsızlığın Bankacılık Sektörüne Etkileri”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**. Seri.45, 2004.
- Arıcan, Erişah ve Diğerleri. ”Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri, Pazar Hakimiyeti ve Rekabet Gücü, Maliyet Etkinliği ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Ekonometrik Bir Uygulama”. **TBB Yayınları**. No:278, 2011.
- Beitel, Patrick ve Dirk Sheireck. “Value Creation at the Ongoing Consolidation of the European Banking Market”. **Institute for Mergers and Acquisitions**. No.05/01, 2001.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**.15 Mayıs. 2001.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**. 2 Ağustos 2001.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**. 6 Şubat 2002.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(V)**. Kasım 2002.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırılma Programı Gelişme Raporu-(VI)**. Nisan 2003.

- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII)**. Ekim 2003.
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu**. Şubat 2004.
- BDDK. **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**. Sayı.5, Aralık 2010.
- BDDK. **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**. Sayı.6, Aralık 2011.
- BDDK. **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**. Çalışma Tebliği. Ankara, 3 Eylül 2010.
- Boyacıoğlu Acar, Melek. “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı. 9, 2003, s.523-538.
- Cihangir, Mehmet. “Finansal Krizlerin Banka Birleşmelerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Çerçevesinde Kronolojik Bir Yaklaşım”. **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt. 19, Sayı.1, 2005, s.99-116.
- Coşkun, M.Necat ve Diğerleri. “Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi”. **TBB Yayınları**, No.280, Şubat 2012.
- Çolak, Ömer Faruk. “Banka Birleşmeleri”. **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, 10-11 Şubat 2000.
- Çolak, Ömer Faruk. “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri”. **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Sayı.2, 2001, s.15-30.
- Değirmen, Süleyman ve Filiz Özağ. “Banka Sermaye Kanalı Mevcudiyeti: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Analiz”. **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. Cilt.18, Sayı.63, 2007, s.29-54.
- Delice Güven ve Adem Doğan ve Meral Uzun. “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”. **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt. 5, Sayı. 1, 2004, s.101-130.
- Demirbaş, Mahmut ve Funda H. Sezgin. “Likidite Krizi Sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler ve Türkiye’deki Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2006-2010 Dönemi”. **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.12, Sayı.3, 2010, s.135-158.
- Deniz Hacıoğlu, Müjgan ve Nur Işık. “Banka Birleşmelerinde Verimlilik ve Karlılık Arayışları: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme”. **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı.1, 2011, s.57-78.
- Ertuğrul, Cemil ve Evren İpek ve Olcay Çolak. “Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri”. **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.13, 2010, s.59-70.

- Fırat, Emine ve Cuma Demirtaş. "Konjonktürel Teoriler Işığında Türkiye'de Yaşanan 2000-2001 Krizinin Değerlendirilmesi". **Ekonomi Bilimleri Dergisi**. Cilt.4, No.1, 2012, s.23.
- Gösterici, Hüseyin. "Banka Birleşmeleri ve ABD'deki Uygulamaları". **Maliye Dergisi**. Sayı.135, Eylül-Aralık 2000, s.59-68.
- Kaplan, Cafer. "Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği". **TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği**. No.9910, Nisan 1999.
- Keeton, William R. "The Transformation of Banking and Its Impact on Consumers and Small Businesses". **Economic Review**. Federal Reserve Bank of Kansas City, First Quarter 2001, s. 25-53.
- Kesbiç, Cüneyt Yenal ve Hamza Şimşek. "Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci". **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.16, Sayı.1, 2001, s.47-60.
- Keskin, Ekrem ve Diğerleri. "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1985-2007". **Türkiye Bankalar Birliği Yayınları**. No. 262, Kasım 2008.
- Kılıç, Merve ve Ahmet Akın. "Banka Satın Almalarının Hedef Bankaların Performansına Olan Etkileri: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinde Ampirik Bir Çalışma". **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.10, Sayı.3, 2008, s.229-255.
- Korkmaz, Esfender ve Arzu Tay. "Küresel Kriz, Türkiye'ye Etkileri ve Çözüm Önerileri". **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.1, Sayı.2, 2011, s.111-135.
- Köne, Aylin Çiğdem. "Para Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Örneği". **Doğuş Üniversitesi Dergisi**. Cilt.4, Sayı. 2, 2003, s.233-246.
- Oktayer, Asuman. "Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme". **Akademik İncelemeler**. Cilt.4, Sayı.1, 2009, s.73-100.
- Ongun, M.Tuba. "1980'lerden Küresel Krize Dünya Ekonomisi". **Ekonomik Yaklaşım**. Cilt:23, Özel Sayı, 2012, s.39-76.
- Palombo, Lüizet. "Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları". **TBB ve Araştırma Grubu**, Mart 1997.
- Punt, L.W. ve M.C.J. van Rooij. "The Profit-Structure Relationship, Efficiency and Mergers in the European Banking Industry: an empirical assessment". **De Nederlandsche Bank Econometric Research and Special Studies Department**. December, 1999.
- Pushkin, Dmitri O. ve Hassan Aref. "Bank Mergers As Scale-Free Coagulation". **Physica A**. Vol.336, Issue 3-4, May 2004, s. 571-584.

Selçuk, Bora. "Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri". **Ekonomi Bilimleri Dergisi**. Cilt.2, Sayı.2, 2010, s.21-27.

Şimşek, Hayal Ayça. "Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri". **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**. Cilt.44, Sayı. 512, 2007, s.52-68.

TBB. **Bankalarımız 2002**.

TBB. **Bankalarımız 2005**. Mayıs 2006.

TBB. **Bankalarımız 2008**. Mayıs 2009.

TBB. **Bankalarımız 2009**. Mayıs 2010.

TBB. **Bankalarımız 2011**. Mayıs 2012.

TBB. **Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2012**. Ocak 2013

TBB. "Bankacılık Sektörü 2009 Yılı Değerlendirmesi". **Bankacılar Dergisi**. Sayı.73, Haziran 2010, s.70-89.

Turan, Zübeyir. "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi". **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.4, Sayı.1, 2011, s.56-80.

TÜSİAD, "Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Konusunda Öneriler", No.355, 2003.

Ural, Mert ve Nilgün Acar Balaylar. "Türk Bankacılık Sektöründe Konsolidasyonların Hisse Senedi Getirileri Üzerine Etkilerinin Analizi". **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**. Cilt.45, Sayı.524, 2008, s. 15-28.

Yiğitoğlu, Ali İhsan. "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi". **Sosyo Ekonomi**. Sayı.1, 2005, s.115-125.

Tezler

Aloğlu, Ziya Tunç. "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri", **SPK Uzmanlık Yeterlilik Tezi**. Mart 2005.

Cihangir, Mehmet. "Türkiye'de Banka Birleşmeleri ve Birleşen Bankaların Verimlilik ve Etkinliğinin Ölçülmesi Üzerine Karşılaştırmalı-Uygulamalı Bir İnceleme", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2004.

Dinçer, Ahmet. "Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler", **DPT Uzmanlık Tezi**, Ekim 2006.

Kılıç, Yalın. “Rekabet Politikası Açısından Birleşme ve Devralmalar”, **DPT Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Haziran 2000.

Küçükbuğakçı, Ramazan. “Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları”, **TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ağustos 2004.

Uçarkaya, Sinem. “Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü”, **TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Mart 2006.

Elektronik Yayınlar

Cihangir, Mehmet ve Ömer Faruk Demirkol. “Türkiye’de Banka Birleşme Eğilimleri ve Birleşmelerin Önündeki Engellerin Giderilmesi Üzerine Non-Amprik Bir Çalışma”, <http://okul.selyam.net/docs/index-18677.html> (16 Eylül 2011).

Ekonomistler Platformu. **Krizden Yarına Bankacılık Sektörü**, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf> (16 Eylül 2011).

Işık, Nihat ve Tuba Tünen. “Türev Ürünlerin Küresel Finansal Krizindeki Rolü”. <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/51.pdf> (11 Nisan 2013).

Sabah, “Citi Akbank Hisselerini Sattı”, 25 Mayıs 2012, <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/05/25/citi-akbank-hisselerini-satti> (15 Nisan 2013)

Sarıgül, Haşmet ve Fahri Kurşunel. “Bankacılık Sektöründe Birleşme ve Satınalma Nedenleri:2001-2011 Türkiye Örnekleri”. http://www.academia.edu/1549248/Bankacilik_Sektorunde_Birlesme_ve_Satin_Alma_Nedenleri_2001_-_2011_Turkiye_Ornekleri (15 Nisan 2013)

TBB, http://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=17/4/2013 (01 Nisan 2013)

Türkçe Sözlük, “Birleşme” , Türk Dil Kurumu. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29 Ocak 2012).

TMSF, <http://www.tmsf.org.tr/tarihce.tr> (22 Mart 2013).

Vatan, “Garanti’deki Payımız Aratacak”, 18 Ekim 2012, <http://haber.gazetevatan.com/garantideki-payimiz-artacak/488049/2/ekonomi> (15 Nisan 2013)

Yıldırım, Oğuz. “Türkiye’de Bankacılık Sektörü (Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma)”, <http://okul.selyam.net/docs/index-3696.html> (13Şubat 2013).

4389 Bankalar Kanunu. <http://www.bddk.org.tr> (04 Nisan 2013).

www.finansbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/ortaklik-yapisi.aspx (18 Nisan 2013)

www.denizbank.com/kisa-kisa/hisse-devri-hakkinda-aciklama.aspx (15 Nisan 2013)

www.burgan.com.tr/hakkimizda/bizi-taniyin (15 Nisan 2013)

www.tbank.com.tr/hakkimizda/detay.aspx?SectionID=WISf6dXFompSGwbE%2bg%2fV6g%3d%3d&ContentID=4QIVA2An0dUi1bBz%2f%2bdnZg%3d%3d (15 Nisan 2013)